

“Kiertueella henki kulkee!”

**TUTKIVAN TEATTERITYÖN KESKUS
VIESTINNÄN, MEDIAN JA TEATTERIN YKSIKKÖ
TAMPEREEN YLIOPISTO**

**POSTIOSOITE:
33014 TAMPEREEN YLIOPISTO**

**KÄYNTIOSOITE:
HÄMEENPUISTO 28 D
33200 TAMPERE**

t7.uta.fi

“Kiertueella henki kulkee!”

TEKIJÄ-HANKKEEN LOPPUJULKAISU

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö, Tampereen yliopisto
Tutkivan teatterityön keskus

TEKIJÄ

Teattereiden kiertuejärjestelmä
Turnénätverk för Teater

Kuvassa TEKIJÄ-hankkeen henkilökunta:
loppujulkaisun toimittanut **Katri Kekäläinen**
(ylhäällä vas.), harjoittelija **Jaakko Lenni-Taattola**,
ostajamarkkinakartoituksesta vastaava **Saara Moisio**,
kiertuekoordinaattori **Enni Grundström**, projektitutkija
Laura Pekkala, projektiassistentti **Noora Honkanen**
(alhaalla vas.) ja projektipäällikkö **Maria Salomaa**
(alhaalla oik.). Kuvasta puuttuu Performing Arts Market
-tapahtuman ja residenssipilotit (2012) tuottanut **Eeva Suutari-Saatsi**.

Toimitus: Katri Kekäläinen ja Maria Salomaa
Ulkoasun suunnittelu: Antti Yrjönen, Riitta Yrjönen
Taitto: Riitta Yrjönen
Kansi: Antti Yrjönen

ISBN (painettu): 978-951-44-9188-7
ISBN (pdf): 978-951-44-9189-4

Paino: Vammalan Kirjapaino Oy 2013

1. (Yhteis)työ tekijäänsä opettaa | Mika Lehtinen

8 – 11

2. TEKIJÄ liikutti esityksiä ja ihmisiä 2011 – 2013 | Maria Salomaa

12 – 21

3. Tekijät haluavat liikkua – havaintoja kiertuetoiminnan kustannuksista | Maria Salomaa
Kommenttipuheenvuoro: Minna Sirnö

22 – 37

4. Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta | Laura Pekkala
Kommenttipuheenvuorot: Kirsi Kaunisharju, Sasu Paakkunainen,
Tommi Saarikivi, Maaria Kuukorento

38 – 75

5. Kiertueosaamisen tulevaisuuden näkymiä TEKIJÄ-hankkeen jälkeen | Leena Björkqvist
Kommenttipuheenvuoro: Jere Mönkkönen

76 – 87

6. Kolme kulmaa yhteistuotantoihin | Katri Kekäläinen
Kommenttipuheenvuoro: Jukka Jokinen
Residenssipiloteista arvokasta kokemusta

88 – 101

7. Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja | toim. Katri Kekäläinen

102 – 118

8. Mitä TEKIJÄn jälkeen? | toim. Katri Kekäläinen

118 – 127

KIRJOITTAJAT

Mika Lehtinen (TeM) on Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskuksen kehitysjohtaja ja toimi TEKIJÄ-hankkeen vastuullisena johtajana.

Maria Salomaa (FM) toimi TEKIJÄ-hankkeen projektipäällikkönä.

Katri Kekäläinen (FM) toimi TEKIJÄ-hankkeen projektikoordinaattorina.

Laura Pekkala (YTM) toimi TEKIJÄ-hankkeen projektiassistentin sijaisena ja projektitutkijana.

Leena Björkqvist (FM) työskentelee Metropolia Ammattikorkeakoulussa vastaten kulttuurituotannon ylemmästä AMK-tutkinnosta ja toimi TEKIJÄ-hankkeen koulutusten vastuullisena vetäjänä.

TEKIJÄ netissä: <http://tekija.info>
Tutkivan teatterityön keskus: <http://t7.uta.fi>

(Yhteis)työ tekijäänsä opettaa

Elokuun lopulla 2009 Suomen teatterit ry:n toiminnanjohtaja Matti Holopainen, Teatterikeskus ry:n toiminnanjohtaja Maaria "Mimmu" Kuukorento ja Baltic Circle -teatterifestivaalin festivaalijohtaja Eva Neklyaeva sekä Produforumin Anki Hellberg-Sågfors ja Matilda Sundström olivat minuun yhteydessä ja halusivat rakentaa yhteistoimintaisen hankkeen ns. kiinteiden ammattiteattereiden sekä teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teatterien ja ryhmien yhteistoiminnan kehittämiseksi. Taustalla oli huutava tarve luoda tuota rajaa rikkovaa yhteistoimintaa ja löytää sille lisärahoitusmallia.

Aloimme hahmotella kiertuetoimintaan keskittyvää kehityshan-
kettä ja kutsuimme teatterialan toimijoita koolle Tampereelle ja
Helsinkiin, ideoimme toimintamalleja, haarukoimme rahoitusläh-
teitä, välillä kadotimme uskomme ja välillä saimme paljon hyvää
käytännöllistä ajattelua tueksemme eri alan toimijoilta. Tutkivan
teatterityön keskus oli aloittanut toimintansa vasta vuoden 2008
alussa ja jo 1,5 vuoden toiminnan jälkeen meitä toivottiin pää-
koordinaattoriksi koko alaa laajasti kehittävään hankkeeseen.

Talvi 2009 – 2010 kului erityisesti rahoituslähdeä tuskaillen
samalla kuitenkin edistäen hankkeen toiminnallisia osia. Lopul-
ta löysimme ESR-rahoituslähteen ja tiivistimme hakemuksemme
yhteisvoimin kasaan. Ongelmana oli kuitenkin se, että suunnit-
teluvaiheessa kiertuetoiminnan kustannukset, riittävä ajallinen
kesto ja koulutusvaiheet olivat paisuttaneet hankkeen kokoluo-
kan jo sen verran suureksi, että rahoitusmallin vaatiman 25%
kuntarahoituksen löytyminen lyhyessä ajassa alkoi muodostua
vaikeaksi. Viime vaiheessa vetäytyneet kaupungit aiheuttivat
vielä viimeisenä päivänä ongelmia ja puhelin kuumana hain
kaupunkeja mukaan saadakseni rahoitusosuudet kasaan. Kaksi
tuntia ennen hakuajan umpeutumista mm. tavoitin Seinäjoen
kaupungin edustajan ruokatunnilta kiinni ja sain hänet kolmen
minuutin puhelussa lupaamaan 50% Seinäjoen Kaupunginteat-
terin kaipaamasta rahoitusosuudesta. Teatterilla ihmeteltiin,
kenelle oikein olin soittanut, kun viisi minuuttia aiemmin tilan-
ne oli ollut täysin toivoton. Kaupungin edustaja vain totesi, että
soitit hyvään aikaan, pohdimmekin täällä juuri, miten eri tavoin
voisimme nyt teatteria auttaa. Saimme kuin saimmekin jätettyä
hakemuksemme käsittelyyn Hämeen ELY-keskukselle lokakuussa
2010.

Tietenkään hankehakemuksemme ei mennyt läpi heti ensim-
mäisellä yrittämällä ja se jätettiin horrostilaan rahoitusteknisten
näkökulmien takia. Uskoimme jo välillä valmistelleemme kaiken
turhan takia. Yhtäkkiä helmikuussa 2011 meidät kutsuttiin nope-

asti rahoittajatahon toimesta Lahteen neuvotteluun, pyydettiin
pieniä täsmennyksiä, käynnistimme hankkeen maaliskuussa ja
15.6.2011 saimme varsinaisen rahoituspäätöksen.

Tässä julkaisussa esitellään monimuotoisesti matkan vaiheita,
oppeja ja kokemuksia. Itse hanke on löytänyt tekijänsä (kiitos
koko projektipäällikkö Maria Salomaan johtamalle projektihen-
kilökunnalle), toimijansa ja yhteistoimintansa sekä laajentunut-
kin matkan varrella suunnitellusta innovatiivisen henkilöstön
voimin esim. Performing Arts Market 2012 ja Ostajamarkkinakar-
toitus 2013. Ja tietenkin kiitos kuuluu erityisesti kaikille esityk-
siä valmistaneille, kiertuetoimintaa opiskelleille, suunniteluille
ja toteuttaneille ryhmille, vastaanottaneille teattereille, kaikille
yhteistyötahoille ja kaikelle sille ihmisvoimalle, joka näiden esi-
tysten vierailujen eteen on työskennellyt tuhansia tunteja. Ja
tietysti kiitos vierailuesitysten katsojille ja myös rakennerahas-
toasiantuntija Valteri Karhulle yhteisestä matkasta. Lähes viiden
vuoden yhteistyön myötä uskallan väittää saaneemme aikaan
tuloksiakin. Tästä on hyvä jatkaa eteenpäin uusin näkökulmin.

Nyt on enää vakiinnutettava TEKIJÄ-hankkeen yhteistoiminnas-
ta syntyneet opit ja kokemukset uusiksi toimintamalleiksi alan
kehittämiseksi. Niissä toimintamalleissa on edelleen keskityttävä
keskustelemaan kaikkien osapuolten sisällöistä sekä resurssista
(lähinnä ajasta ja rahasta), konkreettisesti, pitkäjänteisesti suun-
nitellen, jo olemassa olevaan tietoon pohjaten ja toisia osapuolia
kunnioittaen. Niin yksinkertaista se pohjimmiltaan on, mutta tätä
työtä on vielä paljon jäljellä ja siihen yhteistyöhön tarvitaan jat-
kossakin montaa ”tekijää”.

Tutkivan teatterityön keskuksella 29.5.2013
Mika Lehtinen

Antti Yrjönen

TEKIJÄ liikutti esityksiä ja ihmisiä 2011–2013

Maria Salomaa

”Kiertueella henki kulkee! Näin voin todeta. Elämän äärellä, uusien ihmisten ja kokemusten äärellä, uuden yleisön ja kaupungin äärellä oleminen on syventävä kokemus. En voi sanoa muuta, kuin että ihan parasta toimintaa!”

Kiertävän teatterin palaute TEKIJÄn pilottivierailulta syksyllä 2012

Maaliskuussa 2011 käynnistynyt TEKIJÄ - Teattereiden kiertuejärjestelmä – Turnénätverk för Teater -hanke herätti paljon huomiota suomalaisella teatterikentällä. Hanketta oli valmisteltu kauan, ja esitysten liikkuvuuden edistäminen ja yhteistoimintamallien kehittäminen oli ollut puheenaiheena jo pitkään. Kaivattiin konkreettisia tekoja, joten rahoituspäätöksen myötä heräsi myös suuria toiveita ja odotuksia. TEKIJÄ-hanke oli suunniteltu laajaksi kokonaisuudeksi, jossa pääkoordinaattorin, Tutkivan teatterityön keskuksen (Viestinän, median ja teatterin yksikkö, Tampereen yliopisto) ja osatoteutaja ja Metropolia Ammattikorkeakoulun lisäksi toimintaan osallistui

useita kiinteitä ammattiteattereita ja esittävän taiteen festivaaleja kolmellatoista eri paikkakunnalla. Lisäksi mukaan pyrittiin saamaan teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita ja ryhmiä valtakunnallisesti.

TEKIJÄ-hankkeen päätavoite oli teatterikentän yhteistoiminnan kehittäminen vierailu- ja kiertuetoiminnalla, johon osallistettaisiin sekä suomen- että ruotsinkielisiä toimijoita. Kiertuetoiminnan myötä haluttiin edistää nimenomaan VOS-teattereiden¹ ja teatteri-

¹ Valtionosuuden piiriin kuuluva teatteri eli VOS-teatteri on

Pilottivierailut ja -kiertueet

- Hankkeen esityspankeissa mukana 154 esitystä 12/2011–05/2013
- Kiertue-esityksiä haettiin avoimella kilpailutuksella syyskuussa 2011 ja tammikuussa 2012
- Toteutuneita vierailunäytöksiä yhteensä 75 viidellätoista eri paikkakunnalla
- Residenssipilotit yhteistyössä Baltic Circle -festivaalin kanssa syksyllä 2012

Koulutukset

- 16 kaksipäiväistä koulutusjaksoa kiertuetoiminnasta yhteistyössä Metropolia Ammattikorkeakoulun kanssa
- Koulutusjaksot olivat ilmaisia ja avoimia kaikille
- Yhteensä 638 osallistumiskertaa

Seminaarit

- TEKIJÄ-hanke toteutti aloitus- (27.3.2011, Turku) ja päätösseminaarin (7.8.2013, Tampere) lisäksi kaksi itsenäistä kaksipäiväistä seminaaria yhteistyössä Baltic Circle -festivaalin (27.–18.11.2011, Helsinki) ja Lainšuoajattomat-festivaalin (6.–7.9.2013, Pori) kanssa. Seminaareista koostettiin seuraavat julkaisut:
- *Touring in Scandinavia and the Baltics: Bridging Regional and International Perspectives* (toim. Martina Marti & Johanna Hammarberg)
- *Näkökulmia tasa-arvoon ja johtajuuteen teatterissa* (toim. Satu-Mari Korhonen, Laura Pekkala & Maria Salomaa)

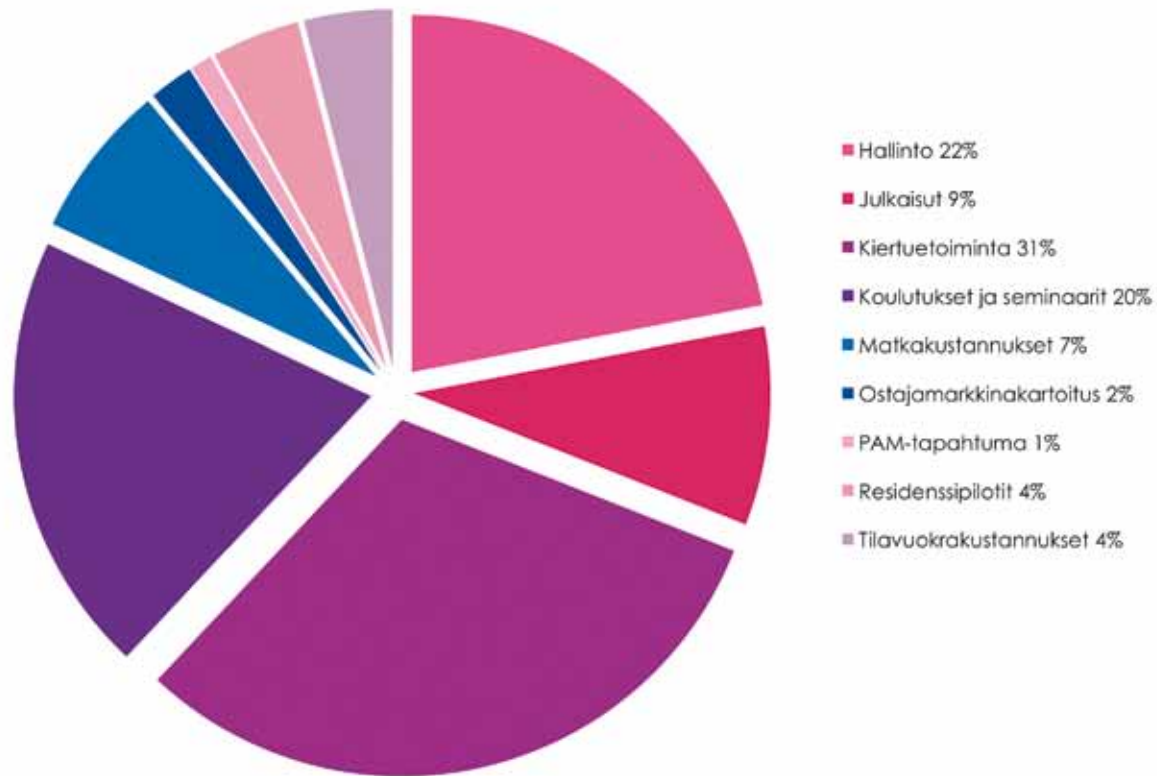
Muu toiminta

- Performing Arts Market -verkostoitumistapahtuma Tampereella Teatterikesä-viikolla elokuussa 2012
- Valtakunnallinen ostajamarkkinakartoitus kiertue-esityksiä vastaanottaville tahoille
- Tulosten perusteella koostettava KOKIJA-portaali julkaistaan elokuussa 2013

Muut tapahtumat, joissa TEKIJÄ-hanke toimi osajärjestäjänä

- *Kohti yhtenäistä ammattiteatterikenttää* -keskustelutilaisuus 9.10.2011, Suomen Teatterit ry, Teatterikeskus ry & Tutkivan teatterityön keskus (Tampere)
- *The Mobile Artist -symposium* 23.–26.5.2013, Esitystaiteen keskus (Helsinki)
- *Valokeilassa johtaja - johtamisen haasteet ja kehittäminen esittävien taiteiden alalla* -seminaari 17.10.2012, Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus (Espoo)
- *NordMatch2012 - Facilitate Nordic and Baltic Culture* -konferenssi 11.–12.10.2013, Produforum & muita järjestäjiä (Tallinna)
- *Teatteripäivät 2013: Suomalainen teatteri – jäätynyt myrsky?* 10.–11.3.2013, TEME, Näyttelijäliitto & Seinäjoen kaupunginteatteri (Seinäjoki)

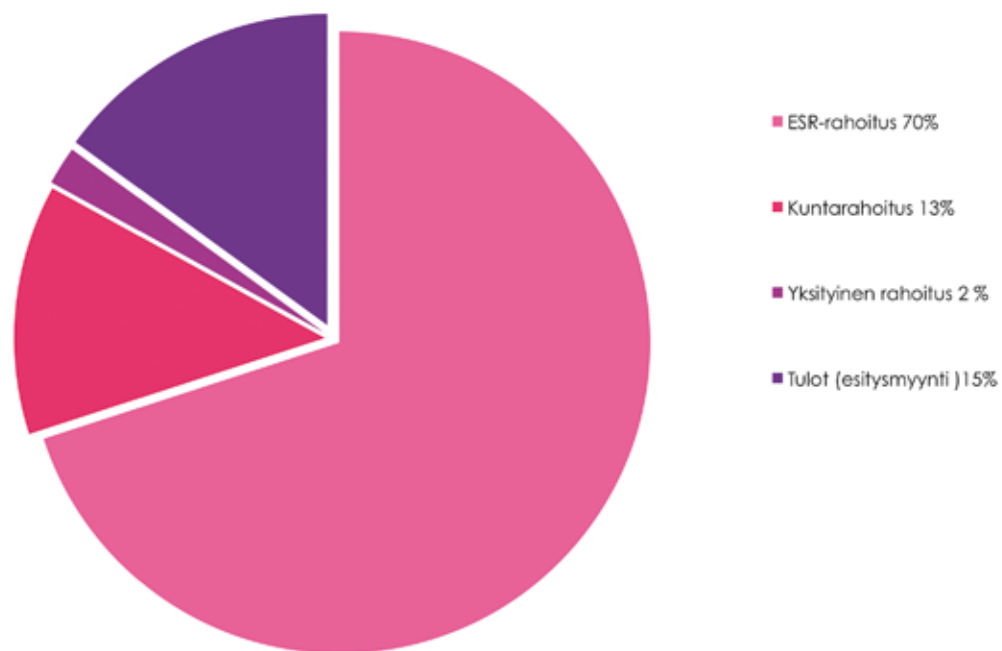
TEKIJÄ-hankkeen kokonaiskustannukset toimintamalleittain
(yht. 1 002 760,00 €)

ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien välistä yhteistyötä ja dialogia, kasvattaa kiertuetoimintaan liittyvää osaamista ja luoda hyviä käytäntöjä, edesauttaa taiteen valtakunnallista saavutettavuutta, avata liikkuvuudesta syntyviä kuluja sekä tehdä näkyväksi myös kiertuetoimintaa estäviä tekijöitä. Hankkeeseen oli suunniteltu pilottikiertueita, koulutusjaksoja ja seminaareja sekä selvitystöitä kiertuetoimintaan liittyvistä

valtionosuusrahoituksen piiriin kuuluva teatteri, jolle laki (teatteri- ja orkesterilaki 730/1992) takaa jatkuvan henkilötyövuosiin sidotun vuosittaisen rahoituksen. (Teatteritilastot 2011.) Vuonna 2013 VOS-teattereita oli Suomessa 57, joista ryhmä- ja pienteattereita oli 15 ja tanssiteattereita 10.

TEKIJÄ-hankkeen rahoituksen jakautuminen
(yht. 1 002 760,00 €)

asenteista ja taloudellisista edellytyksistä. Matkan varrella toimintaa laajennettiin vielä mm. residenssipilotteihin, seminaarijulkaisuihin ja kiertue-esitysten ostajamarkkinakartoitukseen. TEKIJÄ-hankkeessa olikin runsaasti toimintaa syksystä 2011 alkaen aina toukokuulle 2013, mutta mitä kaikkea tulikaan tehtyä? Kaikkien toimien osalta etukäteen asetettuihin tavoitteisiin ei ehkä päästy – esimerkiksi ruotsinkielisiä toimijoita hanke onnistui tavoittamaan heikosti – mutta millaisia tuloksia toiminnalla saavutettiin?

”Suurin haaste on nähdä, miten vähän tietää.”

Kuten Teatterikeskus ry:n toiminnanjohtaja Maaria Kuukorento kirjoitti hankkeen Turussa 27.3.2011 pidetyn alkuseminaarin pohjalta, hankkeen arvokkain tehtävä on selvittää sellaisia asioita, mitä ei vielä tiedetä. Kuukorento tiivistä myös 5 teesiä hanketta vastaan ja 10 sen puolesta.³ Vastaväittämiä mukaan Suomessa tehdään jo ammattimaista kiertuetoimintaa, jonka ainoa ongelma on pysyvä rahoituksen puute. Hankkeen puolesta puhuivat taas tarve teatterikentän yhtenäistämiseen, osaamisen kasvattamiseen ja mm. rahoituskasvattamiseen, osaamisen kasvattamiseen ja mm. rahoituskasvattamiseen.

Samankaltainen keskustelu ja samat teemat ovat nousseet esiin koko TEKIJÄ-hankkeen toiminta-ajan. Suuren kokoluokan hankkeissa on mukana paljon toimijoita, ja siten tuodaan yhteen myös paljon erilaisia näkemyksiä: puolesta ja vastaan. Nyt on kuitenkin aika tiivistää hankkeen toiminnan tuloksia ja pohtia, miten kiertue- ja yhteistoimintaa kehitetään jatkossa. Tässä julkaisussa avataan hankkeen toimintamalleista kertyneitä tuloksia, tehdään toimenpide-ehdotuksia ja herätellään mukaan keskusteluun esittävän taiteen kentän toimijoita. Kiertuetoiminnan haasteiden selvittäminen sekä VOS-teattereiden että teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien näkökulmasta tekee näkyväksi kotimaan kiertuetoimintaa ja muuta yhteistoimintaa hankaloittavia asenteita ja odotuksia. Liikkuvuuskuulujen raportointi ja esitysten hinnoittelupolitiikan avaaminen puolestaan paljastaa kiertämisen taloudellisia edellytyksiä. Koulutuksissa kohdattiin, mutta sektorille kaivataan tiiviimpää yhteistyötä. Ehkä nyt tiedetään jo vähän enemmän?

Kiertuetoiminnan haasteet ja mahdollisuudet

Laura Pekkalan artikkelissa *Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta* tarkastellaan kiertuetoiminnan haasteita ja mahdollisuuksia Suomessa. Artikkelin perustuu hankkeessa tehtyyn selvitykseen, jossa haastateltiin hankkeen pilottikiertueita ja -vierailuja toteuttaneiden teattereiden ja festivaalien johtajia. Haastattelujen pohjalta selvitettiin, miten kiinteissä teattereissa

suhtaudutaan vierailuihin, mikä on niiden merkitys osana ohjelmistoa, mitkä ovat vierailutoiminnan suurimmat esteet ja haasteet sekä miten kiertuetoimintaa voitaisiin lisätä Suomessa. Haastattelu- ja tehtiin yhteensä 10 johtajalle, joista kahdeksan teatterinjohtajille ja kaksi festivaalijohtajille.

Haastatteluissa teatterin- ja festivaalijohtajat pohtivat esitysvierailuita ja kiertuetoimintaa sekä TEKIJÄ-hankkeen kokemusten perusteella että yleisemmin. Vaikka jokaisella kiinteällä teatterilla ja festivaalilla on oma profiilinsa ja alueellinen roolinsa, voidaan tehtyjen kymmenen haastattelun perusteella muodostaa kattava kuva paitsi vastaanottavien tahojen moninaisista intresseistä suhteessa vierailuihin, myös yhteisistä, koko kenttää koskettavista haasteista ja esteistä.

Vierailuohjelmistolla vastaanottavat teatterit tasapainottavat ja monipuolistavat omaa ohjelmistoaan sekä täyttävät omien tuotantojensa aikatauluista johtuvia aukkoja esityskalenterissa. Vierailuesitysten myötä halutaan omalle paikkakunnalle tuoda sellaista ohjelmistoa, jota teatteri itse ei syystä tai toisesta tuota. Myös paikallisen yleisön makuun pyritään vastaamaan vierailuesityksillä. Esityksen hinta vaikuttaa päätöksiin ratkaisevasti, mutta esityksiä ei kuitenkaan valita ensisijaisesti taloudellisin vaan taiteellisin perustein ja riskejäkin ollaan valmiita tarvittaessa ottamaan.

Vierailuesitykset valitsee lähes poikkeuksetta teatterin tai festivaalin johtaja itsenäisesti. Vaikka vierailuesityksissä pyritään monipuolisuuteen ja omasta ohjelmistosta poikkeaviin lajityyppeihin, näyttyy vierailuesityksen markkinoinnin kautta usein vastaanottajan omana ohjelmistona, joten sen täytyy sopia teatterin tai festivaalin profilliin. Harva johtaja pystyy aktiivisesti itse kiertämään ja etsimään vierailuesityksiä, vaan ne valitaan pääsääntöisesti tarjotuista esityksistä. Tästä huolimatta esitykset pyritään näkemään ennen valinnan tekemistä, erityisesti, jos on kyse aiemmin tuntemattomasta tekijästä tai erityisen suuresta tuotannosta.

Varsinkin isommissa kaupungeissa se, että esitys on vierailu, ei ole yleisölle itseisarvo, vaan vierailuesityksiä käyvät katsomassa muutenkin usein teatterissa käyvät katsojat. Vierailujen toivotaan kuitenkin tuovan uusia katsojia myös vastaanottavan teatterin omiin esityksiin. Vierailuesitykset pyritään sopimaan vähintään puoli, mutta joissakin teattereissa jopa kaksi vuotta etukäteen. Tämä tuottaa ongelmia freelance-ryhmien kanssa, jotka eivät

³ <http://www.tekija.info/index.php?page=avausseminaarinaraportti>

välttämättä pysty sitoutumaan teokseen niin pitkäksi aikaa. Myös muiden kentän kahtiajakautumisesta johtuvien käytäntöjen ja toimintatapojen erilaisuuden koetaan vaikeuttavan yhteistyötä.

Kiertuetoimintaan liittyvät riskit nähdään tämänhetkissä taloudellisessa tilanteessa aiempaa suuremmiksi. Kotimaista kiertuetoimintaa helpottamaan toivottaisiin yhteisten toimintatapojen lisäksi liikkuvuuden kustannuksia tasaava rahoitusmalli. Myös tiedon lisääminen koetaan tärkeäksi, esimerkiksi yhteisen kiertueportaalin kautta. Erilaisia ratkaisuja tähän pohditaan artikkelissa *Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja*.

Kun esitykset liikkuvat, rahalla on väliä - onnistunut kiertuetoiminta tarvitsee riittävät taloudelliset resurssit

Kiertuetoiminnan taloudellisia näkökulmia avataan artikkelissa *Tekijät haluavat liikkua – havaintoja kiertuetoiminnan kustannuksista*. Artikkelin perustuu hankkeessa toteutetun pilottivierailutoiminnan laskutusaineistoon sekä palautteisiin. Hankkeen aikana sovittiin yhteensä 47 vierailua, joista valtaosa oli yksittäisiä pistokeikkoja, sillä pidempien kiertueiden suunnittelu oli hankalaa lyhyen hankkeiden ja tilaajatahojen erilaisten ohjelmistoprofilien vuoksi. TEKIJÄ-hankkeen aikana toteutui 75 vierailunäytöstä, mutta laajamittainen kehityshanke herätti kentällä toiveita runsaammasta kiertuetoiminnasta. TEKIJÄ-hankkeelle myönnetty rahoitus miellettiin tervetulleeksi tehohengitykseksi kulttuurialan heikentyvälle taloudelliselle tilanteelle, vaikka kyseessä oli kehitystoimille myönnetty rahoitus. Esitysten liikkuvuuteen kanavoitiin yli 30% hankkeen kokonaisbudjetista, ja kiertuetoiminnasta aiheutuneita kuluja – esityskorvauksia ja liikkuvuuskuluja – laskutettiin hankkeelta yli 225 000,00€. TEKIJÄ-hanke korvasi vierailuista aiheutuneet liikkuvuuskulut ja tilaajataho puolestaan esiintymispalkkion.

Esityspankkien tarjonta ja hankkeessa mukana olevien ostajatahojen kysyntä eivät täysin kohdanneet. Tilaaja-tarjoaja -suhde oli myös määrällisesti vinoutunut: esityspankeissa mukana olevista teattereista n. 31% sai hankkeen kautta tilauksia. Esitystilausten

määrää vähensivät myös kiertue-esitysten hinnoitteluun liittyvät haasteet. Esitysten hinnoittelulle ei ollut yhtenäistä mallia, vaan teatterit ja ryhmät saivat itse määrittellä kertaesityskorvauksen suuruuden. Hanke ei myöskään lisännyt ilmoitettuihin hintoihin mitään lisäkustannuksia. Hinnoittelu oli varsin kirjavaa, ja suurelta osin korvauksia pidettiin tilaajapuolella kalliina. Yhtenäisemmän hinnoittelukulttuurin rakentamisella olisi siis tarvetta.

Hankkeen kautta toteutuneiden esitysvierailuiden laskutusten perusteella voidaan havaita, että liikkuvuuskulujen osuus muodostaa 1/3 esitysvierailuiden kokonaiskuluista. Pienikin tuki siis mahdollistaisi kiertuetoiminnan kotimaassa, erityisesti sellaisille teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisille teattereille ja ryhmille, joilla ei ole mahdollisuutta liikkuvuudesta syntyvien kulujen kattamiseen. Hankkeessa luotiin pilottivierailuille malli, jollaista ei sinänsä kannata siirtää käytäntöön. Sen sijaan huomattiin, että kevyemmälle kiertuetuelle olisi todellinen tarve. Kiertävä teatteri tai ryhmä sai laskuttaa TEKIJÄ-hankkeelta sekä esityskorvauksiin että liikkuvuuteen liittyvät kulut yhdellä laskulla, ja tarvittaessa esimerkiksi suuremman työryhmän majoituskustannukset maksettiin hankkeesta suoraan laskuttavalle hotellille.

Hankkeessa syntyneet liikkuvuuskulut ovat kautta linjan maltillisia, joten kiertävälle ryhmälle kohdentuvan kiertuetuen suuruus voisi olla 500–1000 euroa yksittäistä kotimaan vierailua varten, kiertueisiin kohdentuva tuki puolestaan riippuu vierailtavien paikkakuntien määrästä. Rahoitusmalleja on syytä pohtia laajemminkin, mutta kiertävälle teatterille tai ryhmälle kohdentuvaa kiertuetukea voisi pilotoida kevyin rakentein ja pienenkin vuosittaisen määrärahan turvin.

Koulutuksissa kohdattiin ja laajennettiin verkostoja

Leena Björkqvistin artikkelissa *Kiertueosaamisen tulevaisuuden näkymiä TEKIJÄ-hankkeen jälkeen* arvioidaan TEKIJÄ-hankkeen koulutusten merkitystä esittävän taiteen kentällä, esitellään osallistujien palautteita ja pohditaan, miten kiertueosaamisen kehittämistä olisi mahdollista tukea myös tulevaisuudessa.

TEKIÄ-hankkeen koulutukset suunniteltiin tukemaan pilottikiertueoiminnassa tapahtuvaa oppimista. Seminaarimuotoiset koulutuspäivät rakentuivat asiantuntijaluennoista, keskusteluista, case-esittelyistä ja ryhmätöistä. Tavoitteena oli taitojen ja käytäntöjen jakaminen sekä uusien näkökulmien tuominen arkeen. Koulutussuunnitelma jakaantui viiteen teemaan: tuotantosuunnittelu, taloussuunnittelu ja sopimukset, teknis-taiteellinen tuotantosuunnittelu, tiedotus ja markkinointi, uudet toiminta- ja tuotantomallit.

Kaikille koulutusjaksoille osallistui toimijoita sekä VOS-teattereista että teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisista teattereista ja ryhmistä. Näin erilaiset toimintakulttuurit avautuivat ja ymmärrys kentän eri toimijoiden välillä lisääntyi, mikä puolestaan edesauttaa kiertueoimintaa jatkossa.

Koulutusten tärkein anti oli ryhmien pitkäjänteisen strategisen suunnittelutyön tukeminen sekä taiteellisen ja tuotannollisen henkilökunnan yhteistyön tiivistäminen. Myös yhteisen ja avoimen toimintakulttuurin luominen kotimaiselle teatterikentälle koettiin tärkeäksi. Hankkeen pilottikiertueiden ja koulutusten myötä on laajennettu koko kentän tuottajaosaamista.

Esittävän taiteen tuottajaksi on mahdollista koulutautua ammatikorkeakouluissa, mutta täydennyskoulutus on yksinomaan hankkeiden varassa. Björkqvist toivoo, että voitaisiin luoda tiiviimpää yhteistyötä AMK-tuottajaopiskelijoiden ja Taideyliopiston maisteriohjelmien kanssa sekä yhteisiä tutkimus- ja kehittämishankkeita koulutuksen osana, mikä edistäisi konkreettisella tavalla verkostoitumista jo opiskeluaikana. Toivottavaa olisi, että jatkossa olisi mahdollista luoda myös pysyvämpää täydennyskoulutusta mm. kiertueosaamiseen. Kiertueosaaminen on osa laajempaa tuottajaosaamista, jonka kehittyminen vaatii samanlaisen koulutuspolun kuin taiteelliseen työhönkin valmentautuminen.

Kentällä kaivataan tilaaja-tarjoaja -suhdetta syvällisempää yhteistyötä

Esittävän taiteen kentän eri välistä yhteistyötä pitäisi lisätä ja vastakkaisasetelmia purkaa. Yhdeksi ratkaisumalliksi sekä kentän lähentymiseksi että liikkuvuuden lisäämiseksi tarjotaan erilaisia

yhteistuotantomalleja, joita avataan Katri Kekäläisen artikkelissa *Kolme kulmaa yhteistuotantoihin*, jossa on haastateltu yhteistuotantoja tekeviä ohjaaja Mikko Roihaa, ohjaaja Saana Lavastetta Teatteri 2.0:sta sekä Baltic Circle -festivaalin toiminnanjohtaja Eva Neklyaevaa.

Roiha näkee yhteistuotannot taiteellisesti kiinnostavina paitsi tystyskausien pidentyessä ja teoksen syventyessä, myös eri teattereiden henkilökunnan sekä freelancereiden kohtaamisen myötä. Myös aluepoliittiset syyt ovat Roihalla tärkeitä: kiinnostavien esitysten tulisi kiertää laajasti, jotta eri puolilla Suomea asuvat katsojat eivät olisi epätasa-arvoisessa asemassa. Yhteistuotannot voivat Roihan mukaan muodostua alati kiristyvässä talousilmapiirissä pienten alueellisten laitosteattereiden henkiinjäämisen ehdoksi.

Teatteri 2.0:n koko toimintaperiaate on yhteistuotannoissa ja yhteistöissä, joita tehdään monimuotoisesti erilaisilla tasoilla. Toiminnan lähtökohta on luoda taiteellis-tuotannollisia konsepteja kunkin projektin sisällöistä lähteviin tarpeisiin. Lavaste kokee, että yhteistuotannon kautta hänellä on myös mahdollisuus vaikuttaa enemmän oman työnsä sisältöön ja työtapoihin kuin vierailevana freelance-ohjaajana. Teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien sekä VOS-teattereiden yhteistyössä on parhaimmillaan mahdollista saada molempien parhaat puolet valjastettua yhteen.

Baltic Circle -festivaali tuottaa ja osatuottaa vuosittain lukuisia kantaesityksiä, sillä yleisölle halutaan tarjota tuoreita teoksia ja ensi-iltoja. Kaikissa tuotannoissa ajatellaan sekä kotimaista että kansainvälistä liikkuvuutta jo suunnitteluvaiheessa. Yhteistuotantoja tuotetaan usein residensseissä, jolloin taiteilijoilla on paitsi mahdollisuus työrauhan irti normaalista arjesta, myös tilaisuus tutustua paikallisiin toimijoihin, mikä edesauttaa kentän kansainvälistymistä. Neklyaeva ehdottaa synergiaa lisäävää residenssitoimintaa myös kiinteiden ammattiteattereiden ja vapaiden ryhmien yhteistuotantomalliksi.

TEKIÄ-hanke ja Baltic Circle -festivaali pilotoivat yhdessä kahta residenssiä, joissa tuotetut esitykset saivat ensi-iltansa festivaalilla. Tavoitteena oli pilotoida residenssiyhteistyömallia mahdollisena kiertueesitysten tuotantomallina. Tampereella Tutkivan teatterityön keskuksella toteutettiin tuotantoresidenssi ja Helsingissä HIAP:n (Helsinki International Artist Programme) residenssissä Suomenlinnassa kansainvälinen taiteilijaresidenssi.

Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja

TEKIJÄ-hankkeen toiminta-aikana havaittiin, että liikkuvuuden lisäämiseen kaivataan myös muuta kuin taloudellista tukea. Katri Kekäläisen toimittamassa artikkelissa *Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja* esitellään joitakin esimerkkejä liikkuvuuden edistämisen työkaluista ja tukijärjestelmistä.

Varsinaisen kiertuetuen lisäksi kiertävissä teattereissa ja ryhmissä on kaivattu tarkempaa tietoa kiertue- ja vierailuesitysten ostajatahoista, joihin kuuluvat teattereiden rinnalla myös monet muut tahot, kuten festivaalit, kulttuurikeskukset ja koulut. Tähän tarpeeseen TEKIJÄ-hankkeessa vastaa keväällä 2013 toteutettu esittävän taiteen ostajamarkkinakartoitus, jonka alustavia tuloksia esitellään artikkelissa. Syvempi analyysi kartoituksen tuloksista julkaistaan elokuussa 2013 samalla, kun kartoitukseen perustuva KOKIJA-portaali avautuu.

Esimerkkejä vastaavista portaaleista ei tarvitse etsiä kauempaa kuin lahden takaa. Ruotsissa toimiva kiertuenäyttämöiden verkosto Riksteatern on ylläpitänyt jo vuosia omaa kiertuetoimintaansa tukevia tietokantoja Scenkonstportalen ja Scenrum. Artikkelin avaa tietokantojen taustoja sekä tulevaisuuden haasteita.

Lopuksi artikkelissa pohditaan agentuuritoiminnan mahdollisuuksia kotimaisen kiertuetoiminnan tukemiseen alan eri asiantuntijoiden näkökulmasta sekä esityspankeissa mukana olleille teattereille ja ryhmille tehdyn kyselyn perusteella.

Yhteinen tahtotila lisää yhteistyötä

TEKIJÄ-hanke koulutti, selvitti ja yhdisti, mutta edes miljoonahanke ei ehdi kahdessa vuodessa löytämään ratkaisuja kaikkiin haasteisiin. Kehittämisen taustalla vaanii usein rahan puute; taloudelliset resurssit eivät mahdollista sellaista toimintaa, mitä todellisuudessa haluttaisiin tehdä. Rakenteet koetaan raskaiksi ja aikansa eläneiksi. Hankerahoituksen toivotaan tuovan välitöntä helpotusta taloudelliseen ahdinkoon, vaikka varat on tarkoitettu pidempikestoisten toimintamallien ja hyvien käytäntöjen löytämiseen. Niitä on onneksi havaittu runsaasti ja hankkeen toiminnan myötä jaettu tietotaitoa, verkostoiduttu ja mitä tärkeintä, kierretty. Siksi hankkeen arvoa kotimaiselle esittävän taiteen kentälle voi punnita vasta tulevaisuudessa.

TEKIJÄ-hankkeen suunnitteluun osallistuneet ohjausryhmän jäsenet Maaria Kuukorento (Teatterikeskus ry), Tommi Saarikivi (Suomen teatterit ry) ja hankkeen toteuttaneen Tutkivan teatterityön keskuksen kehitysjohtaja Mika Lehtinen kokoontuivat hankkeen viime metreillä keskustelemaan tuloksista ja tulevaisuuden kehittämistarpeista projektipäällikön kanssa. ”Mitä TEKIJÄ:n jälkeen?” haastatteluartikkeli avaa näkökulmia ammattiteatterikentän kiertue- ja yhteistoiminnan kehittämiseen.

Nyt pallo heitetään takaisin esittävän taiteen kentälle ja poliittisille vaikuttajille. Yhteinen tahtotila lisää yhteistyötä, ja kehittämistä on mahdollista jatkaa niiden toimijoiden kesken, joilla todella on yhteisiä intressejä. Yhtenäisen toimintakulttuurin luominen on hidasta, mutta toivottavasti TEKIJÄ-hankkeen kokemuksista ja tuloksista, onnistumisista ja epäonnistumisista, osataan oppia ja hyödyntää tietoa myös tulevaisuudessa.

”Hankkeen arvoa kotimaiselle esittävän taiteen kentälle voi punnita vasta tulevaisuudessa.

Baltic Circle 2011, Tani Simberg

Tekijät haluavat liikkua – havaintoja kiertuetoiminnan kustannuksista

Maria Salomaa

Johdanto

Viime vuosina kotimaisen kiertuetoiminnan kehittäminen on herättänyt keskustelua esittävän taiteen kentällä. TEKIJÄ - Teattereiden kiertuejärjestelmä - Turnénätverk för Teater -hankkeen pilottivierailuiden palautteiden sekä teatterin ja festivaalien johtajien haastatteluiden¹ perusteella esitysten vierailutoiminta koetaankin merkitykselliseksi sekä teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisissa teattereissa ja ryhmissä että valtionosuuden piiriin kuuluvissa teattereissa (jatkossa VOS-teatteri²). Lisää yhteisiä toimintamalleja kuitenkin kaivataan, joten liikkuvuuden taloudellisia edellytyksiä on syytä tarkastella, jotta tulevien rahoitus- ja yhteistoimintamallien luomisessa voidaan ottaa huomioon tekijöiden tarpeet.

1 Ks. luku 4: *Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottajien teattereiden ja festivaalien näkökulmasta*

2 Valtionosuuden piiriin kuuluva teatteri eli VOS-teatteri on valtionosuusrahoituksen piiriin kuuluva teatteri, jolle laki (teatteri- ja orkesterilaki 730/1992) takaa jatkuvan henkilötyövuosiin sidotun vuosittaisen rahoituksen. (Teatteritilastot 2011)

Yksi TEKIJÄ-hankkeen tärkeimmistä tavoitteista olikin selvittää esitysten pilottikiertueiden ja -vierailuiden myötä, kuinka suuri osa vierailun kokonaiskuluista aiheutuu liikkuvuuskustannuksista. Tässä artikkelissa eritellään, millaisia lisäkustannuksia liikkuvuudesta syntyy sekä pohditaan hankkeen tulosten perusteella, miten kiertue-toiminnan taloudellisia edellytyksiä voitaisiin parantaa kotimaassa. Lisäksi avataan kiertävien teattereiden ja ryhmien näkemyksiä kiertue- ja vierailutoiminnan merkityksestä omalle organisaatiolle.

TEKIJÄ-hankkeen projektisuunnitelman taustaoletuksena oli, että kotimaassa liikkuvuuskuulujen osuus olisi noin 2/3 yksittäisen esitysvierailun kokonaiskuluista, jolloin liikkuvuudesta aiheutuvat kustannukset olisivat yksi merkittävä kiertue-toimintaa estävä tekijä. Kiertue-esitysten kuluista ei ole aikaisempaa tilastotietoa saatavilla, joten hankkeen piloteista haluttiin kerätä mahdollisimman laaja aineisto. Tämän artikkelin taustamateriaalina hyödynnetään vierailutoiminnan laskutusta ja kiertävien ryhmien kirjallista palautetta 39 kotimaan esitysvierailusta, joista kolme oli useamman paikkakunnan kiertueita.

Hankkeen puitteissa yhdellä esityksellä sai olla 1–2 esityskertaa yhdellä paikkakunnalla. Näin haluttiin varmistaa, että pilotteja toteuttaisi mahdollisimman moni eri teatteri, ja ettei liikkuvuuskuuluja syntyisi kohtuuttomasti yhden vierailun osalta. Mainittujen 39 esitysvierailun yhteenlaskettu näytösmäärä oli 61. Kun huomioidaan myös residenssituotannot ja kansainväliset esitysvierailut, nousee hankkeen puitteissa toteutuneiden näytösten määrä 75:een. Lisäksi kuudelle vierailuesitykselle sovittiin samalle paikkakunnalle lisäesityskertoja hankkeen ulkopuolella. TEKIJÄ-hanke korvasi esitysvierailuista aiheutuvat liikkuvuus- ja matkakustannukset todellisten kustannusten mukaisesti, kun taas esityksen tilaajataho maksoi kiinteän, etukäteen sovitun esiintymiskorvauksen. Kiertävä ryhmä laskutti kaikki kulut yhdellä laskulla TEKIJÄ-hankkeelta, joka puolestaan laskutti esiintymiskorvauksen jälkikäteen ostajataholta.

Yksittäiset esitysvierailut osoittautuivat kiertueita helpommiksi toteuttaa hankkeen aikajänteellä, sillä esitysten pilottitoimintaa toteutettiin aikaa vievän kilpailutuksen vuoksi vain tammikuusta 2012 toukokuulle 2013. Erityisesti festivaalien osalta vierailuille soveltuvat ajankohdat olivat tiukasti rajattuja. Hankkeen lyhyen

toiminta-ajanjakson ja yhteisten aikaikkunoiden löytymisen lisäksi kiertueiden suunnittelua hankaloittivat esityksiä vastaanottavien teattereiden ja festivaalien keskenään hyvinkin erilaiset ohjelmistoprofiilit, joiden vuoksi kysyntää oli monentyppisille esityksille.

Kaiken kaikkiaan hankkeen aikana sovittiin yhteensä 47 esitysvierailua, joista kaksi kohdistui ulkomaille ja kaksi esitystä puolestaan tuotettiin TEKIJÄ-hankkeen ja Baltic Circle -festivaalin residenssijaksosilla. Lisäksi yhden esityksen vierailukulut ovat vielä laskuttamatta tämän artikkelin kirjoitushetkellä ja kaksi vierailua peruuntui kiertävien teattereiden toimesta keväällä 2013. Yksi esitysvierailu limittyi puolestaan hankkeessa järjestetyn koulutusjakson kanssa, joten sen kulut eivät ole vertailukelpoisia suhteessa muihin vierailuihin. Näistä syistä johtuen mainittuja vierailuja ei huomioida liikkuvuuskuulujen arvioinnissa.

Liikkuvuuskuuluista kerätyn aineiston pilottivierailut kohdistuivat pääasiassa Etelä-, Länsi- ja Kaakkois-Suomen alueelle. Mukana olleista kiertue-ryhmistä suurin osa toimi pääkaupunkiseudulla, mutta myös muualla Suomessa ja ulkomailta toimivia taiteilijoita osallistui pilotteihin. Esitysvierailuja toteuttivat myös sellaiset työryhmät, joiden jäsenet asuivat keskenään eri paikkakunnilla, joten tulokset ovat suuntaa-antavia myös muun Suomen osalta. Hankkeen esitysvierailuita vastaanottaneet tahot olivat:

- Espoon Kaupunginteatteri
- Hämeenlinnan Teatteri
- Jyväskylän Kaupunginteatteri
- Kokkolan Kaupunginteatteri
- Kotkan Kaupunginteatteri
- Kouvolan Teatteri
- Kuopion Kaupunginteatteri
- Lappeenrannan Kaupunginteatteri
- Seinäjoen Kaupunginteatteri
- Tampereen Työväen Teatteri
- Teatteri Vanha Juko, Lahti
- Turun Kaupunginteatteri
- MUKAMAS Nukketeatterifestivaali, Tampere
- Tampereen Teatterikesä
- LainSuojattomat-festivaali, Pori
- Baltic Circle -festivaali, Helsinki
- Kulttuurikeskus Poleeni, Pieksämäki
- Tutkivan teatterityön keskus, Tampere

Esityspankit

TEKIJÄ-hankkeen pilottikiertuetoiminnan reunaehdoista sovittiin rahoittajan edustajan kanssa tarkasti ennen hankkeen käynnistämistä. Esitysten vierailu- ja kiertuetoiminta järjestettiin hankintalainsäädäntöä noudattaen siten, että TEKIJÄ-hanke kilpailutti kaksi esityspankkia, toisen kaudelle 12/2011–11/2012 ja toisen kaudelle 12/2012–05/2013. Hankintamenetelmänä käytettiin puitejärjestelyä³, jolloin mukaan voitiin valita useita kiertue-esityksiä tarjoavia tahoja. Esityspankkien kilpailutus valmisteltiin yhteistyössä hankkeen työvaliokunnan kanssa, jossa oli edustajia sekä ostajatahoista että järjestöpuolelta.⁴ Hankintamenettely oli projektihenkilökunnan näkökulmasta työläs, ja myös mukana olevat teatterit pitivät sitä raskaana järjestelyinä. Kuitenkin perustettujen puitejärjestelyjen eli esityspankkien ansiosta pilottivierailuihin liittyvä laskutus saatiin kanavoitua täysin hankkeen kautta, jotta todellisia kuluja pystyttiin seuraamaan.

Esityspankkien koostaminen oli haastavaa myös siitä syystä, että yhteisiä pisteytyskriteereitä oli vaikea luoda, sillä jokainen esitys on uniikkikappale. Kilpailutuksen yhteismitallisiksi kriteereiksi valikoitukin vain kiertue-ryhmän kokoon suhteutettu hinta sekä arvioitu saatavuus hankkeen kiertueajanjaksoilla. Esityspankkeihin haluttiin tietoisesti mukaan mahdollisimman paljon esityksiä seuraavista syistä:

- Hankkeessa mukana olevat ostajatahot toivoivat laajaa esityspankkikoostamista, jolla täydentää omaa ohjelmistoaan.
- Koska vastaavaa esityspankkia ei oltu koskaan aikaisemmin koottu, haluttiin myös konkreettista tietoa kiertuehankinnasta: kuinka paljon Suomessa on kiertuetoiminnasta kiinnostuneita esittävien taiteen ryhmiä?

3 Puitejärjestelyllä tarkoitetaan yhden tai usean hankintayksikön ja yhden tai usean toimittajan välistä sopimusta, jonka tarkoituksena on vahvistaa tietyn ajan kuluessa tehtäviä hankintasopimuksia koskevat ehdot, kuten hinnat ja suunnitellut määrät (Laki julkisista hankinnoista, 348/2007). Kilpailutuksessa korostettiin, että esityspankissa mukana oleminen ei takaa tilauksia.

4 Työvaliokunnan muodostivat Teatterikeskus ry:n toiminnanjohtaja Maaria Kuukorento, Espoon Kaupunginteatterin johtaja Jussi Helminen, Lappeenrannan Kaupunginteatterin johtaja Jari Juutinen sekä Kulttuuritalo Karelian toiminnanjohtaja Erik Pöysti.

- Esitysten hinnoittelulle ei ole yhtenäisiä raameja, sillä jokainen taho määrittelee hintalapun hieman eri tavalla: suuremmalla otannalla saatiin paremmin selville, missä hintahaarukassa esitykset liikkuivat sekä voitiin tarkastella mm. mahdollisia tyyli- ja laajuuksien välisiä eroja.

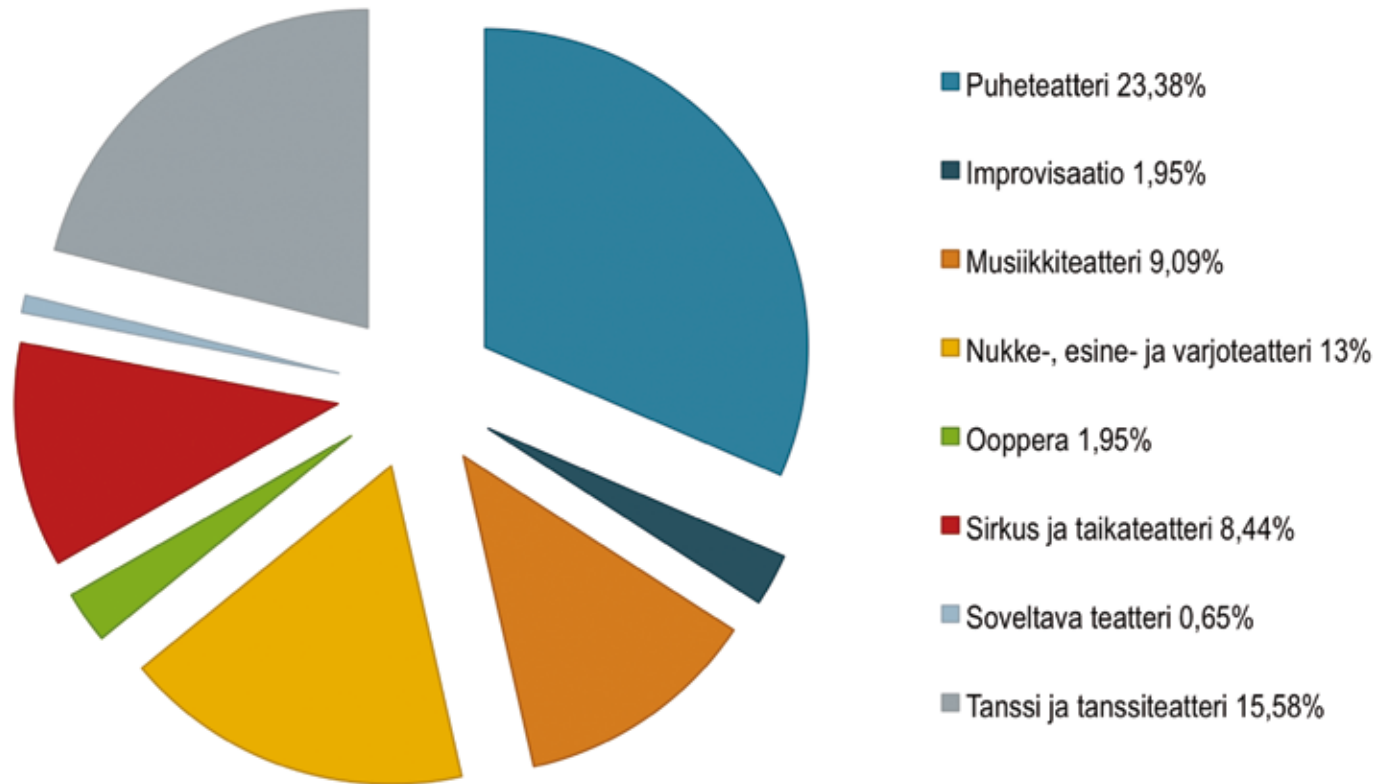
Vaikka esityspankkien perustamista pidettiin yleisesti monimutkaisena järjestelyinä, kiertue-esityksiä tarjoavia teattereita osallistui kuitenkin runsaasti molemmilla kilpailutuskiertoilla. Kahdessa esityspankissa oli mukana yhteensä 87 teatteria 154 kiertue-esityksellä, jotka edustivat laajasti esittävän taiteen kenttää. Kiertue-esityksiä tarjoavista tahoista n. 12%⁵ lukeutui VOS-teattereihin, joten valtaosa kiertueelle haluavista toimijoista oli teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita ja ryhmiä, joista moni toimii pääkaupunkiseudulla.

Vierailuesitysten myynnillä voi kasvattaa teatterin omarahoitusosuutta, mutta TEKIJÄ-hankkeen esityspankeissa mukana olleille teattereille tehdyn kyselyn perusteella vielä tärkeämpänä pidetään uusien yleisöjen löytämistä omalle taiteelle sekä yhteistyökumppanuuksien solmimista. Kiertuetoiminnan merkitystä kiertävien teattereiden ja ryhmien näkökulmasta käsitellään lyhyesti seuraavassa kappaleessa.

Esityspankkeihin mukaan hakeneista teattereista tilauksia sai 27 eli kaiken kaikkiaan 31% kiertue-esityksiä tarjoavista tahoista pääsi TEKIJÄ-hankkeen kautta vierailulle. Vierailuesityksiä toteuttaneista tahoista viisi (18,5%) lukeutui VOS-rahoitteisiin teattereihin ja tanssiteattereihin. Vierailuiden määrää pidettiin palautteiden perusteella vähäisenä, ja siltä osin hankkeen toimintaa epäonnistuneena, sillä kaikki esityksiä tarjonneet tahot olivat halukkaita toteuttamaan esitysvierailuja. Tulos johtuu osittain esittävän taiteen kentän kasvusta 2000-luvulla: teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita ja ryhmiä on paljon ja siten myös kiertue-esitysten tarjonta suuri. Heti ensimmäisen kilpailutuksen jälkeen olikin selvää, ettei hankkeessa mukana olevien kiertue-esityksien tarjoavien ja vastaanottavien teattereiden määrä ole tasapainossa, vaikka vastaanottavia teattereita, festivaaleja ja kulttuurikeskuksia halusi mukaan hankkeeseen vielä sen loppumetreillä.

5 Esityspankki 2011–2012: 93 esitystä, joista 12,9% VOS-teattereiden tarjoamia. Esityspankki 2012–2013: 98 esitystä, joista 11,2% VOS-teattereiden tarjoamia.

Esityspankeissa mukana olleet esitykset tyyllilajeittain 2012–2013 (n=154)

Kiertue-esityksiä tarjoavien teattereiden suuri määrä kertoo jo itsessään teatterikentän halukkuudesta kiertue toiminnan kehittämiseen: teatterit haluavat kiertää, verkostoitua ja löytää esityksilleen uusia yleisöjä, mutta hankkeen osalta kysyntä ja tarjonta eivät kohdanneet tarpeeksi. Näin ollen myös ostajatahojen ohjelmistoprofiileja, taloudellisia ja tilallisia resursseja sekä toiveita ja tarpeita kiertue-esitysten suhteen on syytä kartoittaa tarkemmin.⁶

⁶ TEKIÄ-hankkeen toteuttamaa kiertue-esitysten ostajamarkkinakartoitusta tarkastellaan lähemmin artikkelissa *Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja*.

Hankkeen kautta tilatut esitykset edustivat pääasiassa puhe- ja nykyteatteria, vaikka yksittäisiä tilauksia tuli myös taikateatterille, improvisaatiolle, tanssi- ja musiikkiteatterille, nukketeatterille sekä lastenteatteriesityksille. Kysyntä kosketti siis laajasti eri esittävän taiteen muotoja. Kaikkia hankkeelta tilattuja esitysvierailuja ei myöskään voitu toteuttaa. Useimmiten syynä oli se, ettei vastaanottavalle ja kiertävälle teatterille löytynyt molemmille osapuolille soveltuvaa yhteistä vierailuajankohtaa.

Miksi kiertueelle? Kiertävien teattereiden ja ryhmien näkemyksiä

TEKIJÄ-hankkeen esityspankeissa mukana olleille kiertäville teattereille ja ryhmille tehtiin keväällä 2013 laaja kysely kiertuetoiminnan merkityksestä ja kehittämismahdollisuuksista Suomessa sekä hankkeen toiminnasta. Vastausprosentti jäi varsin alhaiseksi (n. 25%), joten tulokset ovat vain suuntaa-antavia. Vastanneet tahot edustavat kuitenkin erilaisia organisaatiomuotoja ja työskentelevät erilaisten taidelajien parissa, lisäksi vastauksissa toistuvat samat teemat.

Osa vastanneista ilmoittaa kaiken toimintansa perustuvan kiertuetoimintaan, koska he eivät hallinnoi omaa esiintymistilaa tai oman tilan katsomokapasiteetti ei ole riittävä. Esitysten kiertue- ja vierailutoiminta on tällöin teatterin tai ryhmän elinehto. Joukossa on myös muutamia teattereita ja ryhmiä, jotka ovat vasta aloittamassa kiertuetoimintaa.

Kiertuetoiminnan koetaan olevan yksi keino pitää yllä suomalaista teatteriverkostoa ja luoda kansainvälisiä suhteita. Lisäksi vastauksista käy ilmi, että vierailuiden myötä oman organisaation yhteistyöverkostoa voi kasvattaa ja lisätä siten teatterin tunnettuutta. Se tuo myös vaihtelua arkityöhön ja tutustuttaa vastaanottavien teattereiden toimintakulttuureihin. Kiertue- ja vierailutoiminnan rinnalla yhteisproduktiot mainitaan yhtenä merkittävänä yhteistoiminnan muotona.

Vaikka osalle vastanneista organisaatioista kiertäminen on vain ”lisämauste” muuhun toimintaan, moni alleviivaa kiertuetoiminnan olevan tulevaisuudessa yhä tärkeämpää, sillä sen avulla halutaan pidentää yksittäisen esityksen elinkaarta ja löytää uusia yleisöjä. Lisäksi toiveena on saada kiertuetoiminnasta myös taloudellista hyötyä. Kiertuetoiminnan koetaan olevan haastavampaa isojen esitysten kohdalla, jolloin toimintaan kohdentuvan erillisrahoituksen merkitys kasvaa. Tällaisissa tapauksissa todetaan, että kiertäminen on pahimmillaan työlästä ja kallista, eikä se automaattisesti sovi kaikille esimerkiksi työryhmän jäsenten elämäntilanteen vuoksi.

Vastausten perusteella sekä kotimaisen kiertuetoiminnan suurin este että mahdollisuus on kiertuerahoitus. Kyselyssä pyydettiin arvioimaan kiertuerahoituksen puutteen merkitystä kiertuetoiminnan harjoittamiseen oman organisaation kannalta asteikoilla 1–5 (1 = ei lainkaan tärkeä, 5 = erittäin tärkeä). Vastauksien keskiarvo on 4,6, jonka lisäksi **avoimissa vastauksissa rahoituksen puutteen koetaan olevan pääeste kiertuetoiminnan harjoittamiseen.** Muina esteinä mainitaan henkilökohtaisten kontaktien ja tuotannollisen henkilökunnan vähyys, esityksen soveltuminen kiertuetoimintaan sekä asenteet erilaisia taidelajeja kohtaan. **Ratkaisuna kiertuetoiminnan edistämiseen vastanneet tahot ehdottavat ensisijaisesti kiertuetoimintaan kohdistuvaa lisärahoitusta.**

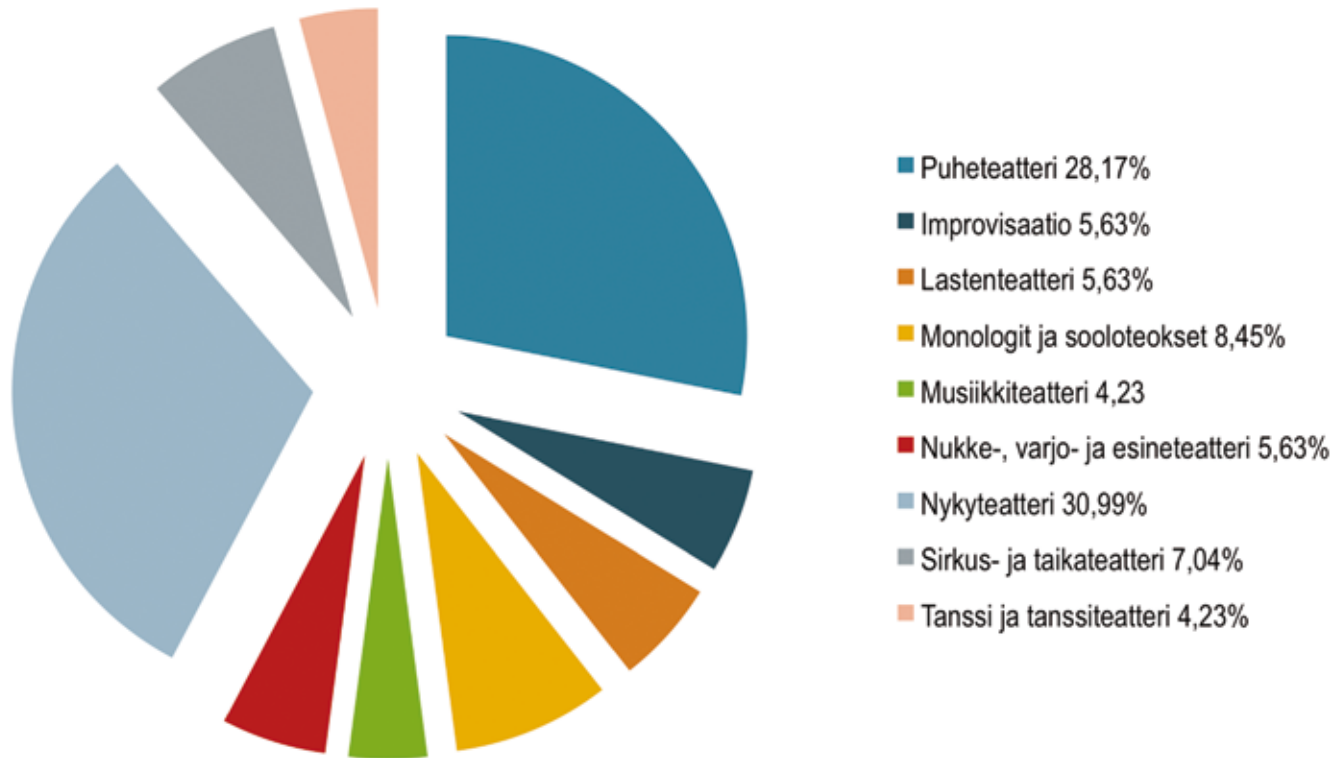
Huomioita esitysten hinnoittelusta

TEKIJÄ-hankkeen esityspankeissa 2012 ja 2013 mukana olevien kiertue-esitysten hinnoittelu on kirjavaa. Vaikka hinnat suhteutettiin kilpailutusvaiheessa kiertuetyöryhmän kokoon, hinnoittelussa saattoi silti olla useiden satojen eurojen ero: esimerkiksi vuoden 2012 esityspankin edullisin esitys maksoi kiertuetyöryhmän kokoon suhteutettuna 200,00 euroa / hlö ja kallein 805,00 euroa / hlö. Hintojen laskeminen esitykselle aiheuttikin projektihenkilökunnalle kysymystulvan, sillä kiinteän esityshinnan muodostaminen ei ole yksiselitteistä.

Esityspankkien hintojen laskentaperusteiden kirjon perusteella voidaan todeta, ettei esittävän taiteen kentälle ei ole rakentunut yhtenäistä hinnoittelukulttuuria. Sikäli kiertue-esityksen hintalapun muodostaminen olisi kuitenkin pitänyt olla mahdollista, että korvaukseen ei tarvinnut sisällyttää mitään vierailusta syntyviä liikkuvuuskuuluja ja kiinteät kulut olivat tiedossa etukäteen. Esiintymiskorvauksen laskeminen ilman matka-, majoitus-, päiväraha- tai lavasterahtikuluja aiheutti kuitenkin hankaluuksia. Esimerkiksi syksyllä 2011 koostetun esityspankin kilpailutusvaiheessa 37 teatterille jouduttiin lähettämään lisäselvityspyynnö, koska hintaa ei oltu ilmoitettu yksiselitteisesti.

Esityspankkeihin ei hyväksytty sellaisia esityksiä, joiden kertaesityskorvaukset eivät olleet työehtosopimusten mukaisia. Käytännössä

Pilottikiertueille osallistuneiden esitysten tyyllilaji / näytöskerta (n=71)

varmistettiin, että kun hinnan suhteutti työryhmän kokoon, jokaiselle jäisi vähintään A-roolikorvauksen⁷ mukainen osio esityspalkkiosta. Hintaan sai kuitenkin jyvittää tuotantokustannuksia, lämmitysharjoituskuluja, tilavuokria, hallintokuluja tai muita kiinteästi esitykseen liittyviä kuluja. Kiertue-esityksen hintalapun tuli olla ennalta sovittu, sama kiinteä summa, jolla kiertue-esitys olisi tarjolla kaikille hankkeen ostajatahoille.

⁷ Näyttelijöiden teatterityöehtosopimus 2012–2013, LIITE 1a: Vierailusopimusten vähimmäispalkkiot 1.5.2010 lukien: A-rooli 161,17 euroa

Työryhmien koot vaihtelevat suuresti, joten esityshintojen vertailussa huomioitiin, monenko henkilön palkkiosta hinta koostuu. Hinnottelussa havaittiin eroavaisuuksia myös tyyllilajeittain; esimerkiksi sirkusesitysten hinnoitteluperusteissa oli huomattavissa yhdenmukaisuutta. Lisäksi mukana olevien VOS-teattereiden ilmoittamat kertaesityskorvaukset olivat kautta linjan hieman edullisempia, koska esiintymiskorvauksien laskuperusteena saattoi olla esimerkiksi kuukausipalkka eikä kertaluontoinen erillinen korvaus, johon jyvitetään myös harjoituskuluja jne. Kun huomioidaan molempien esityspankkien työryhmien kokoon suhteutetut esityskorvaukset, VOS-rahoitteisten teattereiden keskiarvo on 307,00 euroa / hlö, kun

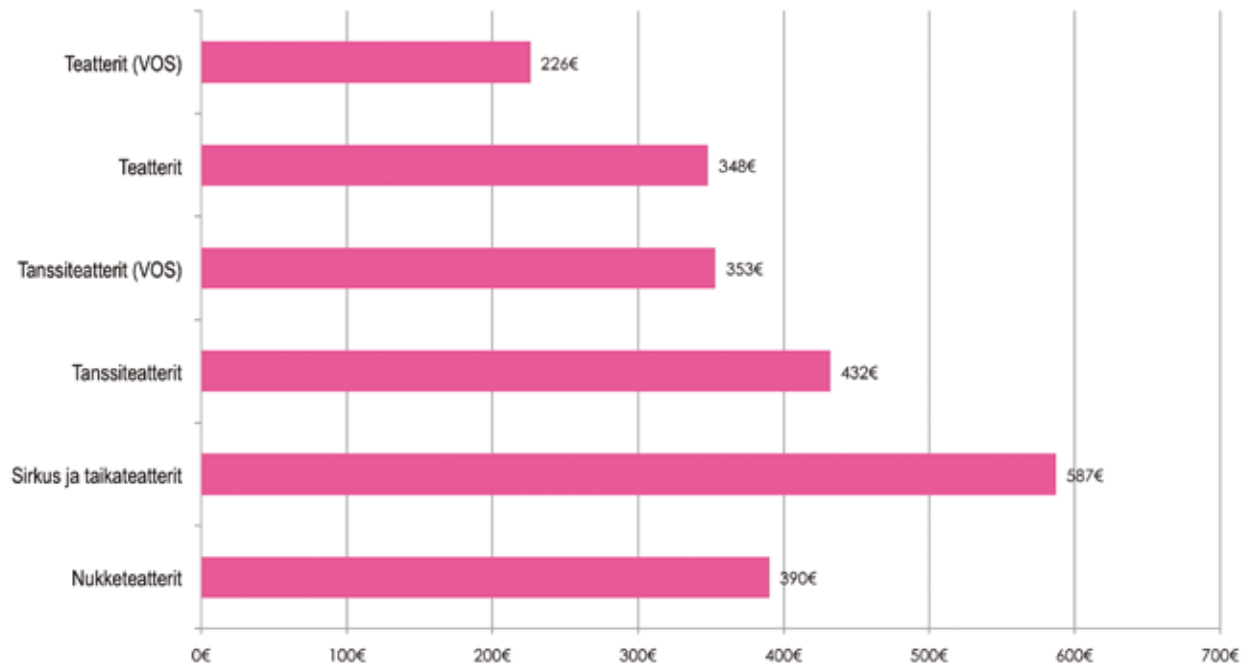
se muiden osalta on 448,00 euroa / hlö. Myös esityksen elinkaaren vaihe asettaa esitykset hinnoittelun kannalta epätasa-arvoiseen asemaan. Joidenkin esitysten hintaan oli jouduttu esimerkiksi laskemaan enemmän lämmitysharjoituskuluja kuin toisten, mikä nosti kertaesityskorvausta huomattavasti.

Pääsääntöisesti hankkeessa mukana olleet vastaanottavat tahot kokivat, että yksittäiset esityshinnat olivat varsin korkeita, mikä vaikutti suoraan hankkeen kautta toteutuneiden esitysvierailuiden määrään – osa esityksistä oli yksinkertaisesti liian kalliita kiertämään. Tämä kävi ilmi sekä hankkeen koulutusjaksojen keskusteluissa että

Laura Pekkalan teatterin- ja festivaalijohtajien haastatteluaineistosta. Alan työehtosopimusten mukaisten minimipalkkioiden korvaamista pidetään kentällä siitä huolimatta tärkeänä asiana.

TEKIJÄ-hanke ei lisännyt teattereiden ilmoittamiin esityskorvauksiin mitään ylimääräisiä kustannuksia, kuten välityspalkkiota tai hallinnointikuluja, joten hintojen ”nousu” selittyy korvauksiin jyvittyillä kiinteillä tuotantokuluilla ja lämmitysharjoituskustannuksilla. Osalla mukana olevista teattereista ei myöskään ollut aikaisempaa kokemusta kiertue-esitysten kiinteästä hinnoittelusta. Kuten aiemmin todettiin, kiinteiden hintojen laskeminen koettiin palautteiden

Kertaesityskorvausten keskihinnat työryhmän kokoon suhteutettuna (€/hlö)

■ Kertaesityskorvausten keskihinnat / työryhmän koko (€/hlö). Keskihinnoissa on huomioitu sekä 2011–2012 esityspankin esitykset (n=93) että 2012–2013 esitykset (n=98).

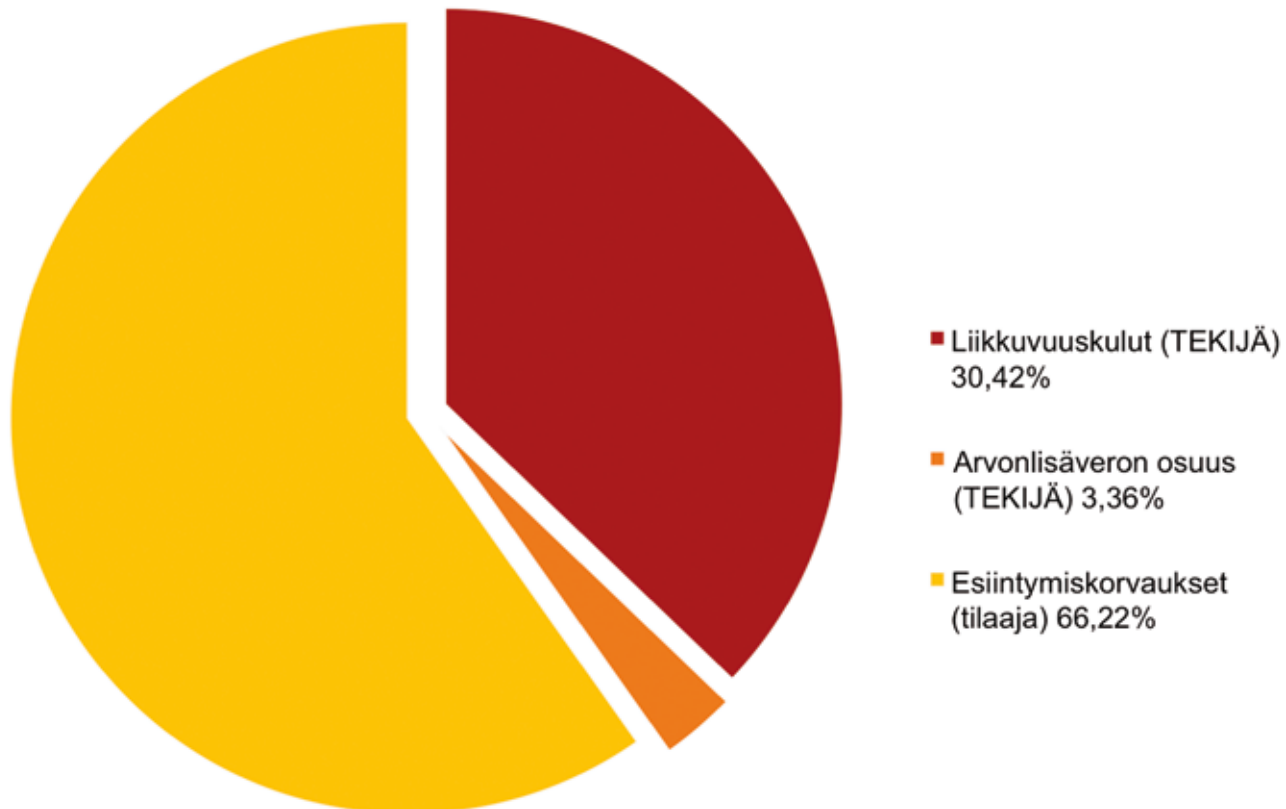
ja projektihenkilökunnan saamien yhteydenottojen perusteella hankalaksi ja monimutkaiseksi. Toiset mukana olevista teattereista ottivat yhteyttä jälkikäteen ja toivoivat, että ilmoitettua hintaa voisi vielä korjata, sillä esimerkiksi työehtosopimusten indeksikorotuksia tai sunnuntaikorvauksia ei välttämättä oltu otettu huomioon hinnoittelussa. Näissä tapauksissa syntyi mielikuva, että TEKIJÄ-hanke ei korvaa työehtosopimuksen mukaisia korvauksia, vaikka käytännössä kiertuetyöryhmiltä ostettiin palvelua eikä hanke siten ollut työnantajataho, vaan työnantajavelvoitteet kuuluivat kiertävälle teatterille. Osa yhteyttä ottaneista teattereista puoles-

taan huomasi, että oli yliarvioinut lämmitysharjoituskulujen määrän, ja olisi siten ollut valmis kiertämään matalammalla esiintymiskorvauksella. Toiset taas kokivat, että esityksen hinnoittelu ennen sen valmistumista on mahdotonta. Yhtenäisimmille hinnoittelukäytännöille olisi siis tarvetta.

Keskimäärin hankkeen kautta tilattujen esitysten hinnat olivat 2000–2500 euroa / näytös (ka. = 2263,06€⁸), mutta

8 Mukaan huomioitu myös ulkomaille suuntautuneiden vierailuiden esiintymiskorvaukset.

Toteutuneiden vierailuesitysten kulujakauma (n=61)

hajontaa on paljon: edullisin hankkeen kautta tilattu esitys maksoi 698,00 euroa ja kallein yksittäinen näytös puolestaan 7000,00 euroa. Tavallisesti kiertue-esityksen työryhmän koko oli 5–6 henkilöä (ka. = 5,5), mutta suurimman esityksen mukana liikkui peräti 16 henkilöä. Tilaajatahojen kustannettavaksi jäi esityksen veroton hinta, sillä vaikka osa vierailuesityksiä toteuttaneista teattereista (7,4%) olikin arvonlisäverovelvollisia, jäi veron osuus projektihallintateknisistä syistä hankkeen kustannukseksi. Itse esiintymiskorvaus oli kuitenkin vierailuiden kokonaiskustannusten osalta merkittävin osatekijä muodostaen noin 2/3 kaikista kuluista.

Huomioita liikkuvuuskuluista

Kiertävät ryhmät toimittivat hankkeelle laskun liitteenä kuluerittelyn sekä tositekopiot, jotta matkakulut voitiin korvata todellisten, toteutuneiden kulujen mukaisesti. Keskimäärin yhden esitysvierailun liikkuvuuskulut olivat 1021,67 euroa. Liikkuvuuskulut syntyivät pääasiassa matka-, majoitus- ja päivärahakuluista, ja ne pysyivät kokonaisuudessaan ennakoitua maltillisemmalla tasolla suhteessa vierailun kokonaiskuluihin. Piloteista ei syntynyt kalliita lavasterahitkuluja, ja vain harva kiertäneistä työryhmistä joutui vuokraamaan pakettiauton tms. esitysvierailun toteuttamista varten. Myös useammalla paikkakunnalla vierailleiden esitysten pilotit toteutuvat käytännössä pistokeikkoina, joten kaikkien esitysvierailuiden kulut muodostuivat samalla tavalla ja ovat siten vertailukelpoisia. Suurin osa hankkeen kautta vierailleista esityksistä soveltui hyvin kiertue-toimintaan lyhyen pystytysaikansa ja kevyiden teknisten vaatimustensa sekä kohtuullisen kokoisen kiertue työryhmänsä ansiosta.

Kiertue toimintaan löytyy siis sekä tahtoa että osaamista.

Haastavakaan tekniikka tai jopa kahden päivän pystytys ei silti tehnyt yksittäisen vierailun toteuttamisesta mahdotonta, vaan hankkeen osallistuminen liikkuvuuskuluihin koettiin osassa vastaanottavia teattereita ja festivaaleja tukimuotona, joka mahdollistaa suurenkin työryhmän liikkumisen. Mitä enemmän esityksen mukana liikkuu ihmisiä, sitä kalliimmaksi liikkuvuuskulut luonnollisesti nousevat. Sama sääntö pätee myös välimatkoihin, mutta hankkeen toiminta-alueella matkakulut olivat varsin tasaisia. Poikkeuksen muodostivat vain pääkaupunkiseudulla toimivien tahojen väliset vierailut, joiden matkakulut olivat marginaalisia.

Suurempien työryhmien kanssa sovittiin, että esimerkiksi majoituskulut saattoi laskuttaa suoraan hankkeelta. Näin toimittiin myös, mikäli kiertävällä teatterilla ei muutoin olisi ollut tarvittavia taloudellisia resursseja liikkuvuudesta syntyneiden kulujen kattamiseen – tällöin esitysten liikkuvuuteen kohdistuvalla tukimuodolla todella mahdollistettiin esitysvierailun toteutuminen. Osa ryhmistä myös maksoi päivärahat vasta laskutettuaan ne ensin TEKIJÄ-hankkeelta. Vastaavalle, mutta kevyempirakenteiselle tukimuodolle olisikin tarvetta ehdottomasti myös hankkeen päätyttyä.

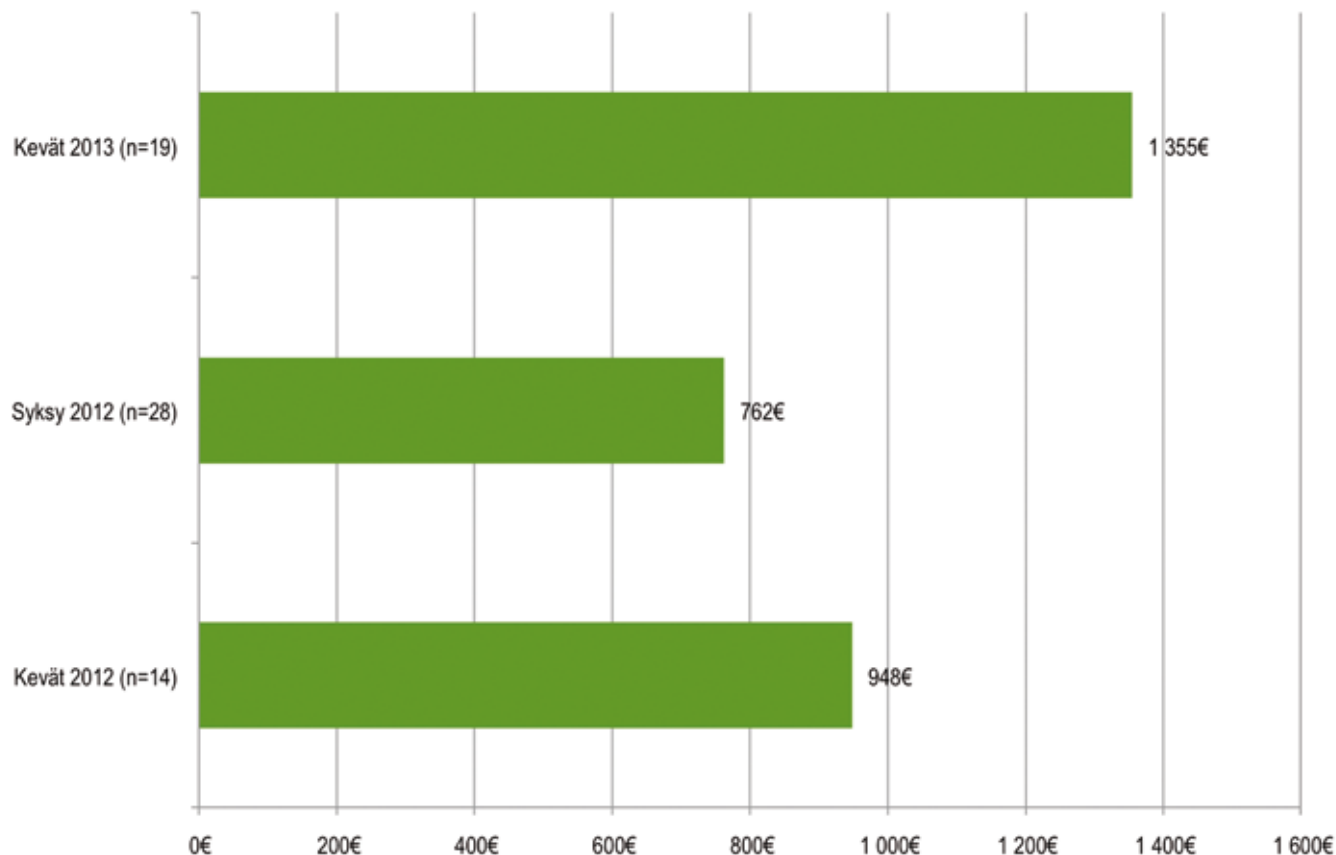
TEKIJÄ-hankkeen osalta vierailut toteutettiin pääasiassa sellaisissa tiloissa, jotka soveltuivat sellaisenaan esitystoimintaan. Ylimääräisiä ja odottamattomia kustannuksia kuitenkin syntyi erityisesti kiertävälle ryhmälle, mikäli esityksen vastaanottavalla taholla ei ollutkaan tarjota sellaista esiintymistilaa, jossa olisi ollut vaadittavat tekniset resurssit esityksen toteuttamiseen. Tällaisissa tapauksissa liikkuvuuskulujen lisäksi kustannuksia syntyi mm. tarvittavien kalusteiden ja tekniikan vuokrauksesta sekä – pahimmassa tapauksessa – ylimääräisten pystytyspäivien osalta henkilöstö-, majoitus- ja päivärahakuluja. Teatteritiloihin kohdistuvat vierailut ovat helpompia toteuttaa ja siten kuluiltaan maltillisempia, erityisesti sellaisten esitysten kohdalla, joissa on haastavia teknisiä tai lavastuksellisia ratkaisuja. Toisin sanoen juuri teattereiden välinen vierailutoiminta on myös talouden näkökulmasta kannattavaa.

”Jos kaikki vierailut sujuisivat näin hyvin, kiertäisimme varmaan enemmänkin!”

Otsikon sitaatti on lainattu erään pilottivierailun palautteesta, jossa teatteri- ja orkesterilain ulkopuolinen teatteri vieraili suurehkoissa kaupunginteatterissa. Itse vierailuista saatu palaute onkin valtaosin positiivista, vaikka hankkeen mukanaan tuomaa byrokratiaa vierokuttiin ja kritisoitiin. Hanke itsessään miellettiin tukimuodoksi, mikä aiheutti paljon väärinkäsityksiä. Vaikka esitysvierailuiden hallinnointi oli hankkeessa raskasta, tulosten perusteella voidaan luoda kevyempiä rakenteita.

TEKIJÄ-hankkeen puitteissa toteutuneet esitysvierailut onnistuivat pääasiassa suunnitellulla tavalla, ja sovittujen vierailuiden

Toteutuneiden vierailuiden keskimääräiset liikkuvuuskulut / näytös

peruuntumisprosentti⁹ on alhainen (4,3%), vaikka moni mukana ollut teatteri pettyikin vierailuiden määrään. Tulevaisuudessa esityksiä tarjoavien ja ostavien pitäisikin löytää oikeat yhteistyökumppanit yhteisten intressien eikä hankerakenteiden perusteella. Joka tapauksessa hankkeen tulokset osoittavat, että yhteistä tahtotilaa vierailu- ja kiertue-toiminnan kehittämiseen löytyy, mutta sen toteuttamiseksi

⁹ Peruuntuneiksi luetaan sellaiset esiintymisvierailut, joista oli laadittu vierailusopimus.

tarvitaan yhteisiä käytäntöjä ja talousohjausta. On myös huomioitava, että vaikka kiertuehalukkuutta onkin paljon, **ei kaikkien teattereiden tai esitysten suinkaan tarvitse liikkua**, ainakaan samoista syistä.

Esittävän taiteen kenttä näyttää olevan kaikkein kahtiajakautuneimmillaan, kun on kyse rahasta. Erityisesti hankkeen koulutusjaksojen keskusteluissa kävi ilmi, että niin VOS-teatterit kuin teatteri- ja orkesterilain ulkopuoliset teatterit ja

ryhmätkin kokevat, ettei kiertuetoiminnan harjoittamiseen ole tällä hetkellä riittävästi taloudellisia resursseja. **Yhtenäinen hinnoittelukulttuuri ja kiertuetoimintaan kohdistuva tuki ratkaisivat osaltaan taloussuunnittelun haasteita**, jolloin kiertuetoiminta ei parhaassa tapauksessa olisi kummallekaan osapuolelle tappiollista, vaan **molempia osapuolia hyödyttävä toimintamalli**.

Läpinäkyvä hinnoittelu

Kuten aiemmin jo todettiin, yhtenäisen kiertue-esitysten hinnoittelukulttuurin puute on aiheuttanut kriittistä keskustelua ja palautteita, joissa korkeat esityshinnat koettiin ns. TEKIJÄ-hankkeen ”rahastukseksi”. On kuitenkin huomattava, että esityksiä tarjoavat ryhmät määrittävät itse palveluilleen hintalapun, johon hanke ei lisännyt mitään kuluja, koska tarkoitus oli nimenomaan kerätä mahdollisimman todenmukaista aineistoa kiertuetoiminnan kustannuksista. Eripura hinnoitteluista oli yllättävää, sillä esityskorvausten suuntaaviivat löytyvät mm. alan työehtosopimuksista.

Jotta hinnoittelukulttuuria voitaisiin yhdenmukaistaa, mahdollinen kiertuetoiminta tulisi ottaa paremmin huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Mitä useampi vierailu esitykselle saadaan sovittua, sitä enemmän esiintymiskorvauksesta voi karsia mm. lämmitysharjoituksiin liittyviä kustannuksia. Jos esitystä ei alun perin ole suunniteltu kiertämään, näkyy se myös hinnassa – tällöin vierailun molempien osapuolten on oltava valmiita neuvottelemaan.

Suomalaisella teatterikentällä on paljon kiertue- ja vierailutoimintaa harjoittavia ammattilaisia, jotka ovat muodostaneet itselleen sopivia toimintamalleja, myös hinnoittelun suhteen. Tämä ”hiljainen tieto” pitäisi tehdä näkyväksi, jotta se hyödyttäisi myös kiertuetoimintaa aloittelevia teattereita tai ryhmiä. On ensiarvoisen tärkeää, että hinnoittelukäytännöistä keskustellaan yhteistyössä VOS-teattereiden ja teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien sekä alan etujärjestöjen kesken.

Pienikin kiertuetuki mahdollistaa vierailun kotimaassa

TEKIJÄ-hankkeen projektisuunnitelman budjettia laskiessa oletettiin, että liikkuvuuskulut muodostaisivat noin 2/3 vierailuiden kokonaiskuluista, jolloin esiintymiskorvauksen osuudeksi jäisi 1/3. Hankkeen pilottivierailujen perusteella tilanne on kuitenkin päinvastainen: vierailujen kokonaiskustannuksista 1/3 (30,42%) koostuu esityksen liikkuvuuskuiluista. Kotimaisen kiertuetoiminnan kehittämisen kannalta havainto on yllättävä, mutta positiivinen: liikkuvuuskuilujen kattamiseksi tarvitaan oletettua vähemmän resursseja. Tämä tarkoittaa sitä, että pienikin liikkuvuustuki voi mahdollistaa kiertuetoiminnan aloittamisen.

TEKIJÄ-hankkeen esityspankkien kiertue-esityksiä tarjoavat teatterit ovat pääasiassa teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita ja ryhmiä ja vastaanottavat tahot puolestaan VOS-teattereita, mikä heijastelee kentän todellista tilaaja-tarjoaja -mallia. **Kiertuetuen suuruus ja kohdentuminen aiheuttavat erimielisyyttä¹⁰, mutta ongelmaa voi lähestyä ratkaisukeskeisesti ja kevyesti pilotoiden; jos rakennettu malli ei toimi, sitä pitää muuttaa**. Esimerkiksi TEKIJÄ-hankkeen tapaista esitysten raskasta kilpailutusta ei kannata sellaisenaan jatkaa, mutta esitysten tietoja hintoineen on syytä kerätä kootusti myös jatkossa. Lisäksi vierailu- ja kiertuetoimintaan kaivataan taloudellisia lisäresursseja. **Kiertuetuen kohdentumisen kannalta vaihtoehtoja on onneksi vain kaksi: 1) tuki kiertävälle teatterille tai 2) esityksiä vastaanottavalle taholle**.

1) Hankkeessa toteutuneiden liikkuvuuskuilujen määrä on maltillinen (ka. = 1021,66€ / näytös), mutta kaikilla kiertue-esityksiä tarjoavilla tahoilla ei ole mahdollisuutta kulujen kattamiseen, varsinkin, jos kiertueeseen sisältyy monia paikkakuntia. Liikkuvuuskuiluihin kohdentuva, kevyesti laskutettava tukimuoto¹¹ kannustaisi erityisesti teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita ja ryhmiä neuvottelemaan kiertueita VOS-teattereiden ja muiden toimijoiden kanssa, sekä sitoutumaan niiden toteuttamiseen ilman taloudellista riskiä. Tämänkaltaisen tukimuoto, ”TEKIJÄ-tuki” olisi myös pilotoi-

10 Ks. luku 4: Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta.

11 Ks. esim. VAKA-tuki

OKM:n rahoittama TEKIJÄ-tuki liikkuvuuskuulujen kattamiseen

- Ympärivuotinen, avoin haku kiertuetoimintaa harjoittaville ammattiteattereille
- Tuen ensisijainen kohderyhmä teatteri- ja orkesterilain ulkopuoliset teatterit ja ryhmät
- Tukea voi hakea etukäteen ja saada ennakkopäätöksen tuen suuruudesta kiertuepaikkakuntien määrän ja työryhmän koon perusteella
- Kevyt laskutus todellisten kulujen mukaan
- Yksittäisen tuen suuruus 500–2500€, esimerkiksi 500€ / paikkakunta. Suuremmille kiertueelle myönnetään osa tuesta jo etukäteen, jotta kiertueen toteuttaminen taloudellisesti on mahdollista.
- TEKIJÄ-tukea hallinnoivana tahona esimerkiksi Taiteen edistämiskeskus

tavissa pienelläkin määrällä. **Jo muutamassa vuodessa nähtäisiin konkreettisesti liikkuvuustuen merkitys: kasvaako kiertuetoiminnan määrä ja ovatko siihen liittyvät taloudelliset haasteet vähentyneet.** Mikäli esitysten hinnoitteluun liittyviä käytäntöjä saataisiin yhdenmukaistettua, kiertävän teatterin liikkuvuustuki olisi kannustin myös ostajasaapuolille.

2) TEKIJÄ-hankkeessa toteutetun Laura Pekkalan haastattelu-selvityksen perusteella kiertuetuki voisi kohdistua myös ostajatahoille eli VOS-teattereille. **Korvamerkitty tuki voitaisiin kohdentaa vierailuesitysten ostoon tai muuhun teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien kanssa tehtävään yhteistyöhön, esimerkiksi yhteistuotantojen tuottamiseen. Tämänkaltaisen korvamerkitty tuki mainittiin useasti myös esityspankeissa mukana oleville teattereille toteutetussa kyselyssä.** Tällaisella talousohjauksella nähtäisiin olevan vierailu- ja kiertuetoiminnan volyymin kasvattava vaikutus, mutta **tukimuodon rakentaminen vaatii pitkäjänteisempää suunnittelua.** Toki myös ostajatahoille kohdentuvaa kiertuetoiminnan tukea on mahdollista pilotoida kevyemmin, esimerkiksi vain sellaisten VOS-teattereiden osalta, jotka haluavat sitoutua vierailu- ja yhteistoimintaan teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien kanssa. Tällöin talousohjauksella kannustettaisiin yhteistyön lisäämiseen, mutta ei syntyisi ”keppi”-efektiä, koska samanlaiset yhteistyön muodot eivät sovellu kaikille teattereille.

Joka tapauksessa uusia tukimuotoja ja -käytäntöjä rakentaessa on tärkeää, että teattereita palkitaan omasta aktiivisuudesta, sillä **yhteistyötä syntyy vain yhteisestä tahtotilasta.**

Kommenttipuheenvuoro

Näkyminen vai näkeminen, siinäpä kysymys

Minna Sirnö, johtaja, Taiteen edistämiskeskus

”27. artikla. 1. Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. 2. Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaamiseen, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta.”

– Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, Yhdistyneet kansakunnat, 1948

Helsingin juhlaviikkojen toiminnanjohtaja Erik Söderblom on sanonut, että taide ei ole näkymistä, vaan näkemistä. Söderblomin lausuma herätti minut pohtimaan sitä, kuka on taiteen tekemisen ja tukemisen keskiössä. Ja mikä motivoi valtion tukea taiteen tekemiseen sellaisena aikana, jossa jokaisen veroeuron ja pelimarkan käytölle vaaditaan vankka kansalaisten hyväksyntä.

Totta, että tekijä- ja kokijälähtöisyys eroavat suhteessa siihen, kuka on toimija, kuka kohde, kenen näkökulmaa painotetaan, keneen yhteiset rahamme kohdistetaan. Mutta riippumatta siitä, kenen näkökulmaa kunakin aikana painotetaan, kyse on aina sekä tekijän että kokijan perusoikeuksien toteutumisesta. Siitä, että saa taiteen kautta ilmaista itseään ja maailmaansa. Ja siitä, että taide on aidosti saatavilla ja saavutettavissa.

Jos ja kun tulevina vuosina poliittisessa retoriikassa edelleen painotetaan koko maan asutuna pitämistä, haasteena ei ainoastaan ole yhdenvertaisten ja tasa-arvoisten sosiaali- ja terveys- tai koulutuspalveluiden toteutuminen maan eri kolkissa. Vuoden 1999 perustuslakiuudistuksemme nosti kulttuuriset ja taiteelliset oikeutemme tasa-arvoisiksi taloudellisten ja sosiaalisten perusoikeuksiemme kanssa. Mutta lähes kaikkia tämän vuosituhannen kuntauudistuksia, säästökuureja ja hallinnonkeskusteluja yhdistää sen keskustelun puute, miten myllerrysten keskellä kansalaisten oikeus kulttuuriin ja taiteeseen taataan.

Nälkä ei huhupuheista huolimatta ole kestävä pohja taiteen tekemiselle. Siksi on ymmärrettävää, että Taiteen edistämiskeskuksen erityissuunnittelija Kaija Rensujeffin syksyllä 2013 julkaistava *Taiteilijan asema 2010* -tutkimus osoittaa, että ammattitaiteilijamme siirtyvät isoihin keskuksiin, sinne missä on edes jonkinlainen toimeentulomahdollisuus taiteilijana.

Tänään joka toinen ammattitaiteilijamme asuu Helsingissä, kaksi kolmasosaa Uudellamaalla tai ulkomailla, neljässä asukasluvultaan suurimmassa eteläisessä maakunnassa neljä viidestä taiteilijasta. Ja vain yksi viidesosa taiteilijoista asuu eteläisen ruuhkasuomen ulkopuolella.

Kuitenkin on niin, että taiteeseen ja kulttuuriin liittyvien perusoikeuksiemme toteutuminen harrastajana ja kokijana edellyttää, että on olemassa ammattitaiteilijoita. Läsnä tai edes läheisyydessä. Jos ei pysyvästi, niin edes vierailijoina.

Siksi maassamme, joka ei huou pelkästään taide- ja kulttuurimyönteisiä asenteita, tarvitaan rohkeita päättäjiä tekemään rohkeita päätöksiä perusoikeuksiemme toteutumisen varmistamiseksi. Tarvitaan uusia, tämän ajan haasteisiin vastaavia toimintatapoja, joilla taataan, että tekijä ja kokija kohtaavat sielläkin, missä taidetarjonta ei ole kattavaa saatikka edes olemassa.

TEKIJÄ-hanke on ollut hyvä alku. Sen kokemuksista on hyvä oppia ja sen tuloksia pitää jalkauttaa. Sillä taide on arkeamme vain siellä, missä näkyjä ja näkijä ovat läsnä.

Jarmo Lintunen

Kiertue- ja vierailutoiminta vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta

Laura Pekkala, toim. Katri Kekäläinen ja Maria Salomaa

1. Miksi kiertuetoimintaa tulisi lisätä Suomessa?

Kiertäminen ja esitysvierailut ovat jo kauan olleet osa teattereiden sekä tanssi- ja sirkusryhmien toimintaa Suomessa. Moni nykyään vakiintunut esittävän taiteen toimija aloitti 1970-luvulla kiertävänä teatterina, muiden muassa laitosteatterin ulkopuolelle jäänyttä yleisöä tavoittamaan perustettu KOM-teatteri, suomalaisen koulukiertuetoiminnan pioneeri Ahaa Teatteri sekä tanssia kaupunginteattereihin vienyttä Tanssiteatteri Raatikko¹. Ajan kuluessa tekijöiden määrä esittävän taiteen kentällä on kasvanut ja nykyisin vierailutoiminta kuuluu monen teatterin, tanssi- ja sirkusryhmän vakiintuneeseen toimintaan. Säännöllistä ja laajamittaista kotimaan kiertuetoimintaa ei kuitenkaan juuri harjoiteta, varsinkaan kiinteissä ammattiteattereissa (VOS-teatterit²).

1 <http://www.kom-teatteri.fi/>; <http://www.raatikko.fi/>; <http://www.ahaateatteri.com/> (Viitattu 20.5.2013)

2 Valtionosuuden piiriin kuuluva teatteri eli VOS-teatteri on valtionosuusrahoituksen piiriin kuuluva teatteri, jolle laki (teatteri- ja orkesterilaki 730/1992) takaa jatkuvan henkilötyövuosiin sidotun vuosittaisen rahoituksen. (Teatteritilastot 2011). Vuonna 2013 VOS-teattereita oli Suomessa 57, joista ryhmä- ja pienteattereita oli 15 ja tanssiteattereita 10. Artikkelissa käytetään rinnakkain ilmaisuja ”kiinteä ammattiteatteri” ja ”VOS-teatteri”.

Kiertuetoiminta kuitenkin kiinnostaa myös monia teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita ja ryhmiä (ns. vapaa kenttä³) sekä tanssi- ja sirkusryhmiä. Esimerkiksi kiertuejärjestelmää ja ammattiteattereiden välistä yhteistyötä kehittäneen TEKIJÄ-hankkeen (2011–2013)⁴ pilottikiertueille tarjosi 87 teatteria ja ryhmää yhteensä 154 esitystä. Edustettuina oli laaja kirjo esittävää taidetta: puhe- ja tanssiteatteria, nykytanssia ja -sirkusta, nukketeatteria, las-
tenteatteria, oopperaa, musiikkiteatteria sekä performanssi- ja esitustaidetta. Syitä kiertuehalukkuudelle voidaan löytää monia, mutta hankkeessa tehdyn kyselyn alustavien tulosten mukaan tärkeimpiä ovat uusien yleisöjen löytäminen, esityskertojen lisääminen ja oman taiteellisen työn tunnetuksi tekeminen. Kiertuehalukkuuteen vaikuttaa myös esittävän taiteen vapaan kentän ammattilaisten keskittyminen vahvasti pääkaupunkiseudulle ja Etelä-Suomen suuriin kaupunkeihin (ks. esim. Karhunen 2011; Kanerva & Ruusuvirta 2006). Kun kilpailua yleisöstä ja resursseista on enemmän, ollaan halukkaampia ja motivoituneempia liikkumaan yleisöjen löytämiseksi ja esityskertojen lisäämiseksi.

Viime vuosina kiertuetoiminnan kehittämistä on pidetty myös kulttuuripoliittisesti tärkeänä. Esitysten liikkuvuutta lisäämällä on haluttu parantaa vapaalla ammattikentällä toimivien taiteilijoiden toimeentuloa sekä teattereiden ja ryhmien toimintaedellytyksiä (OKM 2011). Kiertue- ja vierailutoiminnan kautta taiteilijoille toivotaan löytyvän enemmän työtilaisuuksia, mikä puolestaan lisäisi omahoitoa ja ammattimaista toimintaa. Kun esitys esitettäisiin useampia kertoja ja useammassa paikoissa, sen elinkaarta saataisiin pidennettyä ja näin ollen esityksen tuottamisesta tulisi kannattavampaa. Kiertuetoiminnan kehittämällä ja liikkuvuuden lisääntymisellä on positiivisia vaikutuksia myös taiteen alueelliseen saavutettavuuteen: vierailevien esitysten myötä pääkaupunkiseudun

3 Luettavuuden vuoksi artikkelissa käytetään välillä myös puhekielistä ilmaisua ”vapaa kenttä”, jota kuitenkin ei kulttuuripoliittikan kohdalla muuten suosita.

4 TEKIJÄ – Teattereiden kiertuejärjestelmä – Turnénätverk för Teater -hankkeen tavoitteena oli kehittää kiertuetoimintaa ja ammattiteattereiden välistä yhteistyötä ratkaisuna teatterikentän rakenteesta ja vapaan kentän laajuudesta johtuviin haasteisiin. Hankkeen päärahoittajana toimi opetus- ja kulttuuriministeriön Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen ESR-kehittämishjelma ja hallinnoijana Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskus.

ulkopuolisten teattereiden ohjelmisto monipuolistuu ja uudenlaisia teatteri-, tanssi- ja sirkuselämyksiä voidaan tarjota laajemmalle katsojajoukolle. Kiertuetoimintaa kehittämällä esittävää taidetta on mahdollista viedä sellaisillekin paikkakunnille, joilla ammattimaisen esittävän taiteen tuottamiseen ei ole tekijöitä tai resursseja.

Selvityksen lähtökohdat, rajaukset ja aineisto

Tässä artikkelissa tarkastellaan kiertuetoiminnan haasteita ja mahdollisuuksia Suomessa vierailuesityksen vastaanottajana⁵ toimivien kiinteiden ammattiteattereiden ja festivaalien näkökulmasta. Tieto juuri kiertue-esitysten vastaanottavien tahojen näkemyksistä, asenteista ja resursseista on tärkeää kiertuetoiminnan kehittämiseksi, sillä ne päättävät suhtautumisestaan vierailuihin itsenäisesti ja omista lähtökohdistaan. Lisäksi nykytilanteessa, jossa vierailuesitysten tarjonta on huomattavasti kysyntää suurempi, vastaanottajan rooli vain korostuu.⁵

Artikkeli perustuu TEKIJÄ-hankkeessa tehtyyn selvitykseen, jossa haastateltiin hankkeen pilottikiertueita ja -vierailuja toteuttaneiden teattereiden ja festivaalien johtajia. Haastatteluilla selvitettiin, miten kiinteissä teattereissa suhtaudutaan vierailuihin, mikä on niiden merkitys osana ohjelmistoa, mitkä ovat vierailutoiminnan suurimmat esteet ja haasteet sekä miten kiertuetoimintaa voitaisiin lisätä Suomessa. Haastatteluja tehtiin tammi–helmikuussa 2013 yhteensä 10 johtajalle: kahdeksalle teatterinjohtajalle ja kahdelle festivaali-johtajalle (ks. liite 1).⁶ Tekstin aineistositaatit ovat suoria lainauksia johtajien haastatteluista, osaa lainauksista on yleiskielistetty.

Haastatellut vastaanottajateatterit ja festivaalit olivat TEKIJÄ-hankkeen osarahoittajina joko suoraan tai rahoittajakuntansa kautta. Myös pilottikiertueiden toteuttamisessa niillä oli merkittävä talou-

5 Esimerkiksi TEKIJÄ-hankkeen aikana mukana olleessa 13 kiinteässä teatterissa ja festivaalilla toteutui 44 vierailua, (joista kaksi peruuntui ja kaksi tuotettiin residenssijakoilla), samaan aikaan kun 87 eri ryhmää tarjosi esityksiä kahdella eri hakukierroksella.

6 Yhteensä hankkeessa oli mukana 13 kiertue-esityksiä vastaanottavaa tahoa. Lisäksi keväällä 2013 hankkeeseen otettiin vielä kolme uutta kiertue-esitysten ostajaa, jotta suunniteltu määrä vierailuja saatiin toteutettua.

dellinen vastuu: teatterit ja festivaalit maksoivat tilaamansa vierailijan esityksen esityskorvauksen. TEKIJÄ-hanke puolestaan maksoi esityksen liikkuvuus- eli matkat, majoituksen, lavasterahdin sekä päivärahat. Käytännössä sekä esityskorvauksen että liikkuvuus- kulujen laskutus järjestettiin hankkeen kautta, jolloin oli mahdollista selvittää kotimaisen liikkuvuuden todellisia kustannuksia. Lisäksi pilottikiertue toiminnan avulla tehtiin näkyväksi muun muassa kiertävien esitysten hinnoittelua sekä kiertueiden järjestämiseen liittyviä käytännön haasteita.

TEKIJÄ-hankkeen pilottitoiminnassa mukana oleminen tarjosi teattereille ja festivaaleille sekä niiden johtajille mahdollisuuden kerätä tietoa kiertue toiminnan esteistä, haasteista ja mahdollisuuksista. Haastattelussa johtajat pohtivatkin vierailu- ja kiertue toimintaa sekä TEKIJÄ-hankkeesta saatujen kokemusten perusteella että yleisemmin. Vaikka jokaisella kiinteällä teatterilla ja festivaalilla on oma profiilinsa ja alueellinen roolinsa, voidaan tehtyjen kymmenen haastattelun perusteella muodostaa kattava kuva paitsi vastaanottavien tahojen moninaisista intresseistä suhteessa vierailuihin, myös yhteisistä, koko kenttää koskettavista haasteista ja esteistä.

Kiertue toiminnan lähtökohdat Suomessa

Suomessa esittävän taiteen kenttä on rahoitusrakenteensa vuoksi kahtiajakautunut. Yhteensä 57 teatteria ja tanssiteatteria (VOS-teatterit) kuuluu teatteri- ja orkesterilain piiriin ja nauttii näin ollen taloudellisesti varsin turvatusta asemasta. VOS-teattereiden lisäksi maassa on laaja ja monimuotoinen ammattitaiteilijoista koostuva teatteri- ja orkesterilain ulkopuolinen kenttä, jonka teatterit ja ryhmät toimivat valtion ja kuntien harkinnanvaraisten toiminta-avustusten, kertaluontoisten avustusten tai muun projektiluontoisen rahoituksen turvin.

Teatteri- ja orkesterilain ulkopuolinen teatterikenttä on jatkuvassa muutoksessa, joten toimijoiden tarkkaa määrää on haasteellista arvioida. Yksi tapa hahmottaa vapaan kentän toimijoiden määrää on tarkastella valtion vuosittaisia, harkinnanvaraista toiminta-avustusta saavien toimijoiden määrää. Vuonna 2011 näitä oli näyttämö-

taiteen⁷ alalla 40, tanssiteiteen alalla 17 ja sirkustaiteen alalla 16. Lisäksi vapaalla ammattilaiskentällä toimii useita projektikohtaisesti toimivia tai muuten vuosittaisen toiminta-avustuksen ulkopuolella olevia teattereita ja ryhmiä: näyttämötaiteen alalla arviolta 12–20, tanssiteiteen alalla 16 ja sirkustaiteen alalla 10. (OKM 2011.)

Rahoitusrakenteesta juontuva kentän kahtiajakautuneisuus heijastuu myös kiertue toiminnan lähtökohtiin ja asettaa toimijat erilaisen asemaan suhteessa kiertue toimintaan. Valtaosalla VOS-teattereista on käytössään vakituinen esiintymis- ja harjoitustila sekä vakaampi rahoitus toimintaansa, kun taas teatteri- ja orkesterilain ulkopuoliset teatterit ja ryhmät toimivat vuosittain myönnettävän rahoituksen ja monesti projektikohtaisesti koottavan työryhmän voimin. Myös harjoitus- ja esiintymistilat ovat vapaan kentän toimijoilla useammin väliaikaisia. Näin ollen, vaikka myös VOS-teattereiden esitykset liikkuvat ja yhteistuotantoja tehdään paljon, teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisella kentällä tarve kiertämiseen ja uusien esiintymistilaisuuksien löytämiseen on huomattavasti suurempi.

Valtionosuuden piiriin kuuluvat VOS-teatterit muodostavat valtakunnallisesti ja maantieteellisesti kattavan verkoston, jonka on mahdollista toimia myös kiertue verkoston peruspilarina. Kiinteiden teattereiden tilat soveltuvat sellaisenaan esittävälle taiteelle ja tavallisesti teattereilla on myös riittävä tekninen varustus esityksen toteuttamiseen. Verrattuna esimerkiksi maan lukuisiin harrastajavoimin ylläpidettyihin teatteritiloihin, kesätapahtumiin sekä kouluihin, liikuntasaleihin tai kulttuuritaloihin, kiinteillä ammattiteattereilla on huomattavasti paremmat lähtökohdat toimia vierailujen vastaanottajina. Kiinteiden VOS-teattereiden talous on myös turvattu, vaikkakin valtionosuuksia on leikattu sekä henkilötyövuosien että niiden vahvistetun hinnan suhteen (Ruokolainen 2012).

Kiinteiden teattereiden lisäksi keskeisiä vierailuja vastaanottavia tahoja ovat ammattimaiset teatteri- ja esittävän taiteen festivaalit. Niiden ohjelmisto perustuu edelleen suurimmaksi osaksi valmiiden esitysten vierailuille, vaikkakin yhteistuotantoja nähdään ohjelmistoissa enenevässä määrin. Ammattimaisesti toimivilla festivaaleilla

⁷ Sisältää myös performanssi- ja esitystaiteen toimijat.

myös tekninen varustus on useimmiten ammattilaisesitykselle soveltuva, eikä sitä tarvitse hankkia erikseen yhtä vierailua varten. Vakiintuneidenkaan festivaalien rahoitus ei kuitenkaan ole verrattavissa valtionosuusrahoitukseen, vaan perustuu harkinnanvaraiseen ja projektikohtaiseen rahoitukseen.

Tässä tarkastelussa, samoin kuin TEKIJÄ-hankkeen pilottikiertueilakin perusasetelma on, että teatteri- ja orkesterilain ulkopuoliset teatterit ja ryhmät kiertävät VOS-rahoitteisissa kiinteissä teattereissa. Vaikka selvityksen lähtöasetelma perustuu rahoitusrakenteesta juontuvalle epätasa-arvolle, todellisuudessa kiertuetoimijoiden roolit eivät kuitenkaan ole yhtä selkeitä kuin edellä. Useilla VOS-teattereilla on säännöllistä kiertue- ja vierailutoimintaa, samoin kuin vapaan kentän teatterit ottavat vastaan ja ostavat vierailuesityksiä. Myös kiinteiden VOS-teattereiden tuottamia esityksiä nähdään usein juuri toisissa kiinteissä taloissa. Haastelluista teatterinjohtajista seitsemän edustaa valtionosuuden piiriin kuuluvaa teatteria ja yksi harkinnanvaraista valtionavustusta saavaa. Kaksi festivaalia toimii niin ikään harkinnanvaraisten avustusten ja muun projektirahoituksen turvin. Vaikka osalla teattereista oli myös omaa kiertuetoimintaa, haastateltiin niiden johtajia nimenomaan vierailuja vastaanottavina tahoina.

2. Vierailu kiinteässä ammattiteatterissa: valintaprosessi ja -kriteerit

Kiinteät ammattiteatterit ovat avainasemassa kotimaisen kiertuetoiminnan kannalta varsinkin nykytilanteessa, jossa vierailuesitysten tarjonta on kysyntää suurempi. Kiertuetoiminnan kehittämiseksi ja lisäämiseksi onkin tärkeää selvittää kiinteiden teattereiden näkemyksiä, kokemuksia ja asenteita vierailu- ja kiertuetoimintaa kohtaan. Niin ikään on tärkeää tarkastella vastaanottavia tahoja ja valintaprosessia vielä tarkemmin: miten vierailuihin kiinteissä teat-

tereissa suhtaudutaan, mitkä tekijät vaikuttavat vierailuesityksen valintaan, miten vierailujen kannattavuutta lasketaan ja mitä vierailuista sovitaan?

Johtajien suhtautuminen vierailuihin

Suurin osa Suomen kiinteistä ammattiteattereista ja varsinkin kaupunginteattereista toimii repertuaariteattereina, jotka pääosin oman henkilökunnan voimin pyrkivät tarjoamaan katsojilleen mahdollisimman monipuolisen ohjelmiston. Tilanne on sama kaikissa tätä selvitystä varten haastelluissa teattereissa, lukuun ottamatta vierailuteatterina toimivaa Espoon Kaupunginteatteria, jolla ei ole omaa kiinnitettyä ensembleä, vaan taiteilijat palkataan myös talon omiin tuotantoihin aina esitys kerrallaan. Festivaaleilla puolestaan on omat profiilinsa, joiden mukaisesti ne tuottavat ohjelmistonsa joka koostuu valmiiden vierailuesitysten lisäksi yhteistuotannoista ja ensi-illoista.

Kaikki selvityksessä mukana olleet teatterit ostavat vierailuesityksiä säännöllisesti ja vierailuilla on vakiintunut paikka osana ohjelmistoa. Tavallisesti vierailuesityksillä täydennetään teatterin omaa tuotantoa eli vierailulle valitaan sellaisia esityksiä, joita teatterin ei ole mahdollista tuottaa oman henkilökunnan voimin. Yleisesti vierailuesitysten halutaan käsittelevän ajankohtaista, kiinnostavaa teemaa sekä niiden odotetaan myös puhuttelevan paikallista yleisöä. Joskus vierailuesitys myös valitaan tukemaan teatterin ohjelmiston kantavaa teemaa. Haastatellut teatterinjohtajat kuvaavat vierailujen merkitystä seuraavasti:

On niillä [vierailuilla] ihan oma roolinsa. Se riippuu aina vähän siitä, mitä meillä itsellä menee, mutta kyllähän me haetaan jonkinlaista tasapainoa sen vierailuohjelmiston kautta. Ja pyritään sitten ehkä löytämään vierailuohjelmistoon semmoisia juttuja, jotka ei ole suoraan sitä samaa, mitä me itse tehdään. Toisaalta taas löytyy semmoisia juttuja, että hei, nämä saattaa toimia parina.

No, ne tietysti monipuolistaa sitä teatterin ohjelmistoa, sehän nyt on selvä. Ja kyllä ne voi parhaimmillaan keskustelun avaajinakin toimia joistakin teemoista. Jotkut

suositut esitykset voi toimia myös sisäänheittäjinä teatterikauteen, niillä voi olla tämmöinenkin merkitys. Mutta ehkä pääasia on se, että ei me kaikkea voida itse tehdä, niin me saadaan sillä ohjelmiston rikkaus säilymään.

Vierailuesityksen muuta ohjelmistoa täydentävä rooli näkyy sisällön ja teeman lisäksi myös käytännön toiminnan tasolla. Esityskalenteriin suunnitteluvaiheessa jääviä tai esimerkiksi peruutusten vuoksi syntyviä aukkoja täydennetään mielellään vierailuilla, sillä hyviä esityspäiviä ei haluta jättää ilman näytöstä. Useimmiten vierailuja pidetäänkin enemmän täydentävänä kuin lähtökohtaisena osana ohjelmistokokonaisuutta:

Me otetaan yleensä vierailuja silloin, kun me ei saada omista esityksistä kalenteria tehtyä. Silloin, jos meillä jää hyviä päiviä tyhjäksi tai jos huomataan, ettei riitä, esimerkiksi jonkun esityksen matka katkeaa aikaisemmin kuin oli suunniteltu alun perin, eli se ei menesty tai yleisöä ei käy, niin sitten yleensä jää tyhjää. [...] Että kyllä ne täydentävä osa on.

Vierailuja kuitenkin pidetään tärkeänä ja osana teatterin omaa ohjelmistoa, josta johtajat kokevat olevansa yleisölle vastuussa. Lisäksi osa johtajista katsoo, että vierailu- ja kiertuetoiminta on yleisesti kannatettavaa, koska vierailujen avulla usein lyhyeksi jääviä esitysten elinkaaria voidaan pidentää:

Mä olen itse sitä mieltä, että [...] kun produktio tehdään, sen elinkaarta voidaan pidentää. Niin se on kaikin puolin järkevää. Koska jokaisen produktion tuottaminen ja toteuttaminen on kuitenkin, se alkukulu on niin iso, ja isoja yleisömääriä on niin harvoissa paikoissa Suomessa.

Vierailuesityksen valintaprosessi

Teatterin tai festivaalin johtaja on avainhenkilö vierailuesityksen valinnassa. Kaikissa haastatelluissa teattereissa ja festivaaleilla vierailua koskevan valintapäätöksen tekee johtaja – lähes itsevaltaisesti. Tavallisesti johtaja kuitenkin keskustelelee ennen päätöstä muun henkilökunnan kanssa, erityisesti tekniikan, tuotannon ja markkinoinnin kanssa, saadakseen näkemyksiä vierailun soveltuvuudesta taloon. Erityisiä vierailuesitysten valintatyöryhmiä vastaanottavissa teattereissa ei kuitenkaan ole, vaan valintaprosessi on varsin epä-

muodollinen. Osa johtajista kertoo käyttävänsä vierailuesitysten valinnassa omaa taiteellista harkintaansa kuten muunkin ohjelmiston suunnittelussa, mutta useimmiten syynä johtajavetoiseen valintaan on yksinkertaisesti ajanpuute: päätös vierailuesityksestä on usein tehtävä nopealla aikataululla.

Millaisia esityksiä vierailuille sitten halutaan? Itse esitykseen liittyvät tekijät korostuvat johtajien haastatteluissa. Kaikki johtajat kertovat kiinnostuvansa potentiaalisista vierailijoista kiinnostavan aiheen/teeman tai omaan makuun ja teatterin profiiliin sopivan estetiikan perusteella. Taiteelliset seikat, esityksen sisältö ja ilmaisu ovat siis tärkeimpiä kiinnostuksen herättäjiä ja valintaan vaikuttavia tekijöitä riippumatta esimerkiksi esityksen lajityypistä. Teatterit eivät siis tavallisesti etsi mitään tiettyä genreä vierailulle, vaan esityksen laatu vaikuttaa enemmän.

[Jos esitys on teknisesti mahdollinen] niin sitten ruvetaan katsomaan, että ensinnäkin se on meidän mielestä tarpeeksi mielenkiintoinen, kyllähän joskus on ihan hyviä esityksiä, mutta tässä ei nyt ole mitään erityisempää annettavaa festivaalille. Että kuitenkin pyritään saamaan sellainen positiivinen pohina aikaiseksi, ja sellainen, että niissä olisi jotakin erityistä niissä esityksissä. Ja jos on jotenkin kauhean samanlaisia, niin valitaan tietenkin paras niistä omasta mielestämme, vaikka sellaisia kriteerejä on tietenkin kauhean vaikea määritellä, mutta jotenkin että olisi mielenkiintoisin.

Lopulta myös kiinteän teatterin tavat ja perinteet sekä yleisemmät linjaukset talon vierailupolitiikasta vaikuttavat paljon siihen, minkälaista sisältöä vierailijavalinnoissa korostetaan. Tiivistetysti voidaan sanoa, että esityksen pitää olla teatterinjohtajan mielestä kiinnostava ja teatterin ohjelmistoon tai festivaalin profiiliin sopiva.

Teatterinjohtajaa kiinnostavan teeman lisäksi vierailuesityksestä tulee löytyä jokin yleisön kiinnostuksen herättäjä; esimerkiksi ajan-kohtainen aihe tai tunnettu näyttelijä. Monesti vierailuesityksellä halutaan myös palvella teatterin yleisöä tarjoamalla jotain sellaista, mitä talossa ei ole aikaisemmin nähty tai mikä tuo ohjelmistoon jotain lisää:

Mä lähdän tavallaan siitä, että mä en mieli, mä en ole osannut vielä mieltä, että myykö se esitys vai ei. Että tiettyssä mielessä meidän ohjelmisto, jos me haluttaisiin myynnin perusteella [päättää], meidän kannattaisi ottaa joku farssi tai jotain, mitä

Veitset leikkaa ilman, Teatteri Nirvana

TEKIJÄ-vierailut 7.-8.9.2012 LainSuojattomat-festivaali, 19.3.2013 Jyväskylän kaupunginteatteri, 30.3.2013 Teatteri Vanha Juko

me ei olla itse tehty. Tai joku semmoinen, mikä sitten toisi siihen meidän ohjelmistoon jonkun lisän.

Yleisesti esityksen ”noste” ja aikaisempi menestys lisäävät kiinnostavuutta ja helpottavat valituksi tulemista. Esityksen, tekstin tai tekijöiden aikaisempi tunnettuus lisää myös kiinnostavuutta vierailuesityksen yleisön silmissä ja näin katsojat myös löytävät helpommin tiensä katsomoon. Tämä madaltaa esityksen kynnystä tulla valituksi vierailulle:

Että miksi juuri ne esitykset? No hinta varmaan oli joidenkin kohdalla, ei ne nyt kaikki halvimmasta päästä kaikki olleet. Yhtä valittua esitystä oli paljon keuhuttu. Että suuri yleisö oli kiinnostunut, siitä oli semmoista juttua liikenteessä. Kukaan meistä [valitsijoista] ei ollut nähnyt niitä, eli valittiin luottaen tekijöihin, että tämä on taiteellisesti korkeatasoista. Ja myöskin ehkä se tematiikka niiden kohdalla. Mutta se oli ihan puhdasta tämmöistä taidetarjonnan lisäämistä.

Useat haastatelluista johtajista arvelevat, että yleisölle vierailuesityksistä lopulta näyttäytyy vastaanottavan teatterin esityksenä, ellei kyseessä ole todella tunnettu esiintyjä tai esitys. Vierailun itsessään ei ajatella tuovan lisäarvoa esityksen katsojalle, vaan oikeammin näyttäytyminen talon omana esityksenä tuottaa enemmän paineita valita vierailulle mahdollisimman laadukas esitys:

[...] meidän yleisölle ne esitykset näyttävät meidän esityksinä. Vaikka ne olisivat vain pari kertaa. Ellei kyseessä ole Erkki Saarela, jonka kaikki tietää. Mutta kuitenkin me tuodaan se [esitys] kaupunkiin ja halutaan näyttää se meidän tilassamme yleisölle. Niin silloin se leimautuu yleisön silmissä meidän jutuksi. Silloin tekee mieli tarjota mahdollisimman laadukasta.

Itse esitykseen liittyvien kriteerien lisäksi myös muut seikat vaikuttavat vierailuesityksen valintaan. Tärkeimpinä yksittäisinä tekijöinä johtajat nimeävät esityksen hinnan sekä teknisen soveltuvuuden vastaanottavan teatterin tiloihin. Haastattelujen mukaan hinta ja taloudellinen kannattavuus vaikuttavat aina esityksen valintaan. Vierailun kannattavuutta lasketaan suhteuttamalla esityksen kustannuksia vierailunäyttämön katsomopaikkoihin tai yksinkertaisesti käytettävissä olevaan budjettiin. Niin ikään tekninen soveltuvuus teatterin tiloihin, esimerkiksi esityksen koko sekä tekniset ja lavas-

tukselliset erikoisvaatimukset, varmistetaan jo varhaisessa vaiheessa.

Sopivan vierailuajankohdan löytyminen teatterin tuotantoaikataulusta on tärkeä osa valintaa ja joissakin teattereissa sopivan ajankohdan löytyminen on jopa tärkein valintakriteeri. Myös potentiaalisen vierailun markkinoinnin ja myynnin helppous vaikuttaa valintaan positiivisesti osassa haastatelluista teattereista.

[...] tarjouksia on paljon ja siinä me tietenkin aina mietitään, että mikä on se meidän yleisökohteryhmä täällä ja saadaanko me se markkinoitua täällä. Että se markkinoinnin tärkeys, mutta siinäkin tulee raha sitten vastaan. Jos on kallis esitys, jota täytyy vielä paljon mainostaa, niin sitten voi yhtäkkiä käydä niin, että siitä tulee ihan hirveästi tappiota ja siihen meillä ei ole varaa.

Miten vierailuesitys sitten löytää tiensä kiinteään ammattiteatteriin? Esityksiä tarjoavat tahot, itse teatterit ja ryhmät sekä niitä edustavat agentuurit, ovat haastateltujen johtajien mukaan hyvin aktiivisia ja vierailuehdotuksia tulee paljon ympäri vuoden. Monellakaan teatterilla ei ole erillisiä resursseja vierailuesitysten valintaan, joten osa teatterinjohtajista tekee valintansa ainoastaan tarjottujen esitysten perusteella:

No, usein on sellainen tilanne, että tarjotaan aika paljon. Ja niistä saa sitten, monelle joutuu sanomaan ei. Mutta sen takia se rakentuu sen tarjoamisen kautta, koska meillä ei ole budjettia erikseen siihen, että me suoranaisesti haettaisiin vierailuesityksiä. Että mä kiertäisin katsomassa. Niin silloin se neuvotteluasetelma kääntyy ikään kuin helpommin sitä kautta, että joku tarjoaa.

Joitkut johtajista kuitenkin etsivät vierailuja itse ja esimerkiksi vierailuteatterina toimivan Espoon Kaupunginteatterin johtaja matkustaa aktiivisesti katsomassa sopivia esityksiä.

Ennen valintapäätöstä valtaosa teatterinjohtajista haluaa myös nähdä esityksen, poikkeuksena tietenkin yhteistuotantojen kautta toteutuvat vierailut sekä ennen ensi-iltaa tilatut esitykset, joissa esitystä ei ole mahdollista nähdä etukäteen. Haastatelluista johtajista kolme piti esityksen näkemistä ennakolta lähes välttämättömänä ja neljä kertoi pyrkivänsä mahdollisuuksien mukaan näkemään

esityksen. Ainostaan kaksi haastateltua johtajaa ei tavallisesti näe valitsemiaan esityksiä ennakkoon, sillä esitysten näkemiseen ei yksinkertaisesti löydy aikaa tai rahaa. Erityisen tärkeänä esityksen näkemistä kuitenkin pidettiin, jos tekijät olivat johtajalle ennalta tuntemattomia tai kyseessä on iso ja kallis tuotanto:

Jos on tuntemattomampia tekijöitä, joita mä en ole tavannut, tai mä en ole ehtinyt siihen [esityksen] aiheamaailmaan tai muuhun perehtyä, niin sitten mä kyllä yritän nähdä sen esityksen.

Pienempiä esityksiä saatetaan valita helpommin esimerkiksi luotettavan henkilön suosituksen perusteella. Joissakin teattereissa lähetetään myös muita henkilökunnan jäseniä katsomaan esitystä.

Videotallenne on yksi keino kertoa esityksestä potentiaaliselle ostajalle. Haastatellut johtajat suhtautuvat tarjousten mukana lähetettyihin tallenteisiin pääosin myönteisesti, vaikkakin osa huomauttaa niiden laadun olevan riittämätön. Tallenteesta on apua erityisesti silloin, kun halutaan saada yleisempi käsitys esityksen estetiikasta ennen kuin esityksen tarkempaa soveltuvuutta vierailulle ryhdytään arvioimaan. Tallenteella voi olla suuri merkitys myös silloin, kun kiinnostavaa esitystä ei ole mahdollisuutta nähdä. Ainoastaan yksi teatterinjohtaja kertoo, ettei ajanpuutteen vuoksi katso esitystallenteita koskaan, vaan valitsee esityksen ennakkotietojen ja tekijän tunnettuuden, muun esityksestä tuotetun materiaalin tai suositusten perusteella. Tiivistetysti voidaan sanoa, että tekijän ja hänen tuotantonsa tuntemisella on suuri merkitys kaikissa vierailuvalinnoissa ja johtajat kokevat tekijän tuntemisen ennakkoon lisäävän valintaan liittyvää varmuutta ja vähentävän riskiä.

Vierailuesitysten kannattavuus ja teattereiden riskinottovalmius

Esityksen hinta oli johtajien haastatteluissa keskeinen valintakriteeri itse esitykseen ja sen sisältöön liittyvien tekijöiden rinnalla. Hinnalla on suuri merkitys, sillä teatterit laskevat vierailujen kannattavuutta tarkasti. Yleisesti esityksen lipputulolla pyritään kattamaan mahdollisimman hyvin vierailuista syntyneet välittömät kustan-

nukset, joita ovat esityskorvaus ja niin sovittaessa liikkuvuuskulut (tavallisesti matkat ja majoitus). Sen sijaan kiinteitä kuluja, kuten talon omalta henkilökunnalta vierailun järjestämiseen kuluva työ-aikaa, ei useinkaan jyvitetä kannattavuuslaskelmiin, vaikka vierailu saattaa vaatia paljonkin aikaa tekniikalta, tuotannolta ja usein myös markkinoinnilta. Lisäksi välillisiä kustannuksia tuottavat varsinkin pitkät pystytys- ja purkuajat sekä mahdollinen oman henkilökunnan ”tyhjäkäynti” vierailun aikana. Kuitenkin, vaikka näitä välillisiä kustannuksia ei vierailun budjetoinnissa huomioitaisikaan, niillä on merkitystä, kun vierailusta lopulta päätetään, joten myös näihin seikkoihin kannattaa kiinnittää huomiota jo esityksen tuotantovaiheessa.

Taloudesta puhuttaessa moni haastatelluista muistuttaa, että esityksiä ei valita ensisijaisesti taloudellisin seikoin vaan taiteellisista syistä. Taloudellisia riskejä ollaan siis valmiita ottamaan, vaikkakin vaihtelevasti teatterista riippuen. Vierailuesitykseen liittyy taloudellisia riskejä etenkin silloin, kun vieraileva teatteri, ryhmä tai esiintyjä ei ole paikalliselle yleisölle tuttu. Haastatellut kertovat, että yhden ja kahden näytöksen vierailuihin on ollut hankala löytää yleisöä, ellei kyseessä ole jo perinteeksi muodostunut tutun teatterin vierailu. Vierailu voi olla riski myös silloin, jos esitys tai näytelmä on uusi. Vastaaottava teatteri joutuu siis valitsemaan, ottaako se tietoisien riskien esittäessään tuntemattomamman tai marginaalisempaa yleisöä houkuttelevan esityksen vai varmisteleeko se yleisön kiinnostusta ja lipunmyyntiä valitsemalla tunnetun vierailijan ja helposti lähestyttävän aiheen. Haastatelluissa teattereissa riskejä oltiin valmiita ottamaan: neljä vastaajaa kertoi ottavansa usein tietoisia riskejä vierailujen suhteen ja neljä sanoi tekevänsä niin joskus. Vain kaksi vastaajaa kertoi karttavansa riskejä valitsemalla ”varmoja esityksiä” ja luotettavia tekijöitä:

Ne valinnat tapahtuu, kun raha on pelissä, puhtaasti varman päälle. Taiteellisellakin puolella [...] katsotaan, että otetaan toi prokkis laadun takia, niin siten katsotaan, että mikä teatteri, että keneen näistä voin luottaa. Että tuosta mä en ole koskaan kuullutkaan, [...] aika hankala sieltä on sellaisen tuntemattoman ponnahtaa. Varmaan vapaissa ryhmissä nousee esille ne, joilla on jo olemassa oma tuottajansa tai organisaationsa, joka myös markkinoi sitä omaa kiertuetoimintaa. Niin niihin myös luottaa tekijöinä.

Antti Laitinen

Sarasvatin hiekkaa, Rospuutto-ryhmä
TEKIJÄ-vierailut 12.-13.3.2012 Jyväskylän kaupunginteatteri, 9.9.2012 LainSuojattomat-festivaali

Halukkuus taloudellisten riskien ottamiseen edes satunnaisesti on kiinnostava tieto, kun ajatellaan teattereiden tiukkaa talustilannetta. Syyksi riskien ottamiselle johtajat kertovat halunsa tarjota monipuolista ohjelmistoa ja huomioida erilaisia, pienempiäkin katsojaryhmiä. Myös johtajan omat mieltymykset kannustavat riskinottoon. Joissakin teattereissa omasta perinteisestä ohjelmistosta poikkeaminen ja erilaisten esitysten esittäminen nähdään teatterin yhteiskunnallisena tehtävänä.

[...] mä vaan halusin sen esityksen tänne. Koska se oli semmoinen näytelmä, että mä ajattelin, että sekin pieni porukka, joka me saadaan täällä katsomoon, se on niin tärkeä juttu tai niin erilainen juttu, että tietoisesti tappiolla otetaan se juttu. Ja se on vaan tavallaan se meidän yhteiskunnallinen palvelu, duuni, mikä meidän pitääkin tehdä. Että kyllä niitä välillä voi tehdä, mutta ei tietysti pitkässä juoksussa.

Yleisesti ottaen esityksen koko ja hinta vaikuttavat riskinottohalukkuuteen: pienempiä ja hinnaltaan edullisempia tuotantoja uskaltaaan ostaa, vaikka esityksessä ei olisikaan "vetovoimatekijää" tai "yleisömagneettia". Isoilla näyttämöillä esitettävien teosten suhteen ollaan kuitenkin luonnollisesti tarkempia. Yhdessä teatterissa johtaja kertoo ottavansa vähemmän riskejä omien tuotantajensa suhteen, jolloin niiden tuotoilla voidaan kompensoida vierailujen riskejä riittävästi. Yleisesti ottaen riskejä vierailujen suhteen ei kuitenkaan voida ottaa jatkuvasti:

Jonkin verran otetaan riskejä, ollaan lähdetty siitä, että jotkut esitykset vaan halutaan saada tänne ja tiedetään jo etukäteen, että ne ei myy niin hyvin, kyllä sellaisiakin esityksiä on. Mutta aina täytyy mieltä se tarkkaan, että mikä se balanssi on. Että niitä ei voi olla liian montaa sitten, ja sitten täytyy olla myös sellaisia, joista tiedetään, että ne on varmoja.

Valinta-aikataulu ja vierailusopimukset

Repertuaariteatterissa vierailujen lopulliset valinnat tehdään ja vahvistetaan pääsääntöisesti vasta oman tulevan ohjelmiston varmistumisen jälkeen. Näin ne saadaan sovittua omaan ohjelmistoon sekä aiheensa että aikataulunsa puolesta

Ei niitä [vierailuja] suunnitella välttämättä kauhean pitkälle etukäteen. Oma ohjelmistoa suunnitellaan kaksi ja puoli, kolmekin vuotta etukäteen, isoa puolta. Ei me vierailuja suunnitella sillä tavalla. Mutta jos ne on jotain isoja yhteistyöproduktioita tai tällaisia, niin niitä mietitään etukäteen kyllä.

Vaikka tuotantosuunnittelua tehdään jokaisessa teatterissa oman aikataulun mukaisesti, niin keskimäärin vierailuista päätetään noin puoli vuotta tai vuotta aiemmin. Esimerkiksi Turun Kaupunginteatterissa kevään vierailut päätetään edellisen vuoden syyskuun loppuun mennessä. Vierailuteatterina toimivassa Espoon Kaupunginteatterissa ohjelmistovalinnat tehdään kaksikin vuotta aikaisemmin ja myös festivaaleilla on omat valinta-aikataulunsa, esimerkiksi loppusyksystä pidettävän Baltic Circle -festivaalin ohjelmistosta ryhdytään neuvottelemaan jo edellisenä keväänä.

Joskus vierailupäätökset tehdään hyvin nopeallakin aikataululla, esimerkiksi peruutusten ja ohjelmistomuutosten vuoksi. Tällöin valintaprosessia ei kuitenkaan aloiteta täysin alusta, vaan tilaajateatterilla on usein jokin kiinnostava esitys tai esityksiä valmiiksi katsottuna.

Vierailuja tarjoaville teattereille ja ryhmille vastaanottavien teattereiden vaihtelevat valinta-aikataulut saattavat tuottaa haasteita, sillä tietoa sopivasta ajankohdasta lähestyä tilaajaa ei ole saatavilla. Yleisesti ottaen esityksen tarjoajan on hyvä olla ajoissa liikkeellä, siitakin huolimatta, että valinnat pääsääntöisesti tehdäänkin vasta oman ohjelmiston valmistuttua. Moni haastatelluista johtajista nimittäin kertoo haluavansa pohtia potentiaalisia vierailijoita yhtä aikaa oman ohjelmiston suunnittelun kanssa ja rakentaa omasta tuotannosta ja vierailuista yhtä kokonaisuutta. Espoon Kaupunginteatteriinkin esityksiä tarjoavalle kahden vuoden aikajänne ohjelmistosuunnittelussa on varmasti haaste: monilla esityksiä tarjoavalla vapaan kentän toimijalla ja varsinkaan projektikohtaisesti koottavilla työryhmillä ei ole tietoa, onko esityksen mahdollista kiertää kahden vuoden kuluttua.

Vierailusopimusten sisällöt kertovat osaltaan kiertuetoiminnan taloudellisista edellytyksistä Suomessa. Millaisilla sopimuksilla teattereissa ja festivaaleilla siis vieraillaan? Yli puolet haastatelluista

teatterin- ja festivaalihohtajista kertoo vierailusopimusten perustuvan tavallisesti kutsuvan tahon maksamaan esityskorvaukseen, jonka lisäksi maksetaan tilanteen ja sopimuksen mukaan joko kaikki tai osa liikkuvuuskuuluista. Esiintyjien matkakulut maksetaan suhteellisen usein ja monesti kutsuva taho tarjoaa majoituksen talon puolesta tai järjestää edullisemman sopimushinnan majoittautumiseen. Sopimuksia on kuitenkin monenlaisia ja esimerkiksi festivaalien toiminta perustuu usein talkoohenkeen: esityskorvauksen sijaan vierailijalle saatetaan korvata esityksen liikkuvuuteen liittyvät kulut sekä ylläpito festivaalien aikaan, mutta esimerkiksi esityskorvausta ei ole mahdollista maksaa.

Esityksiä hinnoitellaan monella tapaa ja teatterit myös neuvottelevat hinnoista varsin paljon. Kiertävällä taholle maksettavan kiinteän esityskorvauksen lisäksi jaettuun lipputuloriskiin perustuvia sopimuksia tehdään varsin usein, ja kolmessa haastattelussa teatterissa myytyihin pääsylippuihin perustuva korvaus on ainoa mahdollisuus toteuttaa vierailu. Tällöin esityskorvauksen maksaminen ei talon oman talouden ja omiin tuotantoihin sisältyvien riskien vuoksi ole mahdollista. Joissakin teattereissa jaetun riskin puolestaan nähdään lähentävän vastaanottavaa ja vierailevaa tahoja ja samalla motivoivan myös vierailijaa muun muassa markkinoimaan esitystä itse. Osassa kiinteistä teattereista taas jaettuihin lipputuloihin perustuva esityskorvaus nähdään liian suurena riskinä vierailijalle, eikä tällaisia sopimuksia haluta tehdä kuin varmojen yleisömenestysten kanssa.

Usein tunnetut nimet ja esimerkiksi paljon katsojia houkuttelevat stand-up -esiintyjät haluavatkin mieluummin lipputuloperusteisen kuin kiinteän palkkion. Valtaosa teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisista teattereista ja ryhmistä ei kuitenkaan ole valtakunnallisesti tunnettuja, eivätkä ne välttämättä houkuttele katsomoihin riittävän suurta yleisöä. Täysin pääsylippuihin perustuva palkkiomalli on riskialtis ansaintamalli kiertäville teattereille ja ryhmille.

3. Tilaajatahot ja yleisö tarvitsevat tietoa kiertue-esityksistä

Yksi kiertuetoimintaa lisäävä tekijä on riittävän tiedon saaminen vierailuesityksistä. Vierailuesityksiä valitsevat henkilöt, tavallisesti teatterin- ja festivaalin johtajat tarvitsevat ajantasaista ja riittävän yksityiskohtaista tietoa esityksistä. Niin ikään vierailuesitysten yleisö tarvitsee tietoa paikkakunnalle tulevasta vierailusta riittävän kiinnostavasti ja riittävän ajoissa.

Suurin osa haastatelluista johtajista tekee vierailujen valinnat tarjottujen esitysten joukosta ja ainoastaan muutama haastatelluista johtajista kertoo aktiivisesti etsivänsä taloonsa sopivia vierailuesityksiä ja kokee näin ollen saavansa riittävästi tietoa esitystarjonnasta. Koska esityksiä tarjotaan teattereille ympäri vuoden, on tieto vierailulle halukkaista esityksistä sirpaleista ja kokonaiskuvaa esimerkiksi kaikista tulevalle esityskaudelle tarjotuista esityksistä voi olla hankala hahmottaa. Lisäksi tiedot tarjotuista esityksistä eivät ole yhteismitallisia, vaan pahimmassa tapauksessa jotain keskeistä puuttuu. Puuttuvien tietojen selvittäminen hidastaa vierailusta sopimista huomattavasti ja näin ollen hankaloittaa vierailun toteutumista.

TEKIJÄ-hankkeessa tietoa vierailuesityksistä kerättiin pilottikiertueiden esityshaun yhteydessä esityspankkeihin, jotka julkaistiin sekä verkossa että painettuna esityskatalogina. Lisäksi hankkeessa järjestettiin kiertue-esitysten myyntiin ja tunnettuuden lisäämiseen tähdännyt messutapahtuma, *Performing Arts Market*, jonka osana järjestettiin lyhyitä esityskatselmuksia (*showcase*) tarjolla olevista kiertue-esityksistä. Kaikki teatterinjohtajat kertoivat käyttäneensä tai vähintään tutustuneensa hankkeen esityskatalogiin, joten haastatteluissa oli mahdollista selvittää kootun vierailuesityspankin toimivuutta kiertuetoiminnan lisääjänä. Myös haastatteluilla saatiin tietoa esityskatselmuksen ja messutapahtuman toimivuudesta kiertuetiedon lisääjänä, sillä vaikka vain harva pääsi osallistumaan itse tapahtumaan, jokainen oli kuitenkin siitä tietoinen.

Millaista tietoa vastaanottavat teatterit tarvitsevat vierailuesityksestä?

Johtajahaastatteluissa kysyttiin, millaista tietoa vierailija vastaanottavat tahot tarvitsevat esityksestä esitysvalintojensa tueksi. Aineiston pohjalta voidaan todeta, että ammattimaisesti toimivan kiertue-esitystä tarjoavan ryhmän tulisi toimittaa kiinnostuneelle ostajalle tai tilaajalle ainakin seuraavat tiedot:

- Yhteystiedot
- Esityksen hinta
- Työryhmän kokoonpano
- *Technical rider*⁸
- Mahdolliset ajankohdat vierailulle
- Muut kiertuepaikat
- Kuva- ja videomateriaalia

Lisäksi erilaiset täydentävät taustatiedot ja esimerkiksi markkinointimateriaali ovat tarpeen:

Sitten mikä auttaa, on tällaiset historiatiedot, että paljonko tässä on ollut lippujen hinnat? Ja minkälaisia arvosteluja saanut? Haluaisin nähdä tuolta nettipalvelusta, minkälaisia niiden mainoskuvat on, eikä vaan esite, vaan että minkälaisilla on mainostettu. Koska turha meidän on keksiä kaikkia uusia mainoslauseita. [...] Siellä jo näkisi sitten, että: "Ahaa! Tämä on hyvännäköinen mainos. Katos tätä. Tämä varmaan myisi." Tai tällä idealla. Ja mun mielestä noita esitteitä ei tarvitse juuri ollenkaan. Mieluummin nettiin vaan kaikki, koska tuon lukee kerran ja sitten jättää johonkin. Ja sitten aktiivista ylläpitoa ja yhteydenpitoa.

Ajantasaiset, riittävän tarkat ja todenmukaiset tiedot ovat tärkeitä esityksen valinnalle sekä vierailun sujuvuudelle. Puuttuvien tietojen selvittäminen vie aikaa ja toisaalta virheelliset tiedot saattavat tuottaa lisätyötä esimerkiksi vierailun aikana. Jos pystytysajaksi on ilmoitettu puoli päivää, aikaa ei ole tavallisesti ole varattu enempää. Jos taas on ilmoitettu, että vierailu hoituu ilman vastaanottavan

⁸ Sisältää yleensä esityksen referaatin ja teoksen tiedot, ehdot, yhteyshenkilöt, tilavaatimukset (minimikoko, optimaalinen koko ja muoto), näyttämötekniset vaatimukset (sis. erikoisvaatimukset esim. ripustuksista), lista vierailijan mukanaan tuomasta kalustosta sekä vastaanottavan teatterin tarvittavasta kalustosta ja henkilökunnasta, rakennus- ja purkuajat jne.

teatterin teknistä henkilökuntaa, ei lisääpua välttämättä ole saatavilla. Oikeiden ja ajantasaisten tietojen saatavuus ja toisaalta toimivan tiedonkulun varmistaminen ehkäisee väärinkäsityksiä ja näin ollen jättää vierailusta hyvän kokemuksen molemmille osapuolille.

Esittävässä taiteissa estetiikka ja visuaalisuus ovat esityksen keskeisiä osia, joten valintaa tekevät teatterinjohtajat toivovat saavansa esityksestä paljon visuaalista materiaalia, kuvia ja liikkuvaa kuvaa. Haastatelluista johtajista moni haluaa nähdä koko esitystaltioinnin, erityisesti jos esitystä ei pääse muuten näkemään. Videotallenteen automaattista lähettämistä, varsinkaan ensimmäisen yhteydenoton yhteydessä kannattaa välttää, sillä kaikilla teatterinjohtajilla ei ole aikaa katsoa tallenteita. Haastatellut johtajat pitivät traileria yleisesti hyvänä keinona markkinoida esitystä yleisölle, joten sen sisällyttämistä esityksen tietoihin voi suositella. Vierailun valinnassa trailerista ei kuitenkaan usein ole hyötyä, mutta sen avulla vierailuesitystä on helpompi markkinoida yleisölle. Traileri voikin toimia valinnan helpottajana ainoastaan jos valinnalla on todella kiire ja tekijät ovat entuudestaan tuttuja. Eräs haastatelluista johtajista kuvailee trailerin merkitystä seuraavaksi:

Ne [trailerit] on tosi tärkeitä, mutta Suomessa ei vielä osata tehdä niitä. [...] jos me yritetään saada katsojia, niin siitä pitää tehdä teaseri tai joku semmoinen, joka saa sut menemään ja katsomaan sitä. Tämä on markkinointikeino. Itse asiassa programmerina mä saisin mieluiten koko videon, koska [...] niin mä voin itse rajoittaa sen ajan, että miten kauan mä katson sitä. Varmaan puolet tapauksista on sellaisia, että mä katson minuutin koko videosta, ja näen, että tämä visuaalinen kieli ei sovi meille ollenkaan.

Miten tietoa kiertue-esityksistä halutaan saada?

Tarjouksia vierailulle tarjolla olevista esityksistä tulee teattereille ympäri vuotta, vaikka valinnat tulevalle esityskaudelle tehdään usein yhdellä kertaa. TEKIJÄ-hankkeessa koottiin esityspankki, jonka avulla vastaanottavien tahojen valintaa pyrittiin helpottamaan tarjoamalla yhteen paikkaan koottua ja yhteismittallista tietoa kiertue-esityksistä. Kaikki haastatellut teatterin- ja festivaalijohtajat suhtautuivat positiivisesti ajatukseen tiedon kokoamisesta yhteen paikkaan ja jotkut pitivät sitä jopa välttämättömänä. Ainoastaan

yksi aktiivisesti esityksiä etsivän teatterin johtaja koki, ettei henkilökohtaisesti tarvitse esitystietojen kokoamista yhteen paikkaan, mutta arveli esityspankin auttavan teattereita, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää aikaa valintaan. Haastatelluissa kiinteissä teattereissa ei kuitenkaan ollut maksuhalukkuutta kiertuetiedon kokoamispalvelusta, sillä monessa teatterissa vierailut ovat marginaalinen osa toimintaa ja tarvittavat vierailut löytyvät muutenkin.

Kun arvioidaan yhteen paikkaan kootun kiertuetiedon merkitystä vierailun toteutumiseksi, esityspankki on yksi keino muiden joukossa. Haastateltujen johtajien mukaan paperinen katalogi tai portaali internetissä voi herättää kiinnostuksen ja toimia valintatikapuiden ensiaskeleena, mutta se ei yksinään riitä ostopäätöksen tekemiseen. Esityspankki ei siis korvaa aktiivista myyntiä, mutta toimii sen tukena.

Kukaan ei ainakaan Suomen kentällä valitse vierailuesitystä katalogin perusteella. Mutta [se toimii] tietolähteenä tai ikkunana tähän kentän moninaisuuteen, ja [siihen] miten paljon toimijoita täällä on, ja miten monta kiertue-esitystä täällä tehdään. Mun mielestä se on siinä mielessä tosi tärkeä, että se tehdään. [...] Ja sitten tosiaan, kun sä selaillet ja näet jonkun uuden nimen, niin menet ehkä seuraamaan sitä tai ainakin tarkistamaan, että kuka toi on.

Toisaalta haastatellut johtajat näkivät esitysten kokoamisella muitakin arvoja kuin myynnin edistämiseen liittyviä: parhaimmillaan kiertue-esitysten kokoaminen yhteen paikkaan nostaa esitysten tarjoajien profilia ja viestii halusta tehdä ammattimaista ja säännöllistä kiertuetoimintaa. Lisäksi esityspankin kautta saa helposti kokonaiskuvan kiertävistä teattereista ja ryhmistä sekä tietoa myös aiemmin tuntemattomista tekijöistä. TEKIJÄ-hankkeessa esitysten tarjoajat olivat pääsääntöisesti vapaan kentän teattereita ja esittävän taiteen ryhmiä, mutta mikäli esitysten kokoamista esityspankkiin jatketaan, johtajat toivovat, että mukaan saataisiin myös kiinteiden teattereiden tuottamat esitykset ja valmiiden esitysten lisäksi tulevat ensi-illat.

[S]iitä ainakin näkee, että nämä haluaa kiertää. Ja nämä haluaa tarjota. Ja nämä on todennäköisesti semmoisia esityksiä, jotka on mahdollista viedä. Ja mä toivoisin, että siihen tulisi laitosteattereiden, maakuntateattereiden esityksiä messiin. Että nekin haluaisivat kiertää.

TEKIJÄ-hankkeen esityspankkeihin valittiin kerralla maksimissaan 80–100 ammattimaisuuden ja säännöllisen toiminnan kriteeriä täyttävien teattereiden kiertue-esitystä.⁹ Johtajat kuitenkin arvelevat, että toimiakseen paremmin esitysten myynnin välineenä esityspankin olisi hyvä olla kuratoitu. Esitysten tarkempi valinta taiteellisen sisällön perusteella toimisi tietynlaisena takeena esitysten laadusta ja voisi helpottaa valintaa. Kuratoidussa esityspankissa lähennyttäänkin ajatusta agentuurista, joka myy valittuja, omaan profiiliinsa sopivia esityksiä ennalta tuntemalleen ostajakunnalle. Kaikille avoin esityspankki on demokraattinen, mutta laajuutensa vuoksi toimii huonosti myynnin välineenä.

[...] niitä pitäisi vähän karsia, mä katsoin että liikaa esityksiä oli tarjolla. Ja mä olin yllättynyt, että meillekin kun se tuli, niin siellä oli paljon sellaisia esityksiä, joista heti katsoin, että ei missään tapauksessa. Että mun mielestä pitäisi olla pikkasen tarkempi seula.

Haastateltujen ostajatahon edustajien ajatukset esityspankin sopivimmasta toteutustavasta vaihtelivat jonkin verran. TEKIJÄ-hankkeessa pilottikiertueille tarjolla olleiden esitysten tiedot julkaistiin painetussa katalogissa, jota jaettiin hankkeen vastaanottaville tahoille, mutta myös laajasti muille potentiaalisille vierailuesitysten tilaajille. Lähes sadan esityksen tiedot sisältävä julkaisu oli varsin massiivinen paketti: se sisälsi perus- ja tekniset tiedot, lyhyen kuvauksen sekä kuvia jokaisesta tarjolla olevasta esityksestä. Esitysten hintoja painetussa esitteessä ei sen sijaan ollut, vaan esitysten hintatiedot toimitettiin hankkeen ostajatahoille erikseen.¹⁰ Tätä ostajat pitivät hankalana, sillä hinta on merkittävä kriteeri esityksen valinnassa.

9 TEKIJÄ-hankkeen esityspankkien kilpailutus toteutettiin yhteistyössä hankkeen työvaliokunnan kanssa. ESR-rahoitteisissa hankkeissa tulee noudattaa lakia julkisista hankinnoista (348/2007), jolloin kilpailutuksen laajuus ja menettelytapa määräytyvät oletetun hankinta-arvon mukaisesti. TEKIJÄ-hankkeen esityspankkien kilpailutukset toteutettiin kansalliset kynnysarvon (30 000€) ylittävänä kilpailutuksina ja hankintamenetelmänä käytettiin puitejärjestelyä.

10 TEKIJÄ-hankkeelle kilpailutusvaiheessa ilmoitetut hinnat sitoivat ryhmiä pilottivierailun osalta. Katalogin tarkoitus oli kuitenkin edistää myyntiä myös TEKIJÄ:n ulkopuolisille tahoille, joiden kanssa esityksiä tarjoavat ryhmät voivat neuvotella hinnat tapauskohtaisesti. Koska levikki oli huomattavasti laajempi kuin hankkeen yhteistyöteatterit ja -festivaalit, TEKIJÄlle sitovasti ilmoitettuja hintoja ei painettu katalogiin.

Painettu katalogi jakoi vastaanottavien tahojen mielipiteet, ja suurin osa piti sitä hyvänä, mutta painamisesta koituvien kulujen vuoksi kustannustehottomana välineenä. Muutama johtaja kuitenkin piti juuri paperisesta toteutuksesta: katalogia oli hyvä käyttää käsialmanakkana, johon voi tehdä muistiinpanoja.

[...] niin mä esimerkiksi kirjoittelin sinne koko ajan, mitä mieltä olen mistäkin. Esimerkiksi kun me tehtiin viime kauden päätökset, kyllä mä menin sen koko katalogin läpi. Ja mä skippasin siitä heti. [...] pistin sieltä heti [pois] sellaisia, jotka oli meille mahdottomia kokonsa tai hintansa puolesta. Sitten sen jälkeen mä poimin sieltä jotenkin aiheet, jotka kiinnostaa. Sieltä jäi sitten mulle ehkä, sanotaan nyt vaikka 5 tai 6, ja sit mä vähän taustoitin niitä. Kyllä siis mä olen semmoinen, joka tykkää, että se on olemassa.

Paperisen katalogin lisäksi esitysten suppeat tiedot julkaistiin myös hankkeen internetsivuilla, ei kuitenkaan hakutoimintoja sisältävän portaalin muodossa. Haastatteluissa johtajilta kysyttiin myös arviota sähköisesti toteutetun esityspankin toimivuudesta. Verkkopalvelu, jonne esitysten tarjoajat itse voisivat päivittää esitysten tietoja, olisi kaikkien haastateltujen mielestä toimiva ratkaisu. Reaaliaikaisemman esitystietojen päivittämisen lisäksi sen etuna olisi mahdollisuus trailereihin ja laajempaan kuvamateriaaliin kuin paperisessa katalogissa. Haastatelluista johtajista osa kuitenkin kaipasi verkkopalvelun rinnalle myös paperista versiota, edes lyhyttäkin.

Performing Arts Market

Kuten aiemmin todettiin, esityksen näkeminen oli lähes kaikkien johtajien mielestä tärkeä ja tavoiteltava asia ennen esityksen valintaa. Tätä tarvetta palvelemaan TEKIJÄ-hankkeessa pilotoitiin Performing Arts Market -messutapahtumaa ja -esityskatselmusta, jotka järjestettiin Tampereen Teatterikesän aikana elokuussa 2012. Vain harva haastatelluista pääsi osallistumaan tapahtumaan, mutta kaikki olivat sen kuitenkin huomanneet, joten he pystyivät kertomaan, miksi tilaisuus ei kaikesta huolimatta saanut heitä paikalle.

Tapahtumaan kuulunut esityskatselmus ei haastateltujen mielestä ollut toimiva väylä esitysten ostamista ajatellen. Johtajat kertoivat, että lyhyistä esitysoitteista ei saa vielä riittävästi kuvaa koko esityksestä ja vertasivat lyhyttä katselmukseen valittua esityspätkää traileriin: se voi herättää kiinnostuksen, mutta ei yksinään kerro riittävästi koko esityksestä.

Mä en tullu sinne [Performing Arts Market -tapahtumaan], koska mä tiesin, että mä löydän ne esitykset muutenkin. Ja mua vähän ehkä ahdisti ajatus, että mä näen siellä pätkiä esityksistä. Siinä tulee semmoinen hysteerinen olo. Et pysty rauhoittumaan etkä vastaanottamaan sitä kyseistä esitystä. Ja sit kun mä en ollut hankkimassa niitä suuresti.

Kuitenkin uusiin tekijöihin, erityisesti näyttelijöihin tutustumisessa esityskatselmus nähtiin hyvänä vaihtoehtona. Tämäkään ei välttämättä johtaisi toimenpiteisiin juuri kyseisen esityksen suhteen, koska alan myyntiketju ei ole suoraviivainen, ”näen tämän ja ostan”, vaan yhteistyö kiinnostavan tekijän kanssa voisi esimerkiksi toteutua myöhemmin jossain toisessa projektissa.

Esityskatselmuksen ja messutapahtuman ajankohta Tampereen Teatterikesässä koettiin haastateltujen joukossa huonoksi. Järjestävä osapuoli päätyi ajankohtaan, sillä festivaali kerää teatterialan toimijoita runsaasti samaan kaupunkiin. Haastatellut kertoivat kuitenkin, että Teatterikesä on heille jo valmiiksi niin kiireistä aikaa, että uusia tapahtumia ei aikatauluun enää mahdu. Paremmaksi ajankohdaksi ehdotettiin esimerkiksi Suomen Teatterinjohtajaliiton kokousta.

Osa haastatelluista arveli, että messutapahtuma formaattina ei toimi esittävän taiteen kentällä, sillä messut assosioituvat vahvasti kaupallisuuteen ja yritysmaailmaan, mikä nykyteatterin kentällä koetaan vieraaksi. Paremmiin sopiva nimitys tapahtumalle olisikin verkostoitumistapahtuma tai keskustelutilaisuus. Toisaalta osa haastatelluista ehdotti messutapahtuman malliksi yritysmaailmasta tuttua pitchaus-tilaisuutta, jossa esitysten tarjoajat pitävät lyhyitä myyntipuheita siitä, miksi esitys kannattaisi ostaa tai yhteistyöideaan lähteä mukaan. Tämän jälkeen kiinnostuneet voisivat jatkaa keskustelua kahdenvälisesti.

Maukka ja Väykkä rakentavat talon, Teatterikone
TEKIJÄ-vierailu 2.-3.10.2012 Kotkan kaupunginteatteri

6Packshow On Broadway, 6Pack

TEKIJÄ-vierailut 6.10.2012 kaksi esitystä Kouvolan Teatterissa ja 18.10. Lappeenrannan kaupunginteatterissa

Jos puhutaan sirkuksesta tai musikaaleista, enemmän viihde-esityksistä, semmoisesta esittävästä taiteesta, jossa tilaajat on ehkä vähän erilaisia, niin sitten se sopii. Mutta jos me puhutaan esitystaiteesta ja nykyteattereista, niin se on meille toimijoille tosi tärkeää, että pysytään viihdemaailman ulkopuolella ja sen takia kaupallisuuteen, oli se sitten missä muodossa vaan, on olemassa tietynlainen allergia näissä piireissä. Se on asennekysymys. [...] mä sanoisin, että voi olla messut viihdetapahtumille ja, jos me puhutaan vapaasta kentästä Suomessa ja draamateatterista, niin joku erilainen networking-tapahtuma.

Miten tavoittaa vierailuesityksen yleisö?

Yleisön tavoittaminen on tärkeää myös vierailuesitykselle, joten johtajien haastatteluissa keskusteltiin myös vierailujen yleisöstä. Haastatteluissa teattereissa vierailuesitykset tavoittivat yleisöä vaihtelevasti ja itse esitys vaikutti katsojamääriin niin vierailuissa kuin teatterin omissa tuotannoissakin. Vierailulla itsessään ei kuitenkaan koettu olevan lisäarvoa yleisölle, varsinkaan kaupungeissa, joissa oli paljon kilpailevaa teatteri- ja kulttuuritarjontaa.

Ei se yleisö arvosta yhtään sen enempää vierailua. Että jos siinä on tunnettu näyttelijä, teksti on tunnettu, niin silloin se vetää jo. [...] Ei se tamperelaiselle katsojalle anna mitään lisäarvoa, koska täällä on kuitenkin kansainvälinen teatterifestivaali, täällä on kymmeniä ammattiteattereita. Että mä voisin kuvitella, että maakunnissa se on isompi juttu.

Useampi haastateltu teatterinjohtaja arvioi, että vierailuja käyvät katsomassa ns. heviuuserit, katsojat, jotka muutenkin käyvät paljon teatterissa. Vierailut myös houkuttelevat enemmän sellaisia katsojia, jotka liikkuvat omatoimisesti, kun taas teatterin ryhmämyyntiyleisö valitsee todennäköisemmin teatterin oman tuotannon.

Kyllä mä luulen, että on olemassa aina semmoinen kulttuurisesti aktiivinen väki, joka käy enemmän. Sehän on yksi semmoinen huippu aina. Mä luulen, että ne on aika iso osa näistä vierailuista. Ne oikein kyttyä, mitäs kaikkea jännää tänne oikein tulee.

Johtajien mukaan tutut tekstit ja esiintyjät vetävät yleisöä vierailuesityksiin. Usein perinteiset ja viihteellisemmät vierailut myyvät

hyvin, kun taas kokeellisemmat esitykset jäävät helposti vähemmälle myynnille. Vierailujen toivotaan houkuttelevan teatteriin myös uusia katsojia, jotka vierailun myötä tulisivat katsomaan myös teatterin omia esityksiä. Ainakin yhdessä teatterissa oli myös kokemusta tästä:

Ne tuo myös uusia katsojia. Etenkin [kun] tää on nyt kaksi vuotta vanha talo vasta, niin varmasti me ollaan nyt saatu vierailuiden kautta myös semmoisia asiakkaita, jotka on nähnyt tän ekan kerran: "Tähän on ihan oikee teatteri. Tullaas tänne kattoon jotain." [...] Että varmaan on tehnyt hyvää kyllä.

Haastatelluilla teatterinjohtajilla on hyvin erilaiset näkemykset siitä, mitä heidän yleisönsä kaipaa. Yleisesti ajatellaankin, että vastaanottavilla teattereilla on omaan ohjelmistoon perustuen vahva näkemys siitä, mikä paikallista suurta yleisöä kiinnostaa ja johon vierailuilla pyritään vastaamaan. Toisaalta vierailuesitysten myötä katsojille voidaan tarjota myös sellaista ohjelmistoa, joka ei välttämättä houkuta suurta yleisöä, mutta jolle paikkakunnalta kuitenkin löytyy kiinnostuneita katsojia.

Mulla on ollut sellainen ohjenuora, että mä esittelisin sellaistaakin teatteria, jota ei paljon Suomessa muuten nähdä. Sellaisia hämmästyttäviä uusia tyyliuuntia, mitä Euroopassa on ja esittelisin sellaista, mitä meillä ei ole. Ja kotimaisissa koittaisin löytää kussakin tyyllilajissaan hyvää. Totta kai mun pitää palvella sitäkin yleisöä, joka ei tuollaisesta, sanotaan avantgardesta tai kummallisuuksista tykkää, vaan tykkää perinteisestä teatterista.

Markkinointi liittyy kiinteästi yleisön tavoittamiseen. Johtajien haastattelujen pohjalta voidaan todeta, että markkinoinnin onnistumisella on suuri merkitys myös vierailun onnistumisen kannalta. Lähes kaikissa haastatelluista teattereista vierailuesityksen markkinointi on kuitenkin koettu erityisen haasteelliseksi. Suurin haaste vierailuesityksen markkinoinnille ovat aikataulut; vierailut tulisi saada mukaan oman ohjelmiston markkinointisykliin, mutta tämä ei useinkaan ole mahdollista, kun vierailupäätös lyödään lukkoon omaa ohjelmistoa myöhemmin. Haastetta lisää se, ettei vastaanotavilla teattereilla useinkaan ole omaa markkinointibudjettia vierailuille. Lisäksi yksittäisen esityksen markkinointia ei useinkaan koeta kannattavana.

Me ollaan huomattu, että vierailut ei kauhean hyvin myy, koska meidän teatterin [...] markkinointi on pitkäjänteistä ja sitä tehdään pitkälle etukäteen ja mitä ei ole tiedossa, jos ne ei levittäydy pitkälle ajalle, niin se on tosi vaikeaa. Ja sitten on suhteessa kallista saada tietoa ulos, että koska ne tulee. Että se on ehkä vierailujen suurin ongelma, [vastaanottavan] teatterin näkökulmasta.

Media on tärkeä tiedotuskanava teattereille, mutta vastaanottavien teattereiden mukaan erityisesti vierailuille on hankala saada medianäkyvyyttä, varsinkaan ennakkoon. Vierailu pitääkin usein myydä yleisölle ennen kuin se on saanut lainkaan paikallista julkisuutta. Vastaanottavien teattereiden kokemus on, että kun tieto hyvästä vierailuesityksestä viimein leviää paikkakunnalla joko arvostelujen tai puskaradion kautta, on esitys jo jatkanut matkaa. Erityisen haasteellinen tilanne on yhden näytöksen vierailuissa, mutta aina yleisö ei löydä esitystä vielä useammakaan näytöksen jälkeen.

Haastatelluissa teattereissa on pyritty aktiivisesti etsimään ratkaisuja vierailuesitysten yleisön tavoittamiseen. Esimerkiksi Jyväskylän Kaupunginteatterissa vierailut sijoitettiin ajallisesti lähemmäksi ja kytkettiin kaupungissa samaan aikaan järjestettävään suurempaan tapahtumaan. Näin vierailuja pystyttiin markkinoimaan samalla kertaa:

Laitettiin ne [vierailut] aika lähemmäksi toisiaan, ihan puhtaasti käytännön ja teknisistä syistä, mutta myöskin, että ikään kuin saadaan [...] sitä kautta jonkinlaista nostetta. Että kaikki pienen puolen vierailut on tässä. Ei se nyt mikään festivaali ole, mutta vähän ajatuksena, ettei ne ole ihan siellä sun täällä.

4. Kiertuetoiminnan esteet ja haasteet Suomessa

Kiertue- ja vierailutoimintaan Suomessa liittyy monia haasteita ja jopa esteitä. Yleisesti esteinä on pidetty esimerkiksi resurssien riittämättömyyttä, kentän rakenteita sekä toimijoiden asenteita. Vastaanottavien teattereiden ja festivaalien johtajille tehdyissä haastatteluisissa kysyttiin kiertue- ja vierailutoiminnan haasteista ja esteistä sekä oman organisaation näkökulmasta sekä yleisemmin.

Haastattelujen perusteella kiertue- ja vierailutoiminnan estetekijät voidaan jakaa karkeasti neljään kategoriaan:

- vastaanottaviin tahoihin liittyviin esteisiin ja haasteisiin
- kiertäviin teattereihin ja ryhmiin liittyviin esteisiin ja haasteisiin
- kulttuuripoliittisiin esteisiin ja haasteisiin sekä
- toimintaympäristöön ja -tapoihin liittyviin esteisiin ja haasteisiin

Vierailuesityksiä vastaanottaviin tahoihin liittyvät kiertuetoiminnan esteet ja haasteet

Suurimmat vastaanottaviin tahoihin liittyvät kiertue- ja vierailutoiminnan esteet ja haasteet johtuvat kiinteistä teatteriorganisaatioista. Näitä olivat haastateltujen johtajien mukaan henkilökunnan työaikajärjestelyjen työläisyys ja hankaluus, vierailujen järjestämiseen tarvittavan ajan puute sekä organisaation totut toimintatavat ja päivittäiset rutiinit. Ennen varsinaista esityspäivää vierailut työllistävät muun muassa talon omaa tuotannollista, teknistä ja usein myös markkinointihenkilökuntaa, mutta usein vierailun mahdollistaminen tuotantoaikatauluun edellyttää myös taiteellisen henkilökunnan työaika- ja uudelleenjärjestelyä. Jos esimerkiksi vierailunäyttämöä käytetään tulevan oman tuotannon harjoitteluun, saattaa oma henkilökunta jäädä ”tyhjäksi” erityisen ongelmallisena johtajat näkevät vierailuista mahdollisesti koituvat ylityöt muutenkin täysin työllistetyille tekniselle henkilökunnalle. Riittämättömät työaikaressurit vaivaavat myös teatterinjohtajia: heillä ei useinkaan ole käytettävissä riittävästi työaika- ja vierailuesitysten etsimiseen ja valintaan.

Työaikajärjestelyjen haasteellisuus kertoo kiinteiden teatteritalojen tiukoista aikatauluista sekä vakiintuneista toimintatavoista, joista poikkeaminen koetaan kuormittavana. Mikäli vierailutoimintaa haluttaisiin lisätä ja vierailujen kuormittavuutta kiinteissä taloissa vähentää, pitäisi vierailuihin varata lisää henkilöstöresursseja sekä suunnitella vierailut osaksi niistä vastaavien henkilöiden työtehtäviä.

Kyllähän se [esityksen vastaanottaminen] aina lisätyötä teettää siellä vastaanottavassa päässä. Että kyllähän mekin huomataan nyt, miten paljon lisää työtä on tullut, kun on näin paljon vierailuita. Kun kumminkaan ei ole mahdollista tuosta vaan yhtäkkiä alkaa palkkaamaan lisää henkilökuntaa.

Toinen suuri haaste, tai jopa este vierailun toteutumiselle on johdajien mukaan sopivan ajankohdan löytyminen vierailuesitykselle. Kalenterit täyttyvät nopeasti oman tuotannon esityksistä ja harjoituksista, eikä omaa esitystä haluta vierailun vuoksi sysätä pois loppuviikon parhailta esityspäiviltä. Toisaalta vierailun toteuttaminen alkuvuokostakaan ei houkuttele, sillä yleisöä on hankala saada alkuvuikon esityksiin, ellei kyseessä ole yleisölle tuttu vierailija tai esitys.

Osassa teattereista esteenä vierailutoiminnalle ja varsinkin sen kehittämiseksi on johdon asenne: kiinteissä teattereissa ei ole riittävästi intressejä vierailujen vastaanottamiseen. Monissa reper-tuaariateattereissa koetaan, että jo omalla tuotannolla pystytään palvelemaan yleisöä monipuolisesti eikä vierailuille näin ollen ole suurta tarvetta. Useissa tilanteissa kiinnostusta vierailuvolyymien kasvattamiseen vähentävät vierailuesityksen vastaanottamiseen liittyvät taloudelliset riskit (ks. luku 2). Lisäksi yksi haastateltu haluaa kyseenalaistaa yleisellä tasolla vierailujen tuomisen vahvasti kunnan rahoittamaan teatteriin, varsinkaan sellaisten, joihin liittyy suuria taloudellisia riskejä:

Mutta että sitten se on tosi iso arvokysymys, että onko suurimmaksi osaksi kunnallisen tai suurimmaksi osaksi kaupungin tuella pyörivän taidelaitoksen, että kuuluuko sen perustehtäviin ylipäätään tuottaa niitä vierailuesityksiä vai ei.

Muutama haastateltu johtaja nimeää keskeiseksi haasteeksi vierailuille teatterin tilat. Usein ongelmana on näyttämöiden koko: jos pienen, vierailulle paremmin soveltuvan näyttämön katsomopaikkoja on vähän, vierailuesityksestä on hankala saada taloudellisesti kannattavaa. Toisaalta, kun pienempään tilaan soveltuva ja/tai vähemmän katsojia houkutteleva esitys tuodaan suurelle näyttämölle, katsojan elämys saattaa kärsiä.

Kyllä se esityskokemus muuttuu niin nuivaksi [isolla näyttämöllä], jos se on kauhean vähäistä se väkimäärä siellä. Vaikka se taloudellisesti vielä saattaisi natsata, sitten se on silti tylsää, jos se sali on puolillaan, tai alle puolillaan.

Tilojen laajempaa yhteiskäyttöä on usein ehdotettu ratkaisuksi VOS-teattereiden ja teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien välisen yhteistyön lisäämiseksi, mutta haastattelujen perusteella vaikuttaa, että tilat ovat jo nyt täydessä käytössä joko omien tuotantojen tai esimerkiksi kaupungin muiden kulttuuritoimijoiden toimesta, tosin poikkeuksiakin löytyy.

Kiertäviin teattereihin ja ryhmiin liittyvät kiertuetoiminnan esteet ja haasteet

Suurimmaksi haasteeksi ja usein myös estäväksi tekijäksi teatterinjohtajat mainitsivat vierailuesityksen hinnan. Hinnan täytyy vastata vastaanottajan maksukykyä, eikä liian korkeaksi hinnoiteltu vierailu voi toteutua, vaikka esitys sisällöllisesti ja kiinnostavuudeltaan vastaisi täysin teatterin tarpeita. Maksukyky puolestaan vaihtelee teattereittain ja koska vierailujen suhteen pyritään välttämään taloudellisia riskejä, hinta on yhteydessä vierailunäyttämön katsomapaikkoihin. Myös esityksen genrellä on merkitystä: esimerkiksi lastenteatteriesityksen matalammat lipunhinnat vaikuttavat suoraan maksukykyyn.

Hinta on tärkeä. Tärkeimpiä asioita, mitä me katsotaan, koska se on sitten ihan turha kuluttaa aikaa johonkin, jos me tiedetään, että "Me halutaan tämä [studionäyttämölle]. Mitä tämä maksaa? Ai kaks tonnia. Juu heippa." Ei me pystytä. Kun me suoraan suhteutetaan se katsomopaikkoihin.

TEKIJÄ-hankkeen pilottikiertueiden kautta kiertuetoiminnan taloutta, esityksen hinnoittelua ja hinnan vaikutusta vierailun toteutukseen haluttiin tutkia käytännössä. Hankkeen kautta kiertue-esityksiä tarjonneiden teattereiden ja ryhmien edellytettiin noudattavan hinnoittelussaan Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton ja Näyttelijäliiton työehtosopimusten mukaisia minimikorvauksia. Lisäksi esityskorvaukseen ei saanut jyvittää mitään liikkuvuuskuuluja, koska hanke korvasi matka-, majoitus-, päiväraha- sekä lavasterahtikustannukset todellisten kulujen mukaan. Kertaesityskorvauksen laskentaperusteita ei muutoin rajoitettu, joten esityskorvaukseen saattoi sisältyä muun muassa lämmitysharjoituskustannuksia, halintokuluja tai tilavuokria.

Hankkeen aikana vastaanottavissa teattereissa kuitenkin havaittiin, että vierailuesitysten hinnat olivat nousseet lähes systemaattisesti hankkeen kautta tarjottuina. Käytännössä siis TEKIJÄ-hankkeen kautta samaa esitystä tarjottiin kalliimmalla hinnalla kuin aiemmin. Osa johtajista kertoikin haastatteluissa saavansa normaalista esityksen liikkuvuuskuuluineen samalla hinnalla kuin TEKIJÄ-hankkeen kautta pelkän esityksen.

Hankkeen pilottitoiminnan kautta esityksen hinta oli kuitenkin vastaanottavalle teatterille tarkalleen sama, kuin minkä esityksen tarjoaja oli hinnaksi määritellyt. Käytännössä esitysten hinnat siis nousivat, kun ne edellytettiin laskettavan työehtosopimuksen mukaan tai koska hintaan jyvitetiin paljon tai tavallista enemmän esityksen tuotantokuluja. Molemmissa tapauksissa kyse on kiertueesityksen kannattavan hinnoittelun haastavuudesta: joko esitys on yksikertaisesti liian suuri, jotta kiertäminen olisi kannattavaa tai esimerkiksi esityksen lämmitysharjoituskustannukset nostavat esityskorvauksen liian kalliiksi suhteessa vastaanottavien teattereiden maksukykyyn. Mikäli esityksellä halutaan kiertää, on se otettava huomioon koko esityksen tuotantoprosessin ajan, suunnittelusta hinnoitteluun saakka.

Hankkeen pilottikiertueista saatujen palautteiden ja laskutusten perusteella on havaittu, että kiertuetoiminta on usein tappiollista jommallekummalle osapuolelle, näin ollen kotimaisia kiertueesityksiä ei useinkaan pystytä hinnoittelemaan kiertävälle ryhmälle kannattavaksi. Ilman lisärahoitusta kiertueesityksiä joudutaan tuottamaan ja esittämään joko tappiolla tai sitten alle työehtosopimuksessa määriteltujen palkkioiden. Koska hinta on keskeinen tekijä esityksen ostopäätöksessä, pitäisi mahdollisen tuen vaikuttaa juuri siihen.

Sen [mahdollisen tuen] pitäisi mennä suoraan esityksen hintaan. Mitä halvempi esitys, sitä helpommin mä sen otan ja varsinkin, jos se on vielä hyvä. Mä ajattelen ihan suoraan kauppana tätä. Ne on alihankkijoita mulle nämä, jotka valmistaa esityksiä. Ja minä maksan heille korvauksen, että he tuo mulle yleisöä. Ja saan pääsylipputulot.

Hinnan jälkeen toiseksi tärkein kiertäviin teattereihin ja ryhmiin liittyvä kiertuetoiminnan este on haastateltujen johtajien mukaan

esitystietojen huono saatavuus ja käytettävissä olevien tietojen puutteellisuus. Näitä esityksen valinnassa tarvittavia tietoja käsiteltiin tarkemmin luvussa 3 ja pohdittiin samalla konkreettisia keinoja esitystietojen saatavuuden parantamiseen. Tilaajan kannalta oleellista tietoa ovat esitykseen tarvittava tekniikka, tilavaatimukset sekä pystytys- ja purkuajat. Lisäksi vierailun toteutumisen voi jo alkuvaiheessa estää huono viestintä esityksestä itsestään: aiheesta, teemasta, estetiikasta tai työryhmästä. Jos esitys ei vaikuta valitsijasta kiinnostavalta, vierailu ei toteudu:

Ostajan tai tilaajan näkökulmasta, mainituista syistä moneen esitykseen lakkaa kiinnostus ihan sen takia, että ei saa selvää, että mistä tässä on kyse. Aiheesta ja nimestä ja kuvasta ja esittelytekstistä ei saa tolkkua.

Monet johtajien nimeämistä kiertuetoiminnan esteistä ja haasteista liittyvät itse vierailuesitykseen. Niitä ovat esityksen huono soveltuvuus kiertämiseen sekä tarjottujen vierailuesitykset sisällöllinen vastaamattomuus ostajan tarpeisiin. Jos esityksen liikkumista ei huomioida jo teoksen taiteellisessa ja teknisessä suunnittelussa, saattavat tekniset ja lavastukselliset ratkaisut tehdä kiertämisen työlääksi tai yksinkertaisesti liian kalliiksi. Esimerkiksi pitkät pystytys- ja purkuajat sekoittavat teatterin normaalia rytmiä ja teettävät näin lisätyötä talon omalle henkilökunnalle, mistä saattaa tulla jopa kynnyksysymys vierailun toteutumiselle. Kuten aiemmin todettiin, nämä seikat koetaan kiinteissä teattereissa suurimmaksi kiertueiden estetekijäksi.

Johtajien haastattelujen perusteella voidaan todeta, että hyvin usein vierailuesityksen ostamisen esteenä on esitystarjonnan soveltumattomuus ostajan tarpeisiin. Vaikka tarjontaa on paljon, ostajat kokevat, että omaan ohjelmistoon on hankala löytää sopivaa esitystä: esimerkiksi TEKIJÄ-hankkeessa lastenteatteria oli tarjolla paljon, mutta monet repertuaariteatterit tuottavat sitä myös itse, eivätkä näin ollen halua ostaa vierailua kilpailemaan oman tuotonsa kanssa. Vierailuesityksen pitäisi siis olla jotain sellaista, mitä vastaanottava teatteri ei itse tee, mutta jolle kuitenkin löytyy yleisöä. Kun vierailun onnistumista mitataan yleisömäärissä, tunnettujen nimien ja jo perinteeksi muodostuneiden vierailujen määrä kasvaa:

Kyllä vierailuesitysten järjestämiseen tämmöisessä talossa ehdottomasti vaikuttaa se, että kun rahaa niistä ei tule, niin sitten helposti muodostuu semmoisia, [...] että se on perinne, että ihmiset tulee, se tulee hirveän helposti täyteen, ei tarvitse kun ilmoittaa, että KOM-teatteri tulee, niin se väki tulee tänne. Niin semmoinen on kaikkien kannalta helppo järjestää.

Vierailun esteenä voi olla myös esityksen sisältö tai estetiikka. Haastatellut johtajat pohtivatkin, että perinteisempään teatteriin mieltynyt maakunnallisen teatterin yleisö ei välttämättä koe uutta ilmaisua etsivää vapaan kentän ryhmän teosta omakseen. Tällöin ostajan odotukset ja tarjonta eivät kohtaa ja haasteena on, että voimakkaasti tekijän esteettiseen näkemykseen perustuva esitys ei löydä oikeaa kohdeyleisöä. Esiintyjien toiveet yleisöstä ovat eri kuin ostajien toiveet esityksestä.

Se voi hyvinkin olla, että estetiikat [vierailuesityksen ja paikallisen yleisön] eivät kohtaa. [...] Että sen esityksen oma estetiikka ei ole vielä saavuttanut niitä kaupunkeja, joihin ne [ryhmät] yrittävät sitä myydä. Ja sitten he kokevat, että tulevat jotenkin torjutuksi, josta ei ole kysymys, vaan siellä paikallinen asiantuntemus tietää, että ei tänne tule ketään. Kukaan ei osta lippuja. Ja silti sellaisia jääsärkijöitä tarvittaisiin.

Valtaosa johtajista näkee, että taiteellisesti kokeilevampiakin esityksiä tarvitaan, jotta yleisölle on tarjolla myös uusia elämyksiä. Tämä näkyy myös halukkuudessa ottaa riskejä esitysvaihtojen suhteen (ks. luku 2). Samalla he kuitenkin korostavat, että paras paikallisen yleisön tuntemus on vastaanottavalla teatterilla; kaupunginteatterissa tiedetään minkälaisella esityksellä on mahdollisuus löytää kosketuspintaa paikalliseen yleisöön:

Mutta ymmärrän hyvin, miksi Ouluun tai Joensuuhun tai jonnekin Kotkaan tai Lahteen ei oteta esityksiä, jotka pohtii tila-aika-liike-suhdetta. Tämmöisessä kaupungissa on siis kymmenen ihmistä, joita se kiinnostaa. Enkä mä tarkoita, että pitäisi tehdä suoraan kansanteatteria tai jotain populääriä. Mutta tuntuu, että monessa esityksessä ei ole mitään jaettavaa tai että se on tehty tietyille piirille. Mutta eihän se voi olla mikään yleisohje tietenkään.

Haastateltujen teattereiden johtajat kokevat, että yksi keskeinen haaste kiertue toiminnan lisäämiselle on kiertävien teattereiden ja ryhmien riittämätön osaaminen ja kokemuksen puute, erityi-

sesti koskien kiertueiden koordinoitua ja logistiikkaa. Kokemus kiertävien teattereiden osaamisen puutteesta selittyy varmasti osaksi ammattitaitoisen tuottajan puuttumisella, toisaalta myös riittämättömällä henkilöstöresursseilla. Lisäksi suhteessa kiertuehalukkuuteen varsinaista kiertue toimintaa Suomessa on vähän, joten kokemukseen perustuvaa voikin olla vain harvoilla. Toisaalta osassa vastaanottavista teattereista haasteita on ollut, erityisesti viestintään, tekniikkaan ja pystytyksiin liittyen, myös säännöllisesti kiertävien teattereiden ja ryhmien kanssa. Tämä varmasti liittyy yhteisten käytäntöjen puuttumiseen: vastapuolen toimintatapoja ei aina tunneta ja toisaalta riittävään yhteydenpitoon ei ole resursseja.

Kiertueosaamisen puutteen lisäksi muutama haastateltu johtaja arvelee, että teattereilta ja ryhmiltä puuttuisi todellista halukkuutta varsinaisten kiertueiden järjestämiseen. Tämä tietenkin toimisi todellisena kiertue toiminnan estetekijänä. Kiertäminen on raskasta ja vaatii suurta motivaatiota koko organisaatiolta. Lisäksi kiertueiden toteutumiseen tarvitaan päättävistä taustasuunnittelutyötä, kuten myyntiä logistisesti järkeviin paikkoihin.

Se pitäisi täältä lähteä siitä, että meillä on tässä kiertue. Me ajateltiin kiertää. Se pitäisi tehdä se työ, ei se vaan tapahdu säkällä. Että esityksen sattuisi vaan ensin ottamaan Turku ja seuraavana päivänä Rauma ja Vaasa ja nämä pohjoisen teatterit. Se pitää itse vaan, se pitää järjestää. [...] Mutta se on vaativaa työtä.

Lopulta myös kiertävien teattereiden ja ryhmien asenteiden kiinteitä teattereita kohtaan nähdään haasteena kiertue toiminnalle. Osa johtajista oli kohdannut epärealistisesti kiinteisiin teattereihin suhtautuvia vierailijoita. Vierailijat ovat tulleet taloon ”huonolla asenteella” kuvitellen esimerkiksi, että kiinteän teatterin henkilökunta on käytettävissä jatkuvasti. Tämä puolestaan oli lisännyt vastaanottavan teatterin henkilökunnan kuormittumista ja jopa kielteisiä asenteita vierailuja kohtaan. Luonnollisesti kielteinen asenne saattaa hankaloittaa tulevien vierailujen toteutumista. Osa johtajista peräänkuuluttikin asennoitumisen muutosta vierailujen suhteen: tarvittaisiin enemmän yhdessä tekemistä ja myös riskin jakamista. Näin kentän kahtiajakautuneisuudesta johtuvia asenteita olisi mahdollista purkaa.

Kulttuuripoliittiset kiertuetoiminnan esteet ja haasteet

Tämän selvityksen lähtökohtana on ollut VOS-teattereiden sekä teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten ammattiteattereiden ja ryhmien välinen kiertuetoiminta ja yhteistyö. Näin ollen kiertueita vastaanottavina tahoina ovat toimineet kiinteät teatterit, joille laki takaa tietyn henkilötyövuosiin sidotun säännöllisen rahoituksen. Kiertävänä osapuolena ovat olleet vapaalla kentällä, harkinnanvaraisten avustusten tai muiden rahoitusmuotojen varassa toimivat teatterit ja ryhmät. Esittävien taiteiden kahtiajakautunut rahoitusmalli luokin eriarvoisen asetelman vastaanottajien ja kiertävien teattereiden välille. Jotta kiertuetoimintaa ja yhteistyötä voitaisiin lisätä, toimijoiden on lähennyttävä toisiaan ja löydettävä yhteisiä toimintamalleja sekä intressejä yhteistyölle.

Suurimmaksi yksittäiseksi kiertuetoimintaa estäväksi tekijäksi voidaan selvityksen perusteella nimetä kiertuerahoituksen puute. Rahoituksen puute ja siitä koituva vierailuihin liittyvä taloudellinen riski mainittiin jokaisessa teatterin- tai festivaalijohtajan haastattelussa kiertuetoiminnan lisäämistä hankaloittavaksi tekijäksi joko suoraan tai epäsuorasti. Useimmilla teattereilla olemassa olevat resurssit halutaan ja joudutaankin kohdistamaan oman repertuaarin tuottamiseen, jolloin kiertue-esitysten suhteen ei voida ottaa riskejä. Lipputulot kattavat esityksen kustannukset varmasti vain silloin kun vierailijan tiedetään houkuttelevan yleisön katsomon täyteen. Jos näin ei käy, jäävät vierailun kulut sopimuksesta riippuen joko tilaajan tai vierailijan tappioiksi:

"[Esteenä] ei ole vaan raha, vaan se on riski. Jos mä tiedän, että mä saisin lipputulolla sen esityksen kulut pois, niin ei mulla olisi mitään ongelmia ottaa niitä vierailuesityksiä. Vaikka sinne talon omatkin kulut jäisi piikkiin, siellä on jengiä töissä ja näin... Mutta ei ole varaa tavallaan maksaa siitä kovin paljon tai ainakaan kovin usein, että tuottaa esityksiä, jotka jää miinukselle. Siinä tulee raja aika nopeasti vastaan."

Liikkuvuudesta koituu aina lisäkustannuksia kuten työryhmän matkustus- ja majoituskuluja, rahtikuluja sekä päivärahoja. Näiden liikkuvuudesta aiheutuvien lisäkustannusten kattamiseen kohdistuvan kiertuetuen puute on kulttuuripoliittinen kysymys. Se, että

tukea myönnetään esityksen valmistamiseen, mutta ei valmiin esityksen elinkaaren pidentämiseen esityksen liikkuvuuden ja kiertämisen keinoin, on valinta, jolla on laajat vaikutukset: yhden esityksen hinta nousee korkeaksi, tuotannon kokonaiskatsojamäärä jää pienemmäksi ja tekijät saavat vähemmän työtilaisuuksia. Toisin sanoen, lyhyellä esityskaudella esityksestä ei ehditä ottaa kaikkea irti.

Haastatteluissa liikkuvuuden väärin perustein toteutetun tukemisen nähtiin myös estävän kiertuetoimintaa. Näin tilanne on silloin, jos avustusta tai tukea jaetaan muutoin kuin kysyntälähtöisesti. Jos liikkuvuutta tuetaan esimerkiksi jakamalla rahoitusta kiertäville ryhmille muun kuin todellisen kysynnän perusteella, eivät vastaanottavat teatterit välttämättä kiinnostu esityksestä, eivätkä myöskään pääse hyödyntämään tietämystään siitä, mitä paikallinen yleisö teatterilta kaipaa. Joka tapauksessa, kiertuetoiminnan kustannuksia tasaava avustus koetaan erittäin tärkeäksi vastaanottavissa teattereissa ja festivaaleilla:

Jos puhutaan rahoituksesta Suomessa, niin täällä ei ole rahoitusta paikalliselle kiertuetoiminnalle, suomalaisten kiertueelle Suomessa. Eli jos festivaalina haluamme kutsua taiteilijan tai esityksen muualta Suomesta, niin tälle on mahdotonta löytää mitään rahoitusta.

Kiertuetuen tarvetta käsitellään tarkemmin viimeisessä luvussa 5.

Toimintatavoista ja -ympäristöstä johtuvat esteet ja haasteet

Lopuksi vastaanottavien tahojen johtajien haastatteluista selviää joukko esteitä ja haasteita, jotka juontuvat kentällä vallitsevista toimintatavoista sekä toimintaympäristöstä, jossa esittävää taidetta Suomessa tehdään. Edellä mainittu kulttuuripoliittinen kysymys kiertuetoiminnan rahoituksesta liittyy tietenkin myös toimintaympäristöön, mutta myös monia muita on löydettävissä. Näitä ovat vastaanottavien tahojen keskinäinen erilaisuus sekä erilaiset toimintatavat ja -intressit. Lisäksi mainittiin moneen aiemmin mainittuun esteeseen liittyvä esityskausien lyhyys sekä maantieteellinen haasteellisuus ja pitkät välimatkat.

Kuten aiemmista luvuista käy ilmi, jokaisella kiinteällä teatteritalolla on oma taiteellinen profiilinsa, painopisteensä, prioriteettinsa sekä suhtautuminen vierailuesityksiin. Tämä tekee kiertueiden järjestämisestä haasteellista, sillä moneen taloon sopivaa esitystä on hankala löytää. Lisäksi johtajat vastaavat ohjelmiston laadusta, eivätkä mielellään luovuta päätösvaltaa ulkopuolisille. Myös toimintatavat ja aikataulut poikkeavat suurestikin teatterista toiseen, jolloin esimerkiksi yhteistä ajankohtaa kiertueelle on hankalaa löytää. Lisäksi jokaisella teatterilla on omanlaisesta yleisö, jonka tarpeita teatteri ohjelmistollaan palvelee.

Hyviäkin esimerkkejä erilaisten vastaanottavien teattereiden yhteistyöstä kuitenkin on, esimerkiksi vuotuinen Riksteaternin kiertue Suomessa. Useamman kaupunginteatterin kattavaa kiertuetta koordinoi Espoon Kaupunginteatteri ja mukana olevien teattereiden joukko on pysynyt lähes samana jo vuosia. Käytännössä teatterit ovat valtuuttaneet 1–2 henkilöä valitsemaan mukana olevissa teattereissa kiertävää esitystä Ruotsista ja jos valitun esityksen hinta on sopiva, teatterit päättävät lähteä mukaan. Onnistumisen kannalta tärkeää on ollut esityksen valinta riittävän ajoissa, jotta monen talon aikataulut saadaan sopimaan ja pystytään rakentamaan logistisesti mahdollisimman järkevä kiertue. Käytännössä kiinteiden teattereiden on siis mahdollista löytää yhteisiä aikaikkunoita kiertueelle, kunhan intressejä on riittävästi. Myös ulkopuolisilla kannustimilla, esimerkiksi riittävän monta vierailupaikkaa sisältävään kiertueeseen tarjottavalla tuella, voisi olla kiinnostusta lisäävä vaikutus.

Kiinteiden teattereiden välisen yhteistyön haasteellisuus voi hankaloittaa kiertuetoimintaa, mutta aikataulujen sopiminen on haasteellista myös kiinteän teatterin ja kiertävän teatterin tai ryhmän välillä. Kiinteästä teatterista löytyvä vapaa ajankohta ei välttämättä sovi ryhmälle, jonka jäsenet saattavat olla kiinnitettyinä muissa teatterissa tai muutoin työllistettynä freelancerina. Myöskin perinteiden puute saa maininnan esteenä. Kiinteiden teattereiden ja vapaiden ryhmien välisellä kiertuetoiminnalla ei ole perinteisesti vahvaa asemaa Suomessa, mikä voi vaikuttaa toimijoiden asennoitumiseen: kiertuetoimintaan saatetaan suhtautua välinpitämättömästi eikä sen arvoa nähdä.¹¹

11 Kiinteiden teattereiden kiertuetoiminnasta sen sijaan on kokemusta alueteatteritoiminnan kautta. Alueteatterit, joita nykyään on viisi (Rovaniemen Teatteri, Kajaanin Kaupunginteatteri, Joensuu Kaupunginteatteri, Wasa Teater sekä Åbo Svenska Teater) saavat OKM:n

Yksi toimintaympäristöön liittyvä este kiertämiselle on esitysten lyhyt elinkaari. Lyhyt elinkaari on sekä syy että seuraus vähäisestä kiertuetoiminnasta, mutta myös kiertävien teattereiden ja ryhmien rahoituksen epävarmuudesta, varsinkin uudemmissa ja pienemmillä toimijoilla. Näin ollen esityskertojen vähäisyys liittyy myös kulttuuripolitiikkaan. Haasteellista pitkäjänteiselle kiertuetoiminnalle on, että harkinnanvaraisen rahoituksen varassa toimiva teatteri tai ryhmä ei voi sopia esitystä pitkälle eteenpäin, varsinkaan kahden vuoden päähän. Vastaperustetuilla teattereilla ei myöskään aina ole pitkän aikavälin toimintasuunnitelmaa.

Esityksen lyhyt elinkaari on kuitenkin haasteellinen vastaanottavien tahojen kannalta, varsinkin sellaisissa teattereissa, joissa vierailut mielletään osaksi koko teatterin ohjelmistosuunnitelmaa eli käytännössä valinnat suunnitellaan jo varsin aikaisessa vaiheessa. Erityisen haastavia lyhyet elinkaaret ja vierailuja tarjoavien teattereiden toiminnan lyhytjänteisyys ovat Espoon Kaupunginteatterin kaltaisissa vierailuteattereissa. Lyhyet elinkaaret vaikuttavat myös esityksen hintaan, sillä pitkään tauolla olleen esityksen lämmityskustannuksia joudutaan huomioimaan siinä.

Ehkä suurin kompastuskivi on se, että kuinka kauan esitykset pysyy elossa. Koska jos [ryhmät] tänään tarjoavat minulle esitystä [...], mä sanon "Tää on hyvä esitys. Mä ostan sen kahden vuoden päähän." "Ei me enää silloin olla kasassa." Minusta se on Suomessa kaikkein suurin kiertueen este, että esitysten elinkaari on liian lyhyt, että niitä ei suunnitella sillä tavalla, että ne elää neljä vuotta. Koska se markkinointiaika on puolitoina, kaks vuotta.

Toimintaympäristöstä johtuvaksi kiertuetoiminnan esteeksi on luettavissa Suomen suuri maantieteellinen koko. Esityspaikkojen välimatkojen ollessa pitkiä, kiertuelogistiikan hallinta on siis haastavaa. Erityisen hankalia maantieteelliset etäisyydet ovat tietynlaista näyttämöä ja tekniikkaa vaativille esityksille, esimerkiksi nykysirkukselle. Toisaalta kiertueella oleva esitys ei aina sovi jokaiseen sopivan välimatkan päässä olevaan teatteriin sisältönsäkään puolesta. Jotkut säännöllisesti kiertävät teatterit ovat ratkaisseet ongelman pitämällä samaan aikaan kiertueohjelmistossa useampaa erityyppistä esitystä, jolloin kiertuepaikkakuntia on helpompi kalenteriin lisätä.

harkinnanvaraista alueteatteritukea, joka vuonna 2013 on noin 1,5 miljoonaa euroa. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/11/kulttuurivos.html> (Viitattu 27.5.2013)

5. Johtopäätöksiä: miten lisätä kiertuetoimintaa ja yhteistyötä esittävien taiteiden kentällä?

Tässä selvityksessä tarkasteltiin VOS-teattereiden ja teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien yhteistyötä kiertuetoiminnan näkökulmasta. Yksi selvityksen tavoitteista oli paitsi eritellä kiertuetoiminnan esteitä ja haasteita, myös löytää ratkaisuja kiertuetoiminnan lisäämiseksi. Vaikka kaikki johtajat suhtautuivat vierailuihin ja kiertämiseen lähtökohtaisesti myönteisesti, vain harva kertoi teatterinsa tarvitsevan lisää vierailuja. Osassa taloja koettiin, että vierailujen määrä oli optimaalinen, eikä vierailuja yksinkertaisesti mahtuisi enempää aikataulun ja tilojen puolesta. Joissakin taloissa on tulossa remontti ja joissakin taas teknistä henkilökuntaa on liian vähän. Kuitenkin joissakin teattereissa vierailuja voitaisiin lisätä esimerkiksi loma-aikoina sekä siinä tapauksessa, että kiertuetoiminnasta saataisiin kannattavampaa esimerkiksi lisärahoituksen turvin.

Rahoitus vaikuttaa olevan kynnyskysymys, mikäli kiinteisiin teatteritaloihin sijoittuvaa kiertuetoimintaa halutaan lisätä. Uhkana on, että kuten eräs haastateltu johtaja huomauttaa, jos nyt olemassa olevaa rahoitusta leikataan, myös vierailuja joudutaan vähentämään. Tämä on hyvä huomioida pohdittaessa mahdollista kiertuetukea, sillä vuoden 2014 taiteen ja kulttuurin veikkausvoittovaroihin kohdistuvat säästöt näyttäisivät kohdistuvan erityisesti kiinteisiin teattereihin. Kiertuetoiminnan turvaamiseksi vierailujen hintaan kohdistuva lisätuki auttaisi.

Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa kiinteillä teattereilla ei ole varaa ottaa suuria riskejä tuomalla teatteriinsa sellaista esitystä, joka ei automaattisesti kiinnosta paikallista yleisöä. Vaikka juuri vaihtoehtoisemman ilmaisun ja uusien tekijöiden esitleminen yleisölle palvelisi koko teatterikenttää sekä tarjoaisi myös yleisölle monipuolisempaa ohjelmistoa, pidetään riskejä liian suurina. Vierailuesitysten taloudellisen kannattavuuden varmistaminen on vastaanottaville teattereille tärkeää, mikä esityksiä tarjoavien tahojen on hyvä tiedostaa hintaa laskettaessa. Selvityksestä käy ilmi, että kaikki haastatellut teatterit huomioivat kannattavuuslaskelmissaan vain

välittömät kulut eli suhteuttavat pääsylipputulot esityksestä maksettavaan korvaukseen ja liikkuvuuskuuluihin, mikäli ne on sovittu tilaajan maksettaviksi. Toisaalta vaikka kiinteitä kuluja, esimerkiksi oman henkilökunnan palkkoja, ei jyvitetä vierailun kannattavuuslaskelmiin, teatterin tekniseltä henkilökunnalta vaadittava suuri työpanos, mahdolliset suuret markkinointiponnistelut tai oman henkilökunnan tyhjäkäynti pitkien pystytys- ja purkuajojen vuoksi vaikuttavat esityksen valintaan.

Voidaanko kiinteiltä teattereilta edellyttää vierailujen vastaanottamista tai vierailujen lisäämistä? Asenneilmapiiri vierailuja kohtaan on myönteinen, joten kiertuetoimintaa voidaan lisätä talousohjauksella. Vastaanottavien teattereiden intressit ovat ennen kaikkea yhteistyön lisäämisessä, sillä freelance-ryhmien omarahoitusosuuden kasvattamista ei koeta VOS-teattereiden tehtäväksi.

Vastaanottavien teattereiden ja festivaalien johtajille tehtyjen haastatteluiden ja TEKIJÄ-hankkeen kokemusten perusteella tärkeimmät kehittämissuhteudet kiertuetoiminnan lisäämiseksi ovat

- 1) tuki kotimaiseen kiertuetoimintaan ja esitysten liikkuvuuteen,
- 2) tiedon lisääminen kiertuetoiminnasta sekä
- 3) yhteisen toimintakulttuurin rakentaminen.

Tuki kotimaiseen kiertuetoimintaan ja esitysten liikkuvuuteen

Tuki kiertämiseen parantaisi esitysvierailujen kannattavuutta ja kasvattaisi kiertuetoiminnan määrää huomattavasti.

Esimerkiksi TEKIJÄ-hankkeen loppuvaiheessa on tilattu kooltaan suurempia ja kertaesityskorvaukseltaan kalliimpia esityksiä, joissa on haasteellisten teknisten ja lavastuksellisten ratkaisujen vuoksi pitkät pystytys- ja purkuajat. Tämä on varmasti hankkeen tuoman lisärahoituksen ansiota, sillä TEKIJÄ-hanke on voinut kompensoida osana liikkuvuuskuuluja mm. ylimääräisten pystytyspäivien aiheuttamia majoitus- ja päivärahakuluja. Kiertuetuen muoto ja kohden-

taminen jakavat mielipiteitä, mutta **yhtä mieltä ollaan siitä, että lisärahoitusta tarvitaan.**

Kiertuetuki poistaisi useita toimintaa tällä hetkellä estäviä tekijöitä. Haastatellut johtajat toteavat, että tuen myötä teatterit voisivat ostaa myös marginaaliselle kohderyhmälle suunnattuja esityksiä, joiden kohdalla taloudellinen riski on aina suurempi. Kiertuetuella olisi merkitystä myös saavutettavuuden ja tasa-arvon kannalta; kun suurin osa kiertävistä teattereista ja ryhmistä toimii Etelä-Suomessa, tulevat vierailujen kustannukset huomattavasti suuremmiksi esimerkiksi Lapissa sijaitseville vastaanottaville teattereille.

Johtajien haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että taloudellista tukea halutaan suunnata erityisesti kiertuetoimintaan sitoutuneille ryhmille, joille vierailut aiheuttavat taloudellisia haasteita. Tukimallin tulisi olla kannustava molemmille osapuolille ja lisärahoitus voisi vähentää esimerkiksi lipputulojen jakamiseen liittyviä riskejä.

Osa haastatelluista johtajista on sitä mieltä, että kiertuetuki pitäisi myöntää korvamerkittynä ostajataholle. Tämä edesauttaisi merkittävästi kiertue-esitysten ostamista ja olisi lisäksi tasapuolinen ratkaisu, kun kaikilla esityksiä tarjoavilla tahoilla olisi lähtökohtaisesti yhtäläinen mahdollisuus tulla valituksi:

Ehdottomasti vastaanottaville tahoille. Ja sillä tavalla, että sen pitäisi olla korvamerkitty, koska jos se menee niin, että niitä jaetaan joillekin tietyille kiertäville ryhmille, niin se asettaa ne hirvittävän epätasa-arvoiseen asemaan suhteessa muihin, koska [tukea] ei voi jakaa kaikille. [...] Silloin, jos sen jakaa ostaville, niin se saattaa näyttää epätasa-arvoiselta, että niille lisää, mutta jos ne korvamerkitään [...] niin se hyödyttää kaikkia tasapuolisesti. Jolloin voidaan katsoa, että nuo maksaa kaikki saman verran.

Kaikki haastatellut olivat yhtä mieltä siitä, että kiertuetuen tulisi perustua kysyntään ja tarjontaan: toisin sanoen tukea tulisi myöntää vain sellaisille vierailuille, jotka ovat jo toteutumassa ja joilla on jo valmiiksi ostaja ja tilaaja. Mikäli tuki kohdentuisi liikkuvuuteen, ensisijaisesti tulisi korvata matkakulut, ei päiväraha-kustannuksia. Haastatellut ovat yhtä mieltä myös siitä, että tuen pitäisi

olla helposti haettavissa ja haun auki ympäri vuoden. Tukea voisi hakea esimerkiksi jälkikäteen toteutuneiden kustannusten mukaisesti:

Sellainen hakumenetelmä, joka olisi koko vuoden ja helppo hakea ryhmälle silloin, kun ne saa kutsun. [...] rahoitusmallista johtuu se, että esityskaudet on niin lyhyitä Suomessa. Koska jos sulla on rahaa ainoastaan siihen, että sä harjoittelet ja teet sen esityksen, mutta sulla ei ole yhtään rahoituslähdeä, josta voisit hakea rahaa jatkoelämälle. Suomessa ei ole yhtään rahoitusta siihen, että mä saisin esimerkiksi viime vuoden esityksen tänä vuonna uudelle esitysjaksolle. Ja tämä on mun mielestä aivan mahdotonta. Ja tästä johtuu se tilanne, että ryhmät vain tuottaa uusia esityksiä, mutta eivät tee esityksiä kiertueita varten.

Kiertuetuesta on olemassa hyviä käytäntöjä esimerkiksi musiikin kentältä: VAKA-tuki¹² on Musiikin edistämistätiöltä anottava, ope- tus- ja kulttuuriministeriön erillisellä määrärahalla rahoitettava tuki kiertuetoimintaan. Tukea myönnetään ammattimaisesti toimivien muusikoiden, musiikkilyhdistysten, musiikkiklubien, konserttitalojen, alan yritysten ja yksittäisten tapahtumantuottajien kotimaassa järjestämiin konserttisarjoihin. Vuonna 2012 rahoituksen määrä oli 200 000 euroa; tukimuodon taustalla vaikutti valtakunnallinen klubi- ja kiertuehanke, jonka päätyttyä kiertuetukijärjestelmä kehitettiin. Vastaava malli voisi olla mahdollinen myös esittävän taiteen kentällä. TEKIJÄ-hankkeen alustavien tulosten mukaan liikkuvuus-kustannukset muodostavat noin 1/3 yksittäisen esitysvierailun kokonaiskuluista, joten pienikin liikkuvuuteen kohdentuva tuki saattaa mahdollistaa esityksen kiertuetoiminnan käynnistämisen.

Talousohjauksella on siis merkittävä rooli teatterikentän vierailutoiminnan kehittämisessä. Kiertäville ryhmille kanavoitavaa liikkuvuuskulua voisi pilotoida ensin pienemmälläkin määrärahalla ja kevyin byrokraattisin rakentein. Näin vierailutoiminta helpottuisi erityisesti niiden vapaiden ammattiryhmien kannalta, joilla on intressejä luoda kiertueita, mutta ei taloudellisia resursseja liikkuvuuskulujen kattamiseksi. Varsinaista kiertuetoimintaa saataisiin lisättyä, jos rahoitus sidottaisiin todellisiin kiertueisiin: kiertuetukea voisi saada esimerkiksi vähintään kolmeen eri esityspaikkaan suuntautuvalla kiertueella, ei yksittäisille pistokeikoille.

12 Lisätietoa: http://www.musiikinedistamissaatio.fi/fi/tukimuodot/elavan_musiikin_tuki/vaka-tuki

Mikäli valtakunnallisen kiertue toiminnan halutaan yhä lisääntyvän, on syytä tarkastella myös ostajatahojen rahoitusmalleja. Periaatteessa vierailuesityksen hinta on verrannollinen itse tuotetun esityksen hintaan, ainakin Espoon Kaupunginteatterin kaltaisessa vierailuteatterissa, jossa ei ole omaa ensembleä. Kiertue-esitysten ostamiseen korvamerkityllä rahoitusosuudella voitaisiin päästä vastaamaan tulokseen myös muissa VOS-teattereissa.

Me maksetaan kaikille, jotka meille tulee, matkat kotipaikkakunnalta tänne, lavastusten ja tarpeiston rahtaus tänne, me maksetaan täällä majoitukset ja päivärahat. [...] Ja sitten vielä esityskorvaus. Mutta siis nyt, kun mulla on aika pitkät tilastot siitä, mitä kukin vierailu ja oma tuotanto on tullut maksamaan per katsoja ja per esitys, niin yllättävän lähellä vierailu on kaikkine kuluineen oman, itse tuotetun esityksen iltakustannuksia, siis kokonaiskustannuksia per näytös. Niissä ei ole paljonkaan eroa. Niiden sisällä on eroja, mutta keskiarvot eivät ole kauhean isoja.

Tiedon lisääminen kiertue-esityksistä ja kiertämisestä

Kiertue-esitysten ostajat tarvitsevat täsmällistä, ajantasaista ja yhdenmukaista tietoa tarjolla olevista esityksistä. Lisäksi esitysten tarjoajat tarvitsevat tietoa muun muassa siitä, minkä kokoisia näyttämöitä kiinteistä teattereista ja muista mahdollisista vierailupaikoista löytyy, jotta kiertueelle suunnattuja tuotantoja voitaisiin jo valmisteluvaiheessa rakentaa useammille näyttämöille sopiviksi. Erityisesti pienten näyttämöiden tietoja olisi hyvä saada koottua yhteen paikkaan, sillä vierailuesitykset sijoitetaan harvemmin suurille näyttämöille.

Tähän tarpeeseen voisi vastata verkossa toimiva kiertuetietopankki tai -portaali, jossa sekä esityksiä tarjoavat ryhmät että esityksiä tilaavat teatterit ja muut toimijat saisivat omat tietonsa esille koostusti samaan paikkaan. Ruotsissa toimivat mm. Riksteaternin ylläpitämät Scenkonstportalen- ja Scenrum-sivustot, jotka toimivat juuri tällä tavoin yhdistäen tilaajat ja tuottajat. Riksteaternin portaaleihin palataan julkaisun luvussa *Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja*, jossa esitellään myös TEKIJÄ-hankkeen toteuttamaa ostajamarkkinakartoitusta ja pohditaan tarvetta ja toimintaedellytyksiä kiertueesityksiä välittävälle agentuurille.

Tällä hetkellä esittävän taiteen toimijoilla on suuri motivaatio kiertää: esityksen tarjoajat ovat aktiivisia ja heitä on paljon. Aina tarjoajilla ei kuitenkaan ole riittävästi tietoa tai käsitystä siitä, minne he esitystään tarjoavat ja siitä, onko kyseisessä teatterissa tai festivaalilla kysyntää esitykselle. Helsingiläisen ryhmän laadukas, mutta kokeilevampi esitys ei välttämättä kiinnosta pienemmän paikkakunnan kaupunginteatterin yleisöä:

Pitäisi tietysti miettiä sitä, että millä ihmiset saadaan kiinnostumaan näistä vierailuesityksistä. Jos sille on tilausta, niin niitä tilataan varmasti. [...] Mutta tällä hetkellä on tietysti työmää saada jengi liikkeelle ominiikin esityksiin. Saati sitten vierailuihin. Siihen mä tietysti etsin sitä viisasten kiveä. Tai sitten, että se riski jää pienemmäksi niin pitkäksi aikaa, että väki on tavallaan tottunut, että siellä on säännöllinen vierailutoiminta jatkuvasti käynnissä.

Lisäämällä yleisesti tietoa kiertue-esityksistä ja huolehtimalla tietojen ajantasaisuudesta, oikeellisuudesta ja saavutettavuudesta vierailuja etsivien teattereiden on helpompi löytää suuresta tarjonnasta juuri omaan teatteriin sopiva ja paikallista yleisöä kiinnostava esitys. Niin ikään paikallisen yleisön tietoisuutta vierailujen suhteen tulisi lisätä: oman teatterin tuttujen tekijöiden rinnalla vierailuesitys voi tarjota jotakin täysin uutta ja erilaista, kunhan yleisö vaan löytää tiensä paikalle.

Yhteisen toimintakulttuurin rakentaminen

Tiedon lisääminen molempiin suuntiin edesauttaisi myös kolmatta kehittämis ehdotusta eli yhteisen toimintakulttuurin rakentamista kiinteiden ammattiteattereiden ja vapaan kentän toimijoiden välillä. **Kaikki haastatellut johtajat pitivät teattereiden välisen yhteistyön ja yhteisen ymmärryksen lisääntymistä merkittävänä koko kentän kehittämisen kannalta.** Yhteistyö ja vastakkainasettelujen purkaminen edistäisi jatkossa myös kiertue toiminnan kehittämistä ja liikkuvuutta esittävän taiteen kentällä.

Osa teatterinjohtajista on aikaisemmin työskennellyt vapaalla kentällä ja/tai kiertue toiminnan parissa ja kertoi haastattelussa pitävänsä jo sen vuoksi vapaan kentän kehittämistä tärkeänä. Toisaalta joissakin teattereissa vierailuesitykset nähdään marginaalisena toi-

mintana, ja tärkeintä on huolehtia oman talon toiminnasta ja henkilökunnan työllistämisestä. Tahtoa vastakkainasettelujen purkamiseen kuitenkin on.

Laitokset vastaan ryhmät. Se on niin turhaa. Siitä olisi molemmille hyötyä semmoisesta, että saatettaisiin meitä vähän niin kuin samaan veneeseen. Sillä tavalla mä näen, että me kuitenkin ollaan. Vaikka aina sanotaan sitä, että me isot vaan varastetaan kaikki yhteiskunnan tuki. Että toiset joutuvat nälkäpalkalla tekemään. Mutta kyllä sellainen, se vähän yhdistäisi ehkä. Että se murtaisi vähän tätä vastakkainasettelua.

Toimintakulttuurien muutokset ovat kuitenkin hitaita prosesseja ja vaativat yhteistä tahtotilaa molemmilta osapuolilta. Esittävän taiteen kentällä toimii paljon erilaisia organisaatioita, joten myös yhteistyömuodoissa voi olla variaatioita, eikä kiertuetoiminta välttämättä ole kaikille soveltuva yhteistyömalli.

Yhtenä ratkaisuna vierailutoiminnan ja yhteistyön lisäämiseksi monessa teatterissa on väläytelty ajatusta vierailuviikoista: kun vierailut tapahtuisivat vuosittain samaan aikaan, muodostuisi ajan myötä perinne ja yleisö osaisi odottaa vierailuita. Vierailuviikko siis kokonaisi yksittäiset esitykset yhteen. Lisäksi vierailuviikko voisi toteutua useammassa teatterissa samaan aikaan, mikä helpottaisi myös kiertueiden järjestämistä.

Haastatelluista teatterinjohtajista moni nosti tulevaisuuden toimintamalliksi yhteistuotannot kiinteiden ammattiteattereiden ja vapai-

den ryhmien välillä. Yksittäisten vierailujen ongelmista mm. markkinoinnin ja yleisön saavuttamisen suhteen on puhuttu tässä artikkelissa jo aiemmin. Yhteistuotannot hyödyttäisivät niin kiinteitä teattereita kuin vapaita ryhmiäkin. Vierailujen ja kiertuetoiminnan rinnalla yhteistuotannot voidaankin nähdä erinomaisena tapana lisätä yhteistyötä ja madaltaa raja-aitoja esittävän taiteen kentällä.

Mutta että teatterit ottaisivat siitä omasta budjetistaan, sijoittaisivat yhteistuotantoihin ja ne saisivat enemmän ohjelmistoonsa. Näyttelijät saisivat erilaisia kokemuksia. Ne pääsisivät näyttelemään eri teattereissa eri yleisöille. Ja yleisöt näkisivät enemmän esityksiä, omia vierailujen seassa. [...] Että näitä tapahtuisi enemmän, koska semmoinen pistovierailu on aina vähän hankala hahmottaa [yleisölle] [...] että teatterit ymmärtäisivät, että tämä koko kenttä tulee muuttumaan aika paljon. Ja että tuollaisissa [yhteistuotanto]malleissa saattaa olla jonkinlainen ratkaisu niihin kysymyksiin, mihin haetaan vastauksia. Eli se, että yhteistyössä tekemällä, ajattelella se koko kuvio ja oma potero uusiksi on mahdollista levittää ensinnäkin sitä maantieteellistä aluetta, jolla niitä esityksiä nähdään, ja myös saada niille [esityksille] lisää elinkaarta ja kasvatettua yleisön mielenkiintoa omaa teatteriaan kohtaan. Että siellä näkee vieraita naamoja enemmän, omien tuttujen vanhojen seassa.

Yhteistuotantomalleista kerrotaan lisää tämän julkaisun artikkelissa *Kolme kulmaa yhteistuotantoihin*, jossa omista kokemuksistaan ja tulevaisuuden näkymistä yhteistuotantojen saralla puhuvat ohjaaja Mikko Roiha, ohjaaja Saana Lavaste Teatteri 2.0:sta sekä festivaalijohtaja Eva Neklyaeva Baltic Circle -festivaalilta.

”Laitokset vastaan ryhmät. Se on niin turhaa.

Lähteet:

Kanerva, Anna & Ruusuvirta, Minna 2006. *Suomalaisen teatterin tulevaisuus teatterintekijöiden ja kuntien silmin*. Yhteenveto teatteriselvityksestä. Cuporen julkaisuja 14. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore. http://www.cupore.fi/documents/cupore_teatteriselvitys.pdf. Viitattu 22.5.2013

Karhunen, Paula 2012. *Taidetoimikuntien myöntämä tuki - Support granted by the Arts Councils 2011*. Tilastotiedote 1/2012. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki

OKM 2011. *Vapaan kentän ammattilaisryhmien toimintaedellytysten parantaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:14. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKMtr14.pdf?lang=fi>. Viitattu 20.5.2013

Ruokolainen, Vilja 2012. *Valtionosuusteattereiden talouden ja toiminnan kehitys 1992-2010*. Cuporen verkkojulkaisu 13/2012. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore. Helsinki <http://www.cupore.fi/documents/teatterit7.pdf>. Viitattu 20.5.2013

Teatteritilastot 2011. TINFO – Teatterin tiedotuskeskus. Helsinki

Liite 1

Selvitykseen haastatellut teatterinjohtajat ja festivaalijohtajat:

Kari Arffman, Jyväskylän Kaupunginteatteri
 Jussi Helminen, Espoon Kaupunginteatteri
 Ilkka Laasonen, Kotkan Kaupunginteatteri
 Angelika Meusel, LainSuojattomat-festivaali, Pori
 Eva Neklyaeva, Baltic Circle -festivaali, Helsinki
 Heikki Paavilainen, Hämeenlinnan Teatteri
 Sini Pesonen, Kokkolan Kaupunginteatteri
 Raija-Liisa Seilo, Turun Kaupunginteatteri
 Jussi Sorjanen, Teatteri Vanha Juko, Lahti
 Riku Suokas, Tampereen Työväen Teatteri

Kommenttipuheenvuoro

Kirsi Kaunisharju, kulttuuriasiainneuvos, Opetus- ja kulttuuriministeriö

TEKIJÄ-hankkeen kiertue- ja vierailutoiminnan selvityksessä on hahmotettu aihetta kiinteiden ammattiteattereiden näkökulmasta. On tärkeää, että kiertue- ja vierailutoimintaa kehitetään Suomessa uudella tavalla. Tarvetta erilaiselle kiertuetoiminnalle on, sillä esimerkiksi Jyväskylän yliopiston toteuttaman KUULTO-hankkeen kokeilujen perusteella asukkaiden lähelle viedylle kulttuuritoiminnalle on kysyntää.

Kiertue- ja vierailutoiminnan tarkastelu ammattiteattereiden näkökulmasta on luonteva vaihtoehto, koska olemassa olevaa infrastruktuuria on tärkeää hyödyntää. Toisaalta ammattiteatterit keskittyvät pääosin maakuntakeskuksiin, joissa taide- ja kulttuuritarjonta on jo yleensä varsin hyvällä tasolla.

Esitysten ja tarjonnan lisääminen sekä olemassa olevien resurssien hyödyntäminen ovat tarpeellisia asioita. Onkin toivottavaa, että kiertue- ja vierailutoiminta sekä ammattiteattereiden ja vapaiden ryhmien yhteistyö lisääntyy ja yhteinen toimintakulttuuri kehittyy, jolloin voidaan mahdollisesti löytää myös kustannustehokkaita ratkaisuja. Tiedon lisääminen kiertuetoiminnasta on tarpeen. Yhtenä kehittämisajatuksena on esitetty tukea kotimaiseen kiertuetoimintaan ja esitysten liikkuvuuteen. Nykyisessä tilanteessa sen toteuttaminen tulee olemaan haasteellista.

Toisaalta yhteistyötahoja voi miettiä myös ammattiteattereiden ulkopuolelta esimerkiksi pienemmistä kunnista ja seuduista, mistä on pitkä matka maakuntakeskukseen. Kiertuetoiminnassa ja vierailutoiminnassa tulisi lisäksi ottaa huomioon kävijöiden näkökulma; mistä kävijät ovat kiinnostuneita ja valmiita maksamaan, unohtamatta taiteellisesti laadukkaan tarjonnan näkökulmaa.

Kommenttipuheenvuoro

Sasu Paakkunainen, tuottaja, Taikateatteri 13

Koska Taikateatterilla ei ole omaa teatteritilaa, teemme pelkästään kiertäviä esityksiä. Ajatus kiertämisestä on siis alusta asti mukana ja esityksen toive-elinikä on ainakin viisi vuotta. Kuitenkin, koska Suomessa on kohtalaisen hankala saada kiertue-esiintymisiä, olemme lähteneet tähtäämään vahvasti myös ulkomaille.

Pidän itse esitysten kierrättämisestä ja tuen sitä ajatusta, että vierailunkin voisi ajatella yhteistuotantona, esimerkiksi niin, että molemmat pistävät markkinointiin jonkun osuuden, koska onhan se yhteinen etu, että esitys saadaan täyteen. Näin yhteistyönkin mieltäisi vähän syvemmillä tasolla kuin pelkkänä yksittäisenä vierailuna.

Kotimaiselle kiertuetoiminnalle tekisi hyvää, että olisi selkeästi tiedossa, vaikkapa portaalin muodossa, ne teatterit ja kulttuuritalot, joilla on tahtoa ottaa vastaan vierailuja. Kaikkilahan kiinnostusta ei oikeasti ole, vaan vierailut ovat vähän pakollinen paha. Eihän kaikkien ryhmienkään tarvitse tai kannata kiertää, sehän on ihan ryhmästä kiinni, miten paljon työtä kiertämisen eteen voidaan tehdä.

Samoin olisi hyvä tietää, milloin kiertue-esityksiä halutaan. Tämä helpottaisi taloudellisesti kannattavan ja logistisesti järkevän kiertueen rakentamista pistokeikkojen sijaan. Vierailuviikot olisi oikein hyvä ajatus.

Kiertueagentuurista voisi olla hyötyä, koska monessa ryhmässä ei ole omaa tuottajaa tai muuten osaamista kiertuetoottamiseen. Osaamisen lisäämiselle kiertuetoiminnasta olisi ylipäätään tilausta sekä ryhmissä että kiinteissä teattereissa, jotta yhteistyö sujuisi jatkossa paremmin.

Kommenttipuheenvuoro

Tommi Saarikivi, toimitusjohtaja, Suomen Teatterit ry

TEKIJÄ-hanke on ollut tervetullut yritys ymmärtää ja edistää kotimaisen näyttämötaiteen esitysvaihdon ja yhteistyöproduktioiden toimivuutta ja kehittämismahdollisuuksia. Hankkeen kunnianhimoisina tavoitteina on ollut kehittää alalle toimivampi kiertuejärjestelmä, koulutuksella lisätä sekä esitysten tarjoajien että tilaajien tietoisuutta esitysvaihtoon liittyvistä säännöistä ja kehittämistarpeista, tutkia potentiaalista tilaajakenttää ja esitellä tilaajille näyttävästi tarjolla olevia esityksiä ja niiden tekijöitä. Paljossa tästä on onnistuttukin.

Laura Pekkalan artikkelissa todetaan aiheellisesti se tosiseikka, että vierailuesitysten tarjonta on suurempaa kuin niille potentiaalisilla kiinteiden teattereiden markkinoilla löytyvä kysyntä. Koska elävä näyttämötaide vaatii aina tietyn määrän esitysaikaa esitykselle soveltuvassa tilassa, vierailuesitykset kilpailevat toistensa lisäksi tosiasiasa kiinteiden teattereiden oman ohjelmiston kanssa esitysjasta.

On huomioitava, että kiinteiden teattereiden toimintamalli ja sitä varten rekrytoitu henkilökunta on mitoitettu yleensä talon oman esitystoiminnan tarpeet huomioon ottaen. Vierailuilla onkin yleensä kiinteissä teattereissa, kuten tehdyistä johtajahaastatteluista käy ilmi, niiden omaa ohjelmistoa täydentävä rooli. Vierailutoiminnan tuntuva lisääminen tarkoittaisi teatterin toiminnan muutosta silloin, jos sen omaan esitystoimintaan varatut tilat olisivat huomattavassa määrin enemmän muussa kuin talon oman esitystoiminnan käytössä.

Lisäksi on syytä muistaa, että teattereilla on oma taiteellinen linja, ja sen mukaisen ohjelmiston toteuttaminen koetaan yleensä talon ensisijaiseksi kulttuuripalvelutehtäväksi. Vieraillevat esitykset todennäköisesti halutaan valita niin, että ne istuvat mahdollisimman hyvin osaksi teatterin kokonaisuustarjontaa. Usein keskustelussa vierailutoiminnasta törmääkin argumenttiin, että vastaanottavan teatterin näkökulmasta ei ole samantekevää, minkälaisen vierailuesityksen ne ohjelmistoonsa ottavat, koska koetaan, että yleisö mieltää vierailuesityksen enemmän tai vähemmän osaksi kiinteän teatterin tarjontaa. Vierailuesitysten tarjoaminen ei siis ole itsetarkoitus, vaan tilaajat etsivät ohjelmistoonsa yleensä laadukkaita esityksiä täyttämään jotakin aivan tietynlaista tehtävää esityskalenterissaan.

Petra Sormunen

TEKIJÄ-hankkeen kohdalla ehkä merkittävin sen otsikon mukaisen ”kiertuejärjestelmän” luomisen este on nähdäkseni ollut teattereiden huomattavan pitkä suunnittelujänne ja tottumattomuus koordinoida esityskalentereihinsa yhdessä muiden teattereiden kanssa sellaista vapaata, tyhjää aikaa, joka on tietoisesti jätetty vierailuesityksillä täytettäväksi. Kun tällaista kiertuetoimintaan tarkoitettua yhteistä kalenteri-ikkunaa ei ole syntynyt, toteutuneet vierailuesitykset ovat pääsääntöisesti jääneet yksittäisiksi pistokeikoiksi, jolloin kokemukset varsinaisista hyvin suunnitelluista kiertueista esimerkiksi kiertävän esityksen matkakustannusten optimointineen ovat jääneet vähäisiksi. Tässä teatterikentällä on vielä paljon opittavaa mikäli se haluaa todella aktivoitua vierailuteatterijärjestelmän kehittämisessä. TEKIJÄ-hankkeella on kuitenkin ollut merkittävä osansa tämän kehittämistyön käynnistäjänä, hankkeen annettua huomattavan määrän uutta tietoa vierailutoimintaan liittyvistä kustannuksista, tarjonnasta, potentiaalisesta tilaajakentästä, teatterialan asenteista, säännöistä ja resursseista ja niiden soveltuvuudesta tukemaan volyymiltaan laajempaa vierailevaa esitystoimintaa Suomessa.

Ammattiteatterit ovat yleishyödyllisiä julkisesti tuettuja kulttuuripalvelujen tuottajia, ja niiden tehtävä on tarjota toiminta-alueensa yleisölle mahdollisimman laadukasta ja yleisön tarpeet monipuolisesti huomioivaa esitystarjontaa. Tämän kulttuuritehtävän täyttämässä vierailutoiminnalla on oma tärkeä osansa. Missä määrin tämän vierailutoiminnan osuutta nykyisestä teattereiden perustarjonnasta on mahdollista kehittää, riippuu, kuten niin moni muukin kehittämisen arvoinen asia, teatterialan rahoituksen kehityksestä. Kun valtionosuusteatterit odottavat tätä kirjoittaessa tarkempia uutisia siitä, kuinka suuri osuus niiden perusrahoituksesta tuleville vuosille leikataan, eikä valtionrahoitukseen ole odotettavissa ennen yleisen taloustilanteen kohentumista indeksikorotuksia mahdollisesti vuosiin, valtionosuusteattereiden käytettävissä olevat resurssit ja omaan tulonhankintaan liittyvä riskinotto kyky vähenevät tulevana vuosina olennaisesti nykyisestä. Tässä tilanteessa toiminnan rakenteiden kehittäminen on erityisen haastavaa. Aika näyttää, kehittykö vieraileva esitystoiminta teatterialalla siis olennaisesti nykyisestä lähivuosina, mutta TEKIJÄ-hanke on joka tapauksessa antanut alan käyttöön arvokasta tietoa siitä, minkälaista kotimaisen esitysvaihdon todellisuus tällä hetkellä on.

PLEASE
HANDLE WITH CARE
FRAGILE
THANK YOU!!!

Yksi yhteinen leiri

Maaria Kuukorento, toiminnanjohtaja, Teatterikeskus ry

Artikkelissa jaetaan teatterikenttä kahteen ”leiriin”, ns. kiinteisiin teattereihin ja teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisiin teattereihin ja ryhmiin. TEKIJÄ-hankeen suunnittelun aikoihin puhuttiin yleisesti kahdesta eri kentästä ja niiden välisen yhteistyön kehittämisestä. Pian hankkeen alkamisen jälkeen Teatterikeskuksen jäseneteatterit kuitenkin katsoivat, ettei teattereiden erotteleminen rahoitusmuodon perusteella ole enää nykyisessä tilanteessa toimijoiden edun mukaista, vaan heikentää työn arvostusta ja asemaa. Teatterikentän ammattitoimijat tulisi nähdä tasavertaisina ja suomalainen teatterikenttä yhtenä kokonaisuutena, jonka rikkautena on teattereiden ja teatteriryhmien moninaisuus ja erilaisuus.

Ilmaisia ”vapaa kenttä” käytetään edelleen paljon puhekielessä, mutta teatterin rahoitusta käsiteltäessä käytämme harkinnanvaraisella toimintatuella, kohdeavustuksilla tai muulla rahoituksella toimivista yhteisöistä nimitystä teatteri- ja orkesterilain ulkopuoliset ammattiteatterit ja ryhmät. Esittävän taiteen kentän jatkuvasta muutoksesta huolimatta tiedon saanti toimijoista on mahdollista: Teatterikeskuksen ja Tinfo - Teatterin Tiedotuskeskuksen kartoituksen mukaan vuonna 2013 teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia ammattiteattereita ja ryhmiä on 115 (tilastoituja 67), joista harkinnanvaraista tukea saa 41 ammattiteatteria. Ammattitoiminnan kriiteereinä käytettiin tuotantohenkilökunnan ja taiteilijoiden korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkintoa sekä yhteisön toiminnan vakiintuneisuutta ja pitkäaikaisuutta.

Monet teatteri- ja orkesterilain ulkopuoliset teatterit ja festivaalit toimivat esitysten vastaanottajina. Teatteritilastojen mukaan ne tuottivat vuonna 2012 yhteensä 5 427 esitystä, joissa katsojia oli noin puoli miljoonaa. Vierailuja vastaanotettiin vuonna 2012 639 esitystä, ja vuonna 2011 441 esitystä.

Artikkelin haastateltavat tuovat esille, ettei kiinteiden ja lain ulkopuolella toimivien ammattiteattereiden ja ryhmien välisellä kiertuetoiminnalla ole perinteitä Suomessa. Hankkeen tavoitteena olikin lisätä keskinäistä yhteistyötä ja luoda mahdollisuuksia kiertuetoiminnalle. Yhteistyö edellyttää kuitenkin aitoa halua luoda ”meitä”. Siksi ajatus yhdestä suuresta teatterikentästä on tärkeä ensimmäisenä askeleena kohti tavoitetta. Voimme siis puhua ammattiteattereista ja ryhmistä tarkoittaen sillä koko kenttää.

Tulisiko kiertuetoimintaa lisätä Suomessa?

Teatteritilastot osoittavat, että teatterin katvealueet ovat lisääntyneet. Taiteen saavutettavuuden lisäämistä pidetäänkin yleisesti tärkeänä tavoitteena. Teatterin saavutettavuuden lisäämistä pohdittaessa on kuitenkin huomioitava muutkin mahdollisuudet kuin vierailu- tai kiertuetoiminta.

Suuri osa vierailu- ja kiertuetoimintaa harjoittavista teattereista ja ryhmistä sijaitsee pääkaupunkiseudulla. Esitystarjonnan kylläntyminen ja alan työttömyyden kasvu pääkaupunkiseudulla sekä teatterin erityismuotojen heikko saatavuus pääkaupunkiseudun ulkopuolella ovat kaikki niitä tekijöitä, joiden vuoksi osa toimijoista on ryhtynyt kehittämään myös kiertuetoimintaa. Osalle kiertuetoiminta on aina ollut toiminnan lähtökohta.

Halukkuus kiertää ei kuitenkaan aina merkitse samaa kuin olla kyvykäs kiertämään tai omata kiertuetoimintaan soveltuvia esityksiä. Kiertuetoiminnan kehitystarpeita koskevien johtopäätöksien tulisi perustua tietoon siitä, kuinka monella teatterilla tai ryhmällä on aidosti kiertuetoimintaan soveltuvaa esitystoimintaa, kuinka moni

teatteri tai ryhmä perustaa kokonaistoimintansa kiertuetoimintaan joko täysipainoisesti tai osana teatterin tai ryhmän toimintaa, ja kuinka monen teatterin tai ryhmän toimintasuunnitelmassa se nähdään teatterin tehtävänä? Onkin aiheellista pohtia, tarjosiko hanke joillekin toimijoille vain kertaluontoisen mahdollisuuden kokeiluun.

Kiertuetoiminnan kannattavuutta arvioitaessa tarvitaan myös tietoa hankkeessa toteutuneiden vierailujen vaikutuksesta vierailuja tai kiertueita tehneiden teattereiden ja ryhmien toimintaan: Kokiivatko tekijät vierailut taiteellisen työn näkökulmasta merkittävänä toimintana? Kannattivatko vierailut taloudellisesti eli kasvattivatko ne teatterin omarahoitusosuutta? Työllistikö vierailu taiteilijoita kannattavalla tavalla, vai merkitsivätkö vierailut esitysten ”lämmitysten” myötä kannattamatonta, palkatonta lisätyötä taiteilijoille ja työkuormitusta tuottajille? Loiko vierailu pohjaa tulevalle yhteistyölle? Synnyttikö vierailu tahtotilan uusien yhteistyömuotojen kehittämiseen?

Yksi haastatelluista teatterin johtajista kyseenalaistaa perustellusti vierailu- ja kiertuetoiminnan, koska se ei välttämättä ole kunnallisen tai suurimmaksi osaksi kaupungin tuella rahoittaman teatterin perustoimintaa. Onko paikallinen teatteri automaattisesti oikea taho vastaanottamaan kunnan alueelle suuntautuvaa vierailu- ja kiertuetoimintaa? Jos teatterin profiili rakentuu täysin toisenlaiselle toiminnalle, ja paikallinen yleisö on tyytyväinen siihen, miksi profiilia tulisi muuttaa? Samaan aikaan voidaan kuitenkin kysyä, kuinka hyvin teatterit tuntevat teatterissa käymättömien kuntalaisten toiveet, ja tietävät heidän tahtotilansa taiteen kulutukseen? Tulevaisuudessa olisikin tärkeää selvittää maakuntien väestön tarpeita ja odotuksia taiteen tarjonnan suhteen.

Teatterin saavutettavuuden parantamista pohdittaessa on myös huomioitava se vaihtoehto, että taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksien lisääminen kunnissa muissakin taiteeseen liittyvissä tehtävissä ja kuntien tuen kehittäminen pienille ammattiteattereille ja ryhmille kannustaisivat mahdollisesti näitä sijoittumaan pysyvästi pääkaupunkiseudun ulkopuolelle.

Teattereiden välinen vierailu- ja kiertuetoiminta

Hankkeen edetessä vahvistui käsitys siitä, etteivät teattereiden taloudelliset ja toiminnalliset resurssit ole riittäviä esitysten ostamiseen. Vain harva johtaja kertoi haastatteluissa teatterinsa tarvitsevan lisää vierailuja. Mahdolliset teattereiden valtionosuuksiin kohdistuvat leikkaukset vähentävät ostokykä ja -halua entisestään. Ovatko VOS-teatterit siis kiertueverkoston peruspilari? Kuten artikkelissa todetaan, moneen taloon ja kiertuetoimintaan soveltuva esitystä on vaikea löytää teattereiden erilaisten toimintaprofilien ja -tavoitteiden vuoksi. Tätä asiaa ei ratkaista edes kiertueilla, jotka saattaisivat lisätä joidenkin teattereiden vierailu- ja kiertue-esitystarjontaa.

Haastatellut kertovat vierailu- ja kiertuetoiminnan olevan monissa vierailuja vastaanottavissa teattereissa marginaalinen osa toimintaa ja tarvittavien vierailujen löytyvän muutenkin. Olisiko siis pohdittava myynnin ja myyntitapahtuman kehittämisen eli pistokeikkojen sijaan yhteistyömuotojen kehittämistä kustannusten jakamiseen sekä yhteisen edun löytämiseen? Keskustelu ostamisesta ja tarjoamisesta ei luo hedelmällistä pohjaa yhteisen toimintakulttuurin luomiseen. Artikkelia lukiessa ei voi välttyä vahvasti hierarkkiselta asetelmalta. Ostaja sanelee vierailujen ja kiertueiden toimintaehdot. Tämä asetelma ylläpitää kentän kahtiajakautuneisuutta. Yhteistyösä tulisi olla kysymys yhteisistä päämääristä ja tahdosta. Haastateltujen tavoin katson juuri yhteisen toimintakulttuurin rakentamisen ja tukemisen kentän tärkeäksi kehitystehtäväksi. Toivonkin, että jatkossa selvitetään ja kehitetään juuri tämän muun toiminnan mahdollisuuksia ja keskusteluun otetaan mukaan mahdolliset uudet yleisöt. Mitä he haluavat?

Teatterin saavutettavuuden lisäämisen tavoitteena on ollut kohdistaa teatteritarjontaa juuri niille yleisöille, jotka eivät jostain syystä pysty käymään ”teatteritaloissa”, ja joiden luokse teatterin pitäisi tulla. Potentiaaliset ostajat ja yleisöt saattaakin olla aivan toisaalla, esim. koulussa, päiväkodeissa, kuntien kulttuuritaloissa, erilaisissa sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa jne. Onkin syytä kriittises-

ti tarkastella kiertuetoiminnan kasvun ja kehittämisen tavoitteita. Kenellä on myös aitoa kiinnostusta ja tarvetta teatteriin?

Jos kiertuetoiminnan kehittämisen pohjana onkin toiminta näiden muiden merkittävien kumppaneiden kanssa, tarvitaan keinoja parantaa kiertävien teattereiden ja ryhmien valmiuksia vierailu- ja kiertuetoimintaan, ja sosiaali- ja terveysalan yhteisöjen sekä muiden vastaanottajien ostokyvyn parantamiseen (ministeriöiden välinen yhteistyö).

Kehittämistuki

Haastatellut johtajat kritisoivat esityksiä tarjoavien teattereiden ja ryhmien kiertue- ja vierailutoimintaan liittyvää osaamista, kokemuksen puutetta, epärealistisia odotuksia ja ”huonoa asennetta”. Syyksi epäillään ammattitaitoisten tuottajien puutetta ja riittämättömiä henkilöstöresursseja. Hienoa, että asioista puhutaan suoraan ja epäkohdat tuodaan esille. Osa pienistä ammattiteattereista ja ryhmistä kärsii tuottajaportaan suuresta vaihtuvuudesta, mikä aiheutuu työkuormituksesta ja heikosta palkkatasosta. Tuottajaportas menettää jatkuvasti tietotaitoa henkilökunnan suuren vaihtuvuuden vuoksi. Tämä vaikuttaa yhteisöjen kehittymiseen ja toimintaan. Kritiikin esittäminen kuitenkin ilman, että kritiikin kohteeksi joutuneilla olisi mahdollisuutta puolustautua, on tässä yhteydessä epäreilua ja tuottajien nimeäminen ammattitaidottomiksi julmaa.

Kiertuetoiminta edellyttää teattereilta toiminnan jatkuvuutta ja pitkäjänteistä suunnittelua. Tämä ei usein ole mahdollista jatkuvan tuottajaportaan ja teknisen kiertuehenkilökunnan vajeen vuoksi. Siksi kiertuetoimintaa harjoittaville teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisille ammattiteattereille ja -ryhmille on kehitettävä

- 1) oma kiertuetoimintatuki, joka mahdollistaa pysyvän taiteellisen, tuotannollisen ja teknisen henkilökunnan palkkaamisen ja tasavertaisen toiminnan kentällä (toiminta-avustuksen lisä henkilöstön määrän ja palkkatason nostamiseksi), ja

- 2) teatterin toiminnan pitkäjänteiseen kehittämiseen suunnattu pitkäaikainen kehittämistuki (rakenteellinen ja toiminnallinen kehittäminen), jonka avulla teatteri voisi kehittää toimintaansa kokonaisvaltaisesti ja saada rahoitusta myös asiantuntijakonsultaatioon.

Tukea kiertuetoiminnan kehittämiseen tulisi suunnata vain toimijoille, jotka erikoistuvat kiertuetoimintaan tai joiden toiminnassa kiertuetoiminta edustaa merkittävää osaa toiminnasta. Taiteen ja kulttuurin julkiseen tukeen kohdistuu tulevaisuudessa leikkauksia ja uusien tukien kehittämiseen suunnattavat varat ovat niukat. Siksi priorisoisinkin juuri näiden edellä mainittujen tukitoimenpiteiden kehittämisen ja tuen saajien valikoinnin tärkeimmiksi kiertuetoimintaa tukeviksi toimenpiteiksi.

Kehittämistuki sisältäisi myös toimenpiteet teatterin ”nosteen luomiseksi”. Haastatellut johtajat kertovat esityksen ”nosteen”, suosituksen ja aikaisemman menestyksen lisäävän esityksen kiinnostavuutta ja helpottavan valitukseksi tulemista. Hankkeen aloituksen yhteydessä puhuttiin teatterin tai ryhmän tuttuudesta sekä sitä tukevasta markkinoinnista ja yleisötyöstä kiertuetoiminnan edellytyksenä. Hankkeessa nämä asiat jäivät valitettavasti teattereiden ja ryhmien vastuulle.¹

Haastatellut tukevat ajatusta siitä, että tukea kiertuetoimintaan jaettaisiin kysyntälähtöisesti. Tällöin ostopäätökset tehdään tunnetavuuden ja ”nosteen” pohjalta. Taiteilijoiden saama mediajulkisuus sekä teatterialan sisäinen arvostus ja hierarkia rakentavat esityksen arvon eli nosteen, koska osapuolilla ei ole varoja yhteistyön markkinointiin ja muihin yleisön tietoisuutta lisääviin toimiin.

Jos kiertuetoiminta osoittautuu sekä yleisölle merkittäväksi että taloudellisesti kannattavaksi toiminnaksi, tarvitaankin uutta, pidempään yhteistyöhön sitouttavaa toimintamallia. Teatteri tai ryhmä ”rantautuu” paikkakunnalle pidemmän esitysjakson ja työ-

¹ Toim. huom. Kiertuetoimintaan liittyvän yleisötyön ja markkinoinnin kehittäminen erillisillä toimenpiteillä ei sisältenyt projektisuunnitelmaan, mutta molempia aiheita käsiteltiin itsenäisinä kokonaisuuksina hankkeen koulutusjaksoilla.

pajojen avulla. Vastaanottaja sitoutuu useamman vuoden kestäväseen yhteistyöhön yksittäisten pistekeikkojen sijasta. Malli edellyttää kuitenkin esityksiä tarjoavien teattereiden rakenteiden ja toimintavalmiuksien parantamista. Lisäksi se edellyttää tukea, joka jakautuu usealle vuodelle, kattaa normaalien matka- ja majoituskulujen lisäksi yleisötyön, markkinoinnin, pitkäaikaiset majoituskulut ja tuotantovalmisteluista aiheutuvat matkakulut sekä tuotantoportaan palkkakulut. Koska tällainen tukimuoto olisi hyvin vaikea toteuttaa, kiertuetoimintaa olisi helpompaa tukea myöntämällä valtion toiminta-avustusten lisäksi teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisille teattereille kehittämistukea.

Uskon, että esitykset, joille muodostuu tuo johtajien mainitsema noste, ostetaan ilman erillistä tukea. Toisinaan voi kuitenkin syntyä tilanteita, joissa yhteistyötä varten ei ole budjetoitu erillistä määrärahaa ja ostoon on päädytty pikaisesti. Tällaisia tilanteita varten meillä tulisi olla erityinen, pienimuotoinen tilaajalle suunnautuva kiertuetuki, joka voidaan myöntää nopealla aikataululla.

En usko pakkotoimiin yhteistyön pohjana. Tarkoituksena ei tulisi olla yhdenmukaista teattereiden toimintaprofileja, vaan tukea kentän moninaisuutta. Sen toteuttaminen edellyttää toisiaan täydentävien kumppaneiden löytämistä, ja siksi tulisikin pohtia keinoja tukea kentän keskinäistä verkostoitumista ilman aktiivisia tavoitteita. Tekijät rakentavat keskenään tavoitteet.

Ostotapahtuman apuvälineet

Haastatellut johtajat tuovat esille laadun yhtenä esityksien valintaan liittyvänä tekijänä sitä tarkemmin määrittelemättä. Teatterikentällä puhutaan vähän laadusta yhteisten sanojen ja määritelmien eli keskustelukulttuurin puuttumisen takia. Laadusta keskusteleminen olisi kuitenkin merkityksellistä kentän taiteel-

lisen toiminnan kehittämiseksi. Nyt keskustelukulttuurin puute heijastuu paineena yhdenmukaisuuteen tai pinttyneenä tapana klikkiytyä samalla tavalla ajattelevien kanssa.

Artikkelin haastateltavat kertovat teattereiden ja ryhmien olevan hyvin aktiivisia tarjoamaan esityksiä ympäri vuoden. Esitysvaihtoja tehdään näiden sekä tarjousten perusteella että kiertämällä itse aktiivisesti etsimässä vierailuesityksiä. Johtajat kuitenkin toivovat valinnan helpottamiseksi saavansa kokonaiskuvan tulevaisuudessa kaikista kaudelle tarjottavista esityksistä. Lisäsivätkö hankkeen verkossa ja painettuna ilmestyneet esityskatalogit kuitenkin esitysten ostoa? Ostivatko teatterit vierailuesityksiä enemmän kuin aiempina vuosina?

Johtajat toivovat, että tulevaisuudessa esityspankit sisältäisivät kaikkien ammattiteattereiden ja ryhmien esityksiä. Tämä tukisi ajatusta yhteneväisestä teatterikentästä. Hankkeen aikana kuitenkin huomattiin, että VOS-teatterit pystyvät tarjoamaan esityksiään paljon halvemmalla kuin muut toimijat. Esityskustannuksia nostavat huomattavasti mm. freelancena työskentelevän taiteellisen henkilökunnan palkkakulut (VOS-teattereilla usein kiinnitys-sopimukset). Toisistaan poikkeavat rahoitusjärjestelmät asettavat siis juuri ne toimijat, joilla olisi mahdollisesti enemmän halukkuutta, mahdollisuutta ja kykyä kiertämiseen, toissijaiseen asemaan. Tämä tilanne pitäisi korjata.

Kiertueosaamisen tulevaisuuden näkymiä TEKIJÄ-hankkeen jälkeen

Leena Björkqvist

”Missä me nyt tavataan kun TEKIJÄn koulutukset loppuvat?” oli spontaani kommentti yhdeltä TEKIJÄ – Teattereiden kiertuejärjestelmä – Turnénätverk for Teater -hankkeen viimeiseen koulutukseen osallistuvalla teatterilaisella huhtikuussa 2013. Siinä kiteytyi monen koulutukseen osallistuneen palaute kahden vuoden ajalle sijoittuneiden 32 koulutuspäivän jälkeen.¹

Tässä artikkelissa arvioin TEKIJÄ-hankkeen koulutusten merkitystä esittävän taiteen kentällä. Esittelen osallistujien palautetta ja työpajojen tuloksia, ja pohdin, miten kiertueosaamisen kehittämistä on mahdollista tukea myös tulevaisuudessa.

¹ Koulutusjaksojen lisäksi TEKIJÄ-hankkeessa järjestettiin kolme seminaaria, joihin osallistui 107 henkilöä, osallistumiskertoja oli 152.

1. Tuotanto-suunnittelu	2. Taloussuunnittelu & sopimukset	3. Teknis-taiteellinen tuotantosuunnittelu	4. Tiedotus & markkinointi	5. Uudet toiminta- ja yhteistuotantomallit
<ul style="list-style-type: none"> • Kiertuetoiminnan ja -esityksen tuotantosuunnittelu • Tuotantoprosessin mallintaminen • Taiteellinen työ ja strateginen suunnittelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Esityksen hinnoittelu ja kiertuesopimukset • Kiertuetoiminnan kannattavuus & esitys- ja tekijänoikeudet • Kiertuetoiminnan rahoitusmallit ja palveluiden kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiertävän esityksen teknis-taiteellinen suunnittelu • Ääni-, kuva- ja mediasuunnittelu teatterissa • Trailerityöpaja 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiertuemarkkinointi ja uudet yleisöt • Yleisötyön mahdollisuudet kiertue- ja vierailutoiminnassa • Viestintäsuunnitelman rakentaminen ja mediasuhteet • Viestintäkoulutus teattereiden johdolle ja viestintähenkilökunnalle 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteistuotannot ja tulevaisuuden toimintamallit • Välittäjäorganisaatiot ja teattereiden alueellinen rooli • TEKIJÄ-hankkeen yhteistyömallit

TEKIJÄ-hankkeen koulutukset suunniteltiin tukemaan pilottikiertotoiminnassa tapahtuvaa oppimista. Seminaarimuotoiset koulutuspäivät rakentuivat asiantuntijaluennoista, keskusteluista, case-esittelyistä ja ryhmätöistä. Tavoitteena oli taitojen ja käytäntöjen jakaminen sekä uusien näkökulmien tuominen arkeen. Koulutussuunnitelma jakaantui viiteen teemaan, joista kaikista järjestettiin kolme kahden päivän koulutusseminaaria, lisäksi järjestettiin yksi kahden päivän lisäkoulutusjakso viestinnästä. Toimin itse useiden TEKIJÄ-hankkeen koulutusjaksojen työpajojen vetäjänä.

Tärkeimmäksi kehityskohteeksi nostettiin pitkäjänteinen tuotantosuunnittelu, joka mahdollistaisi teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien (ns. vapaa kenttä) sekä valtionosuuden piiriin kuuluvien ns. kiinteiden teattereiden välisen yhteistyön. Vaikka koulutuksissa keskityttiin tuotannollisiin ja muihin kiertämistä edesauttaviin toimiin, toivottiin, että osallistujat edustaisivat mahdollisimman monia ammattiryhmiä, sillä vuoropuhelu taiteellisen ja tuotannollisen työn välillä nähtiin tärkeänä.

Koulutuksiin osallistuminen haluttiin mahdollistaa mahdollisimman monelle teatterialan ammattilaiselle ja siten jokainen sai valita ne koulutuspäivät, jotka tuntuivat merkityksellisiltä omalle osaamiselle. Koulutusjaksoja järjestettiin 12 eri paikkakunnalla. Koulutussisältöjä teemoiteltiin eri ammattiryhmiä silmällä pitäen, kuitenkin sillä oletuksella, että koulutuspäivien osallistujat edustaisivat monipuolista osaamista ja useampia ammattiryhmiä.

Parasta koulutuksissa oli kokemusten vaihto ja verkostoituminen

TEKIJÄ-hankkeen koulutuksissa esittävän taiteen ammattilaiset olivat pääosassa. Hankkeen esityspankeissa mukana olleet ja esityksiä vastaanottaneet osapuolet kertoivat kokemuksistaan, toimintatavoistaan ja tulevaisuuden suunnitelmistaan. Näistä kollegoiden puheenvuoroista lähti liikkeelle moni hyvä keskustelu ja ryhmätyö. Puhujiksi valittiin niin konkareita kuin uudempiakin tekijöitä ja py-

rittiin herättelemään kauas tulevaisuuteen vieviä ajatuksia. Suomen kokoisessa maassa samalla alalla toimivat tuntevat yleensä toisensa, mutta yllättävän usein osallistujat löysivät myös uusia kollegoita.

Palautteiden kommentit vahvistivat ajatusta siitä, kuinka tärkeää on löytää koulutuksen teemasta omakohtainen tarttumapinta. Kuten eräässäkin palautteessa todettiin:

[...] työryhmyöskentely on aina hedelmällistä, koska siinä tulee käsitelleeksi asioita omalta kannalta. Prosessi jatkuu.

Ryhmätöissä arvostettiin erityisesti mahdollisuutta vertailla omia toimintatapoja muiden ryhmien ja teattereiden kanssa. Nähtiin myös, kuinka samoja asioita voidaan ratkaista aivan toisin, kuin omassa työyhteisössä on totuttu tekemään.

Kaikille koulutusjaksoille saatiin osallistujia sekä kiinteistä teattereista että vapaista ryhmistä. Näin päästiin kurkistamaan erilaisiin toimintakulttuureihin ja samalla luomaan ymmärrystä siitä, miten suuren ja pienemmän organisaation olisi mahdollista tehdä hedelmällistä yhteistyötä. Halua löytyy, kuten tästä palautteesta käy ilmi:

Hyvä, että koulutusjaksolle osallistui sekä ns. laitoksien että vapaiden ryhmien ihmisiä. Uskon, että kokemusten vaihto molemmin puolin on mielenkiintoista.

Koulutukset mahdollistivat kohtaamisia, joita ei muuten olisi tapahtunut. Parhaimmillaan koulutusjaksoilla syntyneiden keskusteluiden myötä molemminpuolinen ymmärrys teatterikentän monipuolisista toimintakulttuureista syventyi, mikä edesauttaa kiertuetoimintaa. Esitysvierailu tai kiertue on aina ainutlaatuinen ja yllätyksellinen tapahtuma, jolloin luottamus ja arvostus toisten työtä kohtaan ovat ensimmäisiä onnistumisen edellytyksiä.

Tuotantosuunnittelun, tiedotuksen ja markkinoinnin sekä yhteistuotantomallien koulutuspäivien palautteissa oltiin tyytyväisiä puhujiin ja korostettiin vertaisoppimista sekä kollegoiden tukea. Oman kokemuksen mukaan ryhmätöiden vetäjänä kokeneiden ja uransa alussa olevien osallistujien osaamiset täydensivät toisiaan. Teknis-taiteellinen tuotantosuunnittelu kohdentui selkeästi esitystekniikasta vastaaville ja palautteissa oltiin erityisen tyytyväisiä teknisen raiderin tekoon sekä trailerityöpajaan. Erilainen lähtötaso nousi esille lähinnä taloussuunnittelun ja sopimusten koulutusjaksoissa, sillä palautteiden mukaan sama koulutus koettiin hyvin eri lailla.

Erittäin konkreettista asiaa ja juuri niihin kysymyksiin, jotka askarruttivat. Hyviä puheenvuoroja!

Olisi hyvä arvioida lähtötaso suhteessa siihen, miten hallussa asiat ovat. Tarkoittoaen, että käydäänkö läpi perusasioita, jotka on suunnattu vasta alalle saapuville tekijöille vai vuosia ammatissa olleille. Ettei turhaudu ihminen.

Koulutusten räätälöinti kohderyhmän mukaan on tärkeää. TEKIJÄ-hankkeen koulutukset haluttiin pitää avoimina mahdollisimman monille ja muutoksia tehtiin matkan varrella kysymällä palautetta koulutuspäivien jälkeen. Osallistujien lähtötasoa ei voitu arvioida, koska kyseessä oli verkostohanke, joten koulutukseen osallistujia ei tiedetty etukäteen. Lähtökohtana oli, että ammattikentällä toimiminen riittää. Osallistujilta ei myöskään vaadittu sitoutumista tiettyyn määrään koulutuksia, koska tämä olisi ollut monelle osallistujalle mahdotonta.

Koulutusten tärkein anti oli ryhmien pitkäjänteisen strategisen suunnittelutyön tukeminen, mihin keskityttiin erityisesti Baltic Circle -festivaalin aikana järjestetyssä työpajassa (Helsinki 8.11.2012). Strategian pohtiminen ja auki kirjoittaminen koettiin tärkeäksi, koska se antaa mahdollisuuden käsitellä omaa tekemistä, sen merkitystä ja tavoitteita. Näin esitysvierailutkin saadaan osaksi merkityksellistä kokonaisuutta. Tässä työpajassa oli tavallista perusteellisempi etukäistehtävä ja ryhmän pyynnöstä työskentelyä jatkettiin virtuaalisesti Google Docsin ja sähköpostin avulla. Oman työn pohtiminen yhdessä toisten tekijöiden kanssa koettiin erittäin tärkeänä ja avartavana. Strategiatyöpajassa saatiin käyntiin pidempiaikainen yhteistyö osallistujien välille, mitä olisi hyvä painottaa tulevissa koulutuksissa.

Ammatillinen kehittyminen omassa työssä on jatkuvaa, mutta tekemällä oppimalla voi oppia myös haitallisia toimintatapoja. Siksi osaamisen kehittämisessäkin suunnittelu, tavoitteellisuus ja reflektointi luovat edellytykset uuden oppimiselle. Oman osaamisen tunnistaminen ja tavat, jotka auttavat sen kehittämisessä ovat yhteisen suunnittelun lähtökohtia. Koulutuspalautteista jokaisen yksilöllinen oppimistyyli tuli selkeästi esiin, esimerkiksi näissä kommentteissa, jotka koskevat samaa koulutuspäivää:

Puheenvuorot olisivat voineet vielä enemmän sisältää neuvoja: tee näin – älä näin.

Muutenkin kokemusten jako on parempi lähestymistapa koulutuksessa kuin valmiit mallit (tee näin).

Workshop, Baltic Circle 2012, Antti Yrjönen

Koulutusten työpajoissa syntyi ehdotuksia hyvistä yhteisistä käytännöistä

Kokemusten jakaminen ja toisilta oppiminen vaikuttavat monen osallistujan arjessa. Kenellekään koulutuksiin osallistuneelle ei vammaankaan jäänyt epäselväksi, kuinka tärkeää on suunnitella pitkäjänteisesti, tehdä visuaalisesti korkeatasoista markkinointia, rakentaa yksityiskohtaisia raidereita ja neuvotella kärsivällisesti. Yksittäisen teatterin tai ryhmän teot eivät kuitenkaan riitä esitysvierailujen järjestämiseen, vaan kaikkien kiertueen osapuolten on löydettävä yhteinen sävel.

TEKIJÄ-hankkeen viimeisellä koulutusjaksolla Hämeenlinnassa (26.4.2013) todettiin, että on tarpeen kehittää yhteistä toimintakulttuuria, jossa tieto ohjelmistosuunnittelusta olisi avointa. Työpajassa pohdittiin Laura Pekkanen tekemissä haastatteluisissa² esiin tulleita ongelmakohtia. Kiertue-toimintaa edistäviksi toimenpiteiksi työpajassa ehdotettiin, että vierailu- ja kiertue-esityksiä vastaanottavat teatterit voisivat julkistaa nettisivuillaan esimerkiksi kahdesti vuodessa päivämäärät, jolloin kyseinen teatteri tutustuu heille tarjottuihin vierailuesityksiin/yhteistuotantoihin sekä päättää tulevista vierailuesityksistä. Nettisivuilta tulisi myös löytyä sen henkilön yhteystiedot, joka kyseisessä teatterissa toimii esitysvierailujen yhteys- ja vastuuhenkilönä. Näin jatkuvat yhteydenotot eivät kuormittaisi teatterinjohtajia ja esityksiä tarjoavat teatterit tietäisivät, koska on ”oikea” aika ottaa yhteyttä. Vierailutoimintaa helpottaisi myös, että kiinteissä teattereissa olisi yksi vastuuhenkilö, jonka kanssa vierailtava ryhmä voisi hoitaa käytännön suunnittelun.

Kiinteät esityksiä vastaanottavat teatterit voisivat kollektiivisesti luoda brändin ns. kiertueviikoille. Kiertueviikot kannattaisi porrastaa alueellisesti, kuten hiihtolomaviikot. Kiertueviikon voisi brändätä pakettina ja joinakin vuosina viikolle saattaisi nousta myös joku kokoava teema.

Yleisötyö saattaisi olla yksi ratkaisu. Yhteistyö paikallisten tekijöiden kanssa tarjoaisi mielenkiintoisia kehittelymahdollisuuksia, jolloin yleisölle tarjottaisiin jotain tuttua ja jotain uutta. Juuri yleisötyö keskusteluineen ja teosesittelyineen on Reetta Aarre-Ahtion TEKIJÄ-

hankkeelle tehdyn yleisötutkimuksen mukaan hyvä tapa saada teatterista kiinnostuneita katsomaan uusia esityksiä (Aarre-Ahtio 2013).

Markkinoinnin onnistumisen edellytykseksi todettiin vastaanottavan teatterin markkinointihenkilökunnan mahdollisuus nähdä vierailtavat esitykset hyvissä ajoin, minkä perusteella he voisivat laatia omalle paikalliselle yleisölleen sopivan markkinointistrategian.

Esitysvierailut haastavat teattereiden toimintakulttuurin

Koulutuksissa korostui yhdessä tekemisen ja kokemusten vaihdon tärkeys. Monelle tuntui tärkeältä pysähtyä ja huomata, että ei ole yksin arjen ongelmien kanssa. TEKIJÄ-hankkeen koulutusten yhtenä tavoitteena oli saattaa yhteen ja luoda luottamusta vapaan kentän ja kiinteiden teattereiden välillä. Koulutusjaksojen aikana opittiin toisilta paljon, mutta samalla kävi ilmi, kuinka moni tuottaja ja viestinnästä vastaava koki olevansa yksin omien työtehtäviensä kanssa. Tavallisesti kyse oli pienten vapaan kentän ryhmien tuottajista, joille kuuluu koko tuotannollinen työ taloudesta markkinointiin tai kiinteiden teattereiden markkinoinnista vastaavista henkilöistä. Tätä havaintoa vahvistaa kulttuurituottaja YAMK Hanna Kuustien tutkimus, jonka mukaan tiedotus- ja markkinointihenkilöstöllä on aivan liian vähän mahdollisuuksia perehtyä oman teatterinsa esityksiin hyvissä ajoin, mikä vaikeuttaa heidän tehokasta työskentelyään. Kaivattiin myös keskustelukumppania, jonka kanssa ideoida ja suunnitella. (Kuustie 2012.)

Jotta kiertäminen olisi mielekäs ja kestävä toimintamuoto, on jokaisen ryhmän ja teatterin pohdittava sen merkitystä omassa strategiassaan. Haastavaa on sitouttaa organisaatioiden koko henkilökunta mukaan keskusteluun, sillä TEKIJÄ-hankkeen koulutuksiin osallistui pääsääntöisesti tuottajia ja muuta hallinto-henkilökuntaa. Viime vuosina on puhuttu paljon strategiatyön tärkeydestä ja samalla siitä, kuinka sen vaikeus on suunnitelmien

2 Ks. luku 4

vieminen käytäntöön. Hierarkkisen suunnittelumallin tilalle moni johtamistaidon tutkija ehdottaa dialogista lähestymistapaa, missä henkilöstö ja johto muodostavat strategiaprosessin, joka sulautuu toimintakulttuuriin (mm. Mantere, Vaara & Suominen 2012; Rossi 2012). Strategian laatiminen itsessään ei muuta toimintakulttuuria, vaan sen eteen on tehtävä töitä. Parhaat työpaikat rakentavat ja johtavat tietoisesti toimintakulttuuriaan, joka muutoin on tavallisesti vuosien mittaan syntynyt tila ilman selvää teemaa ja tavoitteita (Rossi 2012).

Monella kaupunginteatterilla on pitkät perinteet johtajalähtöisestä toimintakulttuurista, jota voi olla vaikea murtaa. Tarvitaan johtaja ja henkilökunta, jotka luottavat toisiinsa ja ovat valmiita sietämään epävarmuutta ja etsimään suuntaa yhdessä.

Tuotannollisen ja taiteellisen henkilöstön pitäytyminen tiukasti omissa toiminnoissaan, siiloutuminen, vaikeuttaa yhteistyötä, joka olisi tärkeää tämän päivän verkostoituneessa yhteiskunnassa. Esityksistä pitäisi synnyttää puheenaiheita sosiaalisessa mediassa ja näin herättää yleisön mielenkiinto, joka kantaa lipunostoon asti. Tiedotus- ja markkinointikoulutuksissa pohdittiin paljon median muuttumista ja yleisön kiinnostusta olla mukana keskustelussa. Yleisö haluaa *”sisäpiirin tietoa, tarinoita, yllätyksiä, backstage-tietoa – jotain mitä ei saa muualta.”* (Jyväskylä 5.4.2013). Viestinnän ammattilaisten uutena oppimisen paikkana on sosiaalisen median henkilökohtaisuus ja nopea tempo. Teattereissa se merkitsee sitä, että tekijöiden oman äänen pitäisi kuulua nyt myös markkinoinnissa, ei vain näyttämöllä. Viestintä on enenevässä määrin koko organisaation asia. Esimerkiksi koko teatterin yhteinen blogi tekee teatterityöstä ja sen tekijöistä tuttuja yleisölle.

Kiinteiden teattereiden ja vapaiden ryhmien on opittava näkemään toimintakulttuuriensa erot ja kehittämään yhteistyötä sen ehdoilla. Tämän lisäksi teattereiden, myös ryhmämuotoisten, sisälle on muotoutunut erilliset taiteellisen ja tuotannollisen työn siilot.

Tuotannolliset taidot lähtökohtana kiertueosaamiselle

TEKIJÄ-hankkeen kiertueiden ja koulutusten tuloksena on saatu uutta tietoa, taitoa ja tukea osallistujille ympäri Suomea. Näin on laajennettu sitä tuottajaosaamista, joka on nostettu esiin monissa luovan alan strategiaraporteissa ja selvityksissä. Taide ja sisältöosaaminen on määritelty erinomaiseksi, mutta toimintakulttuurissa, rakenteissa ja tuottajaosaamisessa on todettu olevan parantamisen varaa. Ammattimaisesti toimivat tuottajat, projektihenkilökunta managerit ja agentit on tuotu esille mm. Opetusministeriön *Onko kulttuurilla vientiä?* -raportissa (2004), KTM:n Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategiassa (2007), TEM:n ja OKM:n Tulevaisuusraportissa (2011) sekä OKM:n *Vapaan kentän ammattilaisryhmien toimintaedellytysten parantaminen* -selvityksessä (2011).

Yksi väylä esittävän taiteen tuottajaksi on kulttuurituotannon laaja-alainen alempi korkeakoulututkinto, jota Suomessa tarjoaa neljä ammattikorkeakoulua. Tuottajakoulutukset eivät ammattikorkeakoulusektorilla erikoistu taiteenalakohtaisesti vaan painottavat esimerkiksi kielellistä (Arcada AMK), humanistista (HUMAK), liiketaloudellista (Metropolia AMK) tai tapahtumatuottamisen (SEAMK) näkökulmaa. Kulttuurituotannon opiskelijoilla on usein opiskelut aloittaessaan jo jotakin kulttuurialan osaamista, mikä suuntaa omaa tuottajaprofilia.

Kulttuurituotannon koulutusohjelmien kehittämistyön tueksi teutettiin Tuottaja 2020 -hanke, jossa ennakoitiin kulttuurituotannon kentän tilaa vuonna 2020 tuottajan tulevaisuuden osaamishaasteiden tunnistamiseksi. Tuloksena oli monisärmäinen kuva tulevaisuuden tuottajasta, joka on mukana tuottamassa elämyksiä ja kehittämässä luovien alojen taloutta. Tuottajat voivat myös koota yhteisöjä, aktivoida ihmisiä ottamaan kantaa ja osallistumaan sekä rakentavat siltaa kulttuurisektorin ja muiden toimialojen välille (Halonen 2012).

Tuottajaosaamista ja luovan työn tekijöiden tukipalveluja onkin kehitetty useissa Euroopan sosiaalirahaston osarahoittamissa hankkeissa ennen TEKIJÄ-hanketta. Keskeisimmät esittävään taiteeseen kohdistuneet hankkeet ovat TAIVEX-hanke, taiteen tiedotuskeskusten yhteistyössä toteuttama vientivalmennusohjelma, sekä Sillanrakentajat-hanke, luovien alojen agenttien ja managerien valmennus. Näillä hankkeilla oli tärkeä rooli monen tuotannollisissa tehtävissä toimivien luovan alan ammattilaisten täydennyskoulutuksessa.

Nykyinen tuottajakoulutus muodostaa oppimispolun, joka tarjoaa mahdollisuuden kehittyä alemman korkeakoulututkinnon kautta ammattilaisesta asiantuntijaksi joko ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (ammattikorkeakoulut) tai maisterintutkinnon (yliopistot) myötä. Tuottajaosaamisen vahvistumisen kannalta näitä koulutuksia onkin tarkasteltava kokonaisuutena ja kehitettävä yhdessä. Täydennyskoulutus on tällä hetkellä hanketuen varassa ja siten ilman jatkumoa.

TEKIJÄ-hankkeen koulutuksissa on panostettu pitkäjänteisten suunnitteluprosessien hallintaan sekä taiteellisen ja tuotannollisen henkilökunnan yhteistyön tiivistämiseen. Hanna Kuustien tutkimuksen mukaan teattereiden viestintähenkilöstöstä moni kokee, että heidän osaamistaan ei tunneta ja arvosteta. Kuustie ehdottaa, että teattereissa järjestettäisiin yhteisiä kehityskeskusteluja, joissa tekijöihin kohdistuvat odotukset ja koko teatterin kehittämisajatukset käytäisiin läpi (Kuustie 2012). Pienryhmien kehityskeskustelut suuntaavat työn arviointia tiimeihin ja verkostoihin, ei niinkään yksittäisiin henkilöihin. Tulevaisuuden tutkija, Turun yliopiston Tulevaisuuskeskuksen erityisasiantuntija Markku Wilenius on paikantanut tulevaisuuden osaamistarpeista yhdessä oppimisen taidon yhdeksi keskeiseksi tekijäksi (Wilenius 2013). Enää ei siis riitä, että yksilö oppii ja kehittää itseään, vaan yhä nopeammin muuttuvassa maailmassa oppiminen ja tekeminen kietoutuvat toisiinsa. Esitysvierailu tai kiertue voisikin olla matka, jolle lähdetään avoimin mielin valmiina oppimaan.

Yhdessä oppimisen taito ja tekeminen kuulostavat yksinkertaisilta asioilta, mutta käytäntö osoittautuu usein vaikeaksi. Ammatillinen identiteetti syntyy usein ensimmäisen koulutuksen kautta ja näitä ajatusmalleja voi olla vaikea murtaa jälkeensä. Esimerkiksi Aalto-yliopiston ja Taideyliopiston rakenne on suunniteltu mahdollistamaan monialainen yhdessä oppiminen, mutta prosessi vie aikaa ja henkilökunnasta ja opiskelijoista riippuu, kuinka hyvin toteutus onnistuu.

Kiertueosaaminen osana tuottajaosaamisen kokonaisvaltaista kehittämistä

Tällä hetkellä korkeakoulutuskentällä on käynnissä suuria leikkauksia ja rakennemuutoksia. Uusia koulutuksia tuskin on mahdollista perustaa, mutta ehkä tässä muutosten virrassa olisi mahdollista lisätä yhteistyötä ammattikorkeakoulujen kulttuurituotannon koulutusohjelmien ja esim. Taideyliopiston välillä? Tuottaja 2020 -hankkeen toimenpide-ehdotuksissa todettiin, että ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteistyö tukisi koko kulttuurikentän kehittämistä (Halonen 2012).

AMK-tuottajaopiskelijat tekevät usein työharjoitteluja ja projekteja yhdessä taideopiskelijoiden kanssa, eli mistään uudesta asiasta ei ole kyse, mutta seuraava askel olisi pitkäjänteinen yhteistyö. Tavoitteena olisi luoda oppimisprojekteja, jossa tuottajat ja esittävän taiteen opiskelijat toimitsevat yhteistyössä omista työnkuvistaan käsin ja loisivat hyvän ja luottamuksellisen pohjan tulevaisuuden yhteiselle toimintakulttuurille. Kansainvälisyys on osa korkeakouluopinnoja ja ehkä kotimaan kiertueetkin voisivat olla osa koulutusta.

Ylempi AMK-tutkinto on 2009 aloitettu maisteritason koulutus, jossa tavoitteena on tarjota kulttuurialalla jo toimiville tuottajille oman toiminta-alueensa kehittämistaitoja. Yhteistyö Taideyliopis-

ton maisteriohjelmien kanssa voisi rakentaa toimintakulttuuria, jossa yhteistyö taiteellisen ja tuotannollisen ammattilaisten välillä tiivistyisi. Yhteiset tutkimus- ja kehittämishankkeet koulutuksen osana voisivat edistää konkreettisella tavalla verkostoitumista ja alan kehittämiseen tarvittavan tiedon tuottamista.

Tutkintoon tähtäävien koulutusten lisäksi osaamista on ollut mahdollista kehittää TAIVEX, Sillanrakentajat ja TEKIJÄ-hankkeen kaltaisten täydennyskoulutusten myötä. Tarve elinikäiselle oppimiselle tulee kuitenkin vain kasvamaan tulevaisuudessa ja siksi

Lähteet:

Aarre-Ahtio, Reetta 2013: *Vierailuesitysten sisällyttäminen teatterin ohjelmistoon. Kartoitus teatterin ohjelmistosuunnittelun tueksi.* Metropolia Ammattikorkeakoulu. Kulttuurituottaja (AMK). Opinnäytetyö.

Halonen, Katri (toim.) 2012. *Kulttuurituottajakoulutuksen suuntaviivoja.* Tuottaja 2020 hankkeen loppuraportti. Saatavilla <http://tuottaja2020.metropolia.fi/>.

Koivunen, Hannele 2004. *Onko kulttuurilla vientiä?* Opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön Kulttuurivienti -hanke. Opetusministeriön julkaisuja 2004:22.

Kuustie, Hanna 2012: *Teatterin välittäjät – viestinnän haasteet ja ammattikunnan roolit suomalaisessa teatterissa.* Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Kulttuurituottaja (YAMK). Opinnäytetyö.

Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015. KTM julkaisuja 10/2007.

Mantere, Saku, Vaara, Eero & Suominen, Kimmo 2012: *Toisinajattelua strategisesta johtamisesta.* SanomaPro.

Rossi, Asta 2012: *Kulttuuristrategia.* Helsingin seudun kauppakamari.

olisi hyvä vahvistaa jo olemassa olevia verkostoja, joiden avulla voitaisiin luoda pysyvämpää täydennyskoulutusta.

Kiertueosaaminen on osa laajempaa tuottajaosaamista, jonka kehittyminen vaatii samanlaisen koulutuspolun kuin taiteelliseen työhönkin valmentautuminen. Yksittäisiä työtehtäviä on mahdollista oppia nopeastikin tekemisen kautta, mutta kiertueiden suunnittelu ja toteuttaminen edellyttää kokonaisuuden hallintaa ja ymmärrystä yhteistyöstä eri alueiden ammattilaisten kanssa.

Tulevaisuusraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön Luovan talouden ja kulttuuriyrittäjyyden tulevaisuusryhmä. Toimintamalli luovan talouden ja kulttuuriyrittäjyyden kehittämiseksi, Luovan talouden ja kulttuuriyrittäjyyden tulevaisuustyöryhmä. Viitattu 4.8.2011 http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2011/03/luova_talous.html.

Vapaan kentän ammattilaisryhmien toimintaedellytysten parantaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. 2011:14.

Wilenius, Markku 2013. Luento 8.4.2013: *Kuudes aalto ja koulutussektorin seuraava iso loikka.* Metropolian ammattikorkeakoulu, Helsinki.

Helsinki 8.11.2012. TEKIJÄ-hankkeen koulutus: *Taiteellisen työn missiot ja visiot – miten taiteelliset ja tuotannolliset strategiat kohtaavat?*

Jyväskylä 5.4.2013. TEKIJÄ-hankkeen koulutus: *Viestintäsuunnitelman rakentaminen ja mediasuhteet. Sosiaalinen media on Tekijöiden – Millä eväillä organisaation tavoitteellinen toiminta onnistuu somessa?*

Hämeenlinna 26.4.2013 TEKIJÄ-hankkeen koulutus: *TEKIJÄ-hankkeen yhteistyömallit. Miten kiertue toimintaa voisi kehittää?*

Kommenttipuheenvuoro

Jere Mönkkönen, freelance-valosuunnittelija ja tekninen tuottaja

Omalta osaltani olin kertomassa näkemyksistäni TEKIJÄ-hankkeen teknis-taiteellisen tuotantosuunnittelun koulutusjaksossa (Helsinki 29.11.2011). Toistaiseksi lyhyen ammattiurani aikana olen vahvasti profiloitunut nimenomaan kiertue-esitysten teknisiin toteutuksiin. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että työni suuntautuu ulkomaille, sillä Suomessa työnsarkaa ei muutamia poikkeuksia lukuunottamatta juuri ole ollut. Näin ollen koulutusjakson puitteissa itselleni tarjoutui uusia näkökulmia kotimaani kiertuekäytäntöihin ja niiden puutteisiin.

Kiertueosaamista voi opettaa, siitä ei vaan ole mitään hyötyä, ellei taitoja pääse soveltaamaan käytäntöön. Parhaimmillaan koulutusjaksot tiedon lisäämisen ohella ruokkivat myös muutosvoimaa. Tiedostamalla vallitsevat käytännöt ja ongelmakohtat meissä herää halu muuttaa asioita ja löydämme myös ideoita muutoksen toteuttamiseen. Muutos lähtee halusta, mutta ei konkretisoidu ilman toimintaa. Lopulta tähän myös kiteytyy koulutusjaksojen merkittävyys: mitä seuraavaksi? Koulutusjaksojen työpajoista nousi esiin konkreettisia ehdotuksia uusiksi yhteiseksi käytännöiksi. Seuraavana askeleena on tehdä näistä ehdotuksista todellisia toimintamalleja.

TEKIJÄ-hankkeen roolin näen tietynlaisena pelin avauksena. Lopulta on meistä alalla toimivista itsestämme kiinni, minkälaiseksi pelikenttämme muodostamme. Koulutusjaksojen myötä syntynyt verkostoituminen koettiin osallistujien parissa tärkeäksi. Toivottavasti tämä verkostoituminen myös luo todellista yhteistyötä kiertuetoiminnan lisäämiseksi.

Vapaan kentän toimijoiden ei kannata jäädä pelkästään odottelemaan laitosteattereiden avautumista kiertuetoiminnalle, vaan tekemisessä korostuu myös oma aktiivisuus ja ryhmien keskinäinen yhteistyö. Vapaalla sektorilla toimivana freelancerina löydän jatkuvasti itseni päivittelemästä vallitsevan tukijärjestelmien kankeutta ja tekemisen innon tappavaa resursien puutetta. Tässä tapauksessa tulisi muistaa, että ongelmakeskeisellä ajattelutavalla minun on aivan turha olettaa, että asiaan tulisi joku muutos. Jos keikkakutsuja ei ala kuulua, on kenties aika vallata vanha tehdas ja järjestää itselleni keikka sekä kutsua kollegatkin esiintymään. Ehkä minä olen juuri se, jonka aloitteesta käynnistyy seuraava maailman kiinnostavin näyttämötaiteen festivaali?

Kolme kulmaa yhteistuotantoihin

Katri Kekäläinen

TEKIJÄ-hankkeessa keskityttiin esitysvierailuihin, joissa vastaanottava teatteri (yleensä kiinteä VOS-teatteri) osti yhden tai useamman esityksen tarjoavalta teatterilta (yleensä teatteri- ja orkesterilain ulkopuolinen teatteri tai ryhmä, ns. "vapaa kenttä"). Kyseessä oli selkeä tilaaja-tuottaja-malli, jossa toisella osapuolella on tuote, esitys, jonka toinen ostaa omaa ohjelmistoaan täydentämään.

Muitakin vaihtoehtoja liikkuvuuden lisäämiseksi ja ohjelmistojen monipuolistamiseksi on. Yhteistuotanto kahden tai useamman toimijan kesken laajentaa mahdollisuuksia, joskin vaatii myös omanlaisensa toimintakulttuurin. Tässä artikkelissa omia yhteistuotantomallejaan avaavat ohjaaja Mikko Roiha, ohjaaja Saana Lavaste Teatteri 2.0:sta sekä festivaalijohtaja Eva Neklyaeva Baltic Circle -festivaalilta.

Kolme Roihan ohjausta, *Juha*, *Kenttä ja Vincent River*, oli mukana TEKIJÄ-hankkeen esityspankissa ja pilottikiertueilla. Kaksi vuoden 2012 Baltic Circle -festivaalin ensi-iltaa, *Heidi Klein* ja *Leftovers From The War*, toteutettiin festivaalin ja TEKIJÄ-hankkeen kanssa yhteistyössä residenssipilottina. Teatteri 2.0 ei osallistunut TEKIJÄ-hankkeen toimintaan.

Mikko Roiha: Pienten teattereiden henkiinjäämisen ehto

Mikko Roiha on toiminut sekä vierailevana ohjaajana että erilaisten yhteistuotantojen alullepanijana. Roihalle syy yhteistuotantojen tekemiseen pohjaa haluun jatkaa esitysten elinkaaria. Parinkymmenen esityskerran sijaan tavoitteena on 100 esitystä, jolloin aihe ja esityksen materiaali tulee käsiteltyä prosessin aikana syvemmin. Lähtökohta on siis nimenomaan taiteellinen.

Mikko Roiha: *Ihan ennen kaikkea kiinnostaa nimenomaan se esitysmäärä, se, että materiaali ja aihe menevät työryhmän läpi, siihen ehditään kyllästymään, sitä ehditään vihaamaan ja sitten sitä aletaan uudelleen tekemään. Nyt kun Kenttä on mennyt kohta 60 kertaa, se alkaa olla "valmis", se on siirtynyt näyttelijöille. Vincent River oli myös valmis 50-60:n tietämällä, samoin Pienin yhteinen jaettava ja Juha. Se materiaali alkaa mennä lihaan sen 50 esityksen tietämällä, jonka jälkeen se muuttuu, siihen tulee uudet sävyt, eikä se unohdu. Se alkaa merkitä uusia asioita. Ohjaaja on lopulta tasaisella, hänellä ei ole aiheesta yhtään enempää tietoa kuin näyttelijöillä.*

Toinen taiteellisesti tärkeä syy yhteistuotannoille on Roihan mukaan teattereiden ilmanvaihdon varmistaminen. Kun laitosteatterissa kiinnityksellä oleva näyttelijä siirtyy esityksen harjoituskauden ajaksi irti jokapäiväisistä rutiineista työskentelemään uuden työryhmän kanssa, palautuu tilanne ammatin peruskysymyksiin.

MR: *Avainasemassa on ollut saada laitosteatterin näyttelijät pois omista teattereistaan, jolloin syntyy resurssija myös siihen, että voidaan palkata sinne jäävälle porukalle vierailijoita varmistamaan ilmanvaihto (lamahan on iskenyt ennen kaikkea vierailijoihin jo nyt). Eli sotketaan näitä pakkoja kunnolla. Luulen esimerkiksi, että Villisorsan näyttelijät ovat kaikki kauhean positiivisesti kokeneet sen prosessin, että he joutuvat olemaan pois kotoa ja joutuvat uusien kollegojen kanssa tekemisiin. Näyttelijät ovat sanoneet, että rankkaa oli, mutta kannatti.*

Myös aluepoliittiset syyt ovat Roihalle tärkeitä. Teatterintekijöiden ja sitä kautta teatterituotantojen keskittyminen etelään asettaa eri puolilla Suomea asuvat katsojat epätasa-arvoiseen asemaan. Teatteriesitysten pitäisi enemmän tulla katsojiensa luokse kuin päinvastoin, eikä asuinpaikan pitäisi tehdä etuoikeuteksi.

Roihan yhteistuotantoja:

- **Kenttä** 2012, Kajaanin ja Vaasan kaupunginteatterit, Tampereen Työväen Teatteri, Korjaamo Teatteri, Vapaa Teatteri
- **Villisorsa** 2011, Lahden Kaupunginteatteri, Tampereen Työväen Teatteri, Aleksanterin Teatteri
- **Juha** 2010, Tanssiteatteri Minimi, Turun ja Seinäjoen kaupunginteatterit, Korjaamo Teatteri
- **Vincent River** 2010, Korjaamo Teatteri, Tampereen Työväen Teatteri, Turun ja Lahden Kaupunginteatterit
- **Pienin yhteinen jaettava** 2006, Tampereen Työväen Teatteri, Oulun kaupunginteatteri, Teatteri Avoimet Ovet, Vapaa Teatteri sekä myöhemmin Kajaanin kaupunginteatteri

Petra Tiihonen

MR: *Sehän toteuttaisi tätä meidän kaiken läpäisevää demokratiakäsitystä eli että kaikilla täytyy olla oikeus teatteriin. Kemissä asuvalle kansalaiselle on todennäköisesti aikalailla sama, miten se esitys on tuotettu. Ideaali olisi, ettei Suomeen tehtäisi yhtään esitystä ilman, että se kiertää koko Suomen läpi. Jos Kansallisteatteri tehdään Patriarkka, josta kuhistaan, niin myös kemiläisillä ja oululaisilla olisi mahdollisuus nähdä se kotipaikkakunnallaan. Tietenkin Patriarkka esimerkkinä maksaa, kun sitä ei ole alun perin suunniteltu kierrätettäväksi. Ihan viime kädessä tällainen malli kuitenkin toteuttaisi myös demokratian periaatetta, että kansalaisen ei tarvitse maksaa maltaita päästäkseen näkemään tämän esityksen ja voidakseen osallistua keskusteluun. Taiteilijat vankkureihin, ei yleisö!*

Roiha näkee yhteistuotannot nimenomaan pienempien laitosteatereiden henkiinjäämisen ehtona. Rahoituksen tiukentuessa ja kiinteiden kustannusten noustessa, jää varsinaisiin tuotantoihin aina vain vähemmän resursseja. Tästä syystä pienten ja toisiaan lähellä olevien teattereiden kannattaisi Roihan mukaan yhdistää voimansa, jolloin samalla panoksella saataisiin runsaampaa ohjelmistoa. Maantieteelliset etäisyydet ovat kohtuullisia, joten yhteistuotantoja voitaisiin toteuttaa melko kevyillä liikkuvuusjärjestelyillä.

MR: *Minähän olen ehdottanut, että jos toisiaan lähellä sijaitsevat kiinteät teatterit tuottavat vuosittain yhden draamajutun, yhden farssin ja yhden musikaalin, ne ottaisivat yhden sektorin sieltä, yhdistäisivät sen ja tekisivät yhden yhteistuotannon, mutta mielellään kaksi, koska silloin henkilökuntaa ei joutuisi olemaan yhtään pois mistään muusta. Se vain tarkoittaisi sitä, että esityksiä lasketaan tuplamäärä, jolloin tuotantoja voisi vähentää talon sisäلتä. Eli periaatteessa esimerkiksi Savon teatterit, Savonlinna, Mikkeli ja Varkaus, voisivat muodostaa kolme tuotantoryhmää, joista jokainen tekisi kaksi juttua vuodessa ja sitten ne kiertäisivät yhtä paljon jokaisessa, jolloin näyttelijöillä jäisi harjoitusvapaita, he eivät olisi koko ajan siinä myllyssä kiinni. Etäisyydet ovat kuitenkin niin lyhyet, että sieltä ollaan normaalisti kotiintuloajasta tuntia myöhemmin kotona.*

Yhteistuotantojen käytännön haasteita aiheuttavat aikataulut. Kahden tai useamman teatterin tuotanto- ja harjoitusaikataulujen yhteensovittaminen ei aina tapahdu kivuttomasti. Tärkeää on myös se, että joku (henkilö) ottaa tuotannosta vetovastuun. Muuten Roiha ei yhteistuotannoissa juuri ratkaisevia ongelmia näekään. Kulttuuripoliittisessa mielessä yhteistuotannon läpiviemisen haasteena saattaa joissakin tapauksissa olla kaikkien yhteistuotan-

nossa mukana olevien teattereiden johtajien halu saada esityksen ensi-ilta itselleen.

MR: *Tämä on mielestäni avainasia myös näissä yhteistuotannoissa, koetaan, että siinä tullaan johtajan taiteellisen päätäntävällän alueelle. Ja siksi he jättävät mielellään lehdele soittelemaan ja odottelemaan. Eli viimekädessä se johtaja toimii myös monessa tulppana, jos kohta myös mahdollistaa monia asioita.*

Roiha ennustaa taloudellisen tilanteen ajavan teattereita joka tapauksessa kohti yhteistuotantoja, mutta liike on kovin hidasta. Yhteistyömalleja kannattaisi luoda ja kokeilla aktiivisesti jo tässä vaiheessa eikä silloin, kun rahoitus tulevaisuudessa pienenee.

MR: *Tämä on minusta näiden pienten talojen kohdalla hengissäsäilymiskysymys: jos ne haluavat olla olemassa, niiden on pakko luopua siitä omasta "ainutlaatuisuudesta" ja lähteä ajattelemaan itseään toisella tavalla, osana isompaa verkostoa. Sen sijaan, että jäädään odottamaan sitä, että hukka tulee, mennään sitä vastaan. Sitä olen yrittänyt puhua, että opetellaan niitä malleja ennen kuin on pakko, jolloin sinä päivänä, kun rahoja viedään ja teattereita yhdistetään, on välineet sanoa, että me osataan tämä jo. Kyllä käy, mutta nämä ja nämä on ehdot. Mutta kun sitä ei harjoitella kuin vasta pakon edessä, mitään ei tule tapahtumaan. Ja silloinhan ne päätökset sa- nellaan jostain muualta eli se on todennäköisesti raha.*

Sen lisäksi, että Roihan mukaan teattereita on ohjattava vaikka erilaisilla sanktioilla kohti yhteistuotantoja (tietty prosentti esitystuotannoista ja esitystoiminnasta olisi oltava yhteistuotantoja, jotta rahoitus pysyy), tarvitaan byrokraatiaa, selkeitä malleja, joita teatterit voisivat käyttää. Yksittäisten yhteistuotantojen sijaan pidemmällä mallin testaamisella ja sen hiomisella muutaman vuoden ajan voitaisiin luoda kullekin yhteistyöteatterille juuri heille toimiva malli. Tällöin aikataulutukselle ja toimintatavoille olisi työkalut valmiina, eikä niiden suunnittelua tarvitsisi joka kerta aloittaa uudestaan.

MR: *Katsotaan ensimmäisenä vuonna, että mikä meni pieleen, seuraavana vuonna korjataan lennossa. Ja joka vuosi toimitaan aina samalla aikataululla. Ettei yhteistyö olisi aina vaan kokeilu, jotain uutta ja jännää ja erilaista, vaan että se olisi tapa ajatella ohjelmistoa. Siksi tietyllä lailla toivon ja ehdotankin, että tulisi niitä muotteja, koska kun tulee muotti, niin sen jälkeen joku keksii, että "hei, tää ei toimi" ja ryhtyy kehittämään siitä omaa uutta versiotaan, jolloin me saadaan tuotantomallit, -tavat ja sitä kautta myös tapa ajatella moninaisemmaksi.*

Saana Lavaste: Taiteellis-tuotannolliset konseptit vastaavat sisällön tarpeisiin

Teatteri 2.0:n yhteistuotantoja:

- *Radikaaleinta on arki* 2013, Teatteri 2.0, Tampereen Teatteri, Joensuun Kaupunginteatteri ja Rovaniemen Teatteri
- *Kuka tahansa meistä -dokumentti* 2013, Teatteri 2.0 ja Suomen Kansallisteatteri
- *Alkutuotanto* 2012, Teatteri 2.0 ja Kotkan Kaupunginteatteri
- *Pohjantähti 2011 -yhteisöteatteriprojekti* 2010. Projekti oli rinnakkaisprojekti Kansallisteatterin Täällä Pohjantähden alla 2011 -esityksen kanssa.
- *Globen uupuneet* 2010, Globen uupuneet -työryhmä, Kansallisteatteri, Dodo ry ja Teatteri 2.0

Ohjaaja Saana Lavasteen ja tuottaja Saara Rautavuoman perustama Teatteri 2.0. on toiminut vuodesta 2010 ja sen toimintaperiaate on nimenomaan yhteistuotannoissa ja yhteistöissä. Yhteistyötä tehdään monimuotoisesti ja erilaisilla tasoilla, taiteellisena ja/tai tuotantoyhteistyönä tai esimerkiksi tuottamalla yhteisöllinen projekti toisen teatterin taiteellisen projektin yhteyteen.

Teatteri 2.0:lla ei ole valmista yhteistuotantomallia, vaan koko toiminnan lähtökohta on luoda taiteellis-tuotannollisia konsepteja vastamaan kunkin projektin sisällöistä lähteviin tarpeisiin. Niinpä yhteistuotantojen käytännötkin sorvataan tapauskohtaisesti.

Saana Lavaste: Mielestäni tärkeintä on se, että lähdetään rakentamaan yhteistuotanto-ideaa sisällöllisistä lähtökohdista. Että tuotannollinen rakenne palvelee teoksen taiteellista tavoitetta ja sisältöä. Joka kerta pitäisi uskaltaa ja viitsiä ajatella uusiksi monta asiaa: mitä tehdään, miksi, kenelle, miten. Tärkeitä asioita ovat myös hyvä suunnittelu ja siihen varattava aika (aikaa on oltava reilusti!), hyvä kommunikaatio. On hyvä ymmärtää erilaisten toimintaympäristöjen hyvinkin paljon toisistaan poikkeava toimintatapoja ja pyrkiä ottamaan nämä toimintatapojen erot huomioon suunnittelussa.

Yhteistuotantojen kumppanit ovat tapauskohtaisesti sekä kiinteitä VOS-teattereita että vapaan kentän toimijoita, freelancereita tai muita toimijoita kuten kansalaisjärjestöjä. Mukana on toki aina vähintään yksi vapaa ryhmä eli Teatteri 2.0. Yhteistuotantojen monimuotoisuus heijastelee myös teatterikentän nykytilaa.

SL: Vapaan kentän ja kiinteän teatterikentän raja on muuttunut väljemmäksi: on yhteisiä tavoitteita, freelancereita ja määräaikaisia sopimuksia on paljon. Minulle ohjaajana se ero, että meneekö taloon yksin friikkuna vai Teatteri 2.0:n yhteistyön kautta, on tavallaan vain yksi askel pidemmälle saman suuntaisessa ajattelussa. Teatteri 2.0:n kautta toimiessani pystyn usein vaikuttamaan enemmän oman työni sisältöihin ja ennen kaikkea sisältöjä muodostaviin rakenteisiin ja työtapoihin.

Parhaimmillaan vapaan kentän ja kiinteän teatterin yhteistyössä saadaan molempien kenttien parhaat puolet valjastettua yhteen.

SL: Ajattelen, että vapaalla kentällä olevilla ihmisillä on vähemmän menetettävää ja enemmän motivaatiota ajatella "outside the box", epäkonventionaalisesti. Erottuminen on tärkeää, koska jokainen työ on edellisen työn onnistumisesta tai näkyvyydestä kiinni. Palkka ei juokse automaattisesti. Ideoita on tuotettava, ajan hengessä on pysyttävä kiinni. Siksi vapaalta kentältä saattaa tulla ideoita, jotka eivät tule mieleen kiinteän ammattiteatterin tulospaineista arkea pyörittävälle porukalle. Toisaalta kiinteillä ammattiteattereilla on kalusto-, tila- ja henkilöstöresursseja ruhtinaallisesti verrattuna vapaisiin ammattiryhmiin. Mielestäni näiden asioiden yhdistäminen on parhaimmillaan kummallekin osapuolelle palkitsevaa.

Lavasteen mukaan avainasemassa yhteistuotantojen lisäämiseksi on resursointi tuottajiin, koska ammattitaitoisen tuottajan saadessa palkkaa omaan suunnittelutyöhönsä puitteet taiteilijoiden työlle alkavat rakentua. Teatterituottajia pitäisi myös kouluttaa enemmän. Uusien tuottajien lisäksi koulutukselle on tarvetta myös kiinteissä teattereissa jo työskenteleville ihmisille, jotta he ymmärtäisivät paremmin vapaata kenttää sekä yhteistuotantojen hyötyjä. Lisäksi taideopiskelijoita ja taiteen tekijöitä tulisi kouluttaa ymmärtämään teatterikentän rakenteita.

Tiedon jakaminen yhteistuotannoista on myös Teatteri 2.0:n ohjelmassa. Lavaste, Rautavuoma sekä teatteri-ilmaisun ohjaaja Kati Sirén laativat parhaillaan vuonna 2014 ilmestyvää julkaisua, jonka tarkoitus on jakaa hyviä käytäntöjä liittyen yhteistuotantoihin sekä erimuotoisiin soveltavan teatterin ja taiteellisen teatterin hankkeisiin.

”... vapaalla kentällä olevilla ihmisillä on vähemmän menetettävää ja enemmän motivaatiota ajatella "outside the box", epäkonventionaalisesti.

Eva Neklyaeva: Residenssit kehittävät kansainvälistymistä

Baltic Circle on vuosittain marraskuussa Helsingissä järjestettävä kansainvälinen teatterifestivaali. Festivaalilla nähdään Baltic Circlen omia tuotantoja sekä kansainvälisiä yhteistuotantoja, joissa Baltic Circle toimii osatuottajana. Nykyteatteri- ja esitystaideteosten lisäksi festivaali järjestää koulutusta, seminaareja, työpajoja ja klubi-iltoja sekä osallistuu julkiseen taidekeskusteluun.

Vuoden 2012 festivaalilla nähtiin kolme ensi-iltaa, joissa festivaali toimi osatuottajana, lisäksi Baltic Circle oli mukana tuottamassa yhdeksää muuta esitystä. Vuosittain yhteistuotantoja on noin kymmenen ja tästä johtuen yhteistuotannoille ei ole muodostunut varsinaista mallia. Jokaisella työryhmällä tarpeet ja omarahoitustilanne on erilainen, samoin festivaalin oma taloustilanne vaihtelee vuosittain. Lisäksi festivaali hakee lisärahoitusta eri rahastoista ja muista lähteistä.

Baltic Circle -festivaalia lukuun ottamatta muut suomalaiset teatterifestivaalit eivät osatuota näin laajalla skaalalla (esim. Helsingin Juhlaviikoilla on aina 1–2 omaa tuotantoa, myös Stage-festivaali on mukana tuottajana aina muutamassa esityksessään). Baltic Cirlessä on koettu, että useammille yhteistuotannoille on kuitenkin kentällä tarvetta. Festivaali osatuottajana tarjoaa ryhmille mm. markkinointia omien kanaviensa kautta, kansainvälistä näkyvyyttä sekä uusia yleisöjä, joiden tavoittaminen olisi vapaiden ryhmien pienten henkilö- ja talousresurssien vuoksi vaikeampaa ilman festivaalin tukea.

Festivaalijohtaja Eva Neklyaevan mukaan kyseessä on myös vahvasti festivaalin profiloitumiskysymys. Baltic Circlen identiteettiin kuuluu tuoreus ja sen yleisö odottaa uusia esityksiä ja ensi-iltoja. Yhteistuotannot nostavat festivaalin profiilia myös kansainvälisesti.

Kotimainen ja kansainvälinen liikkuvuus on aina yhtenä tärkeänä lähtökohdana festivaalille tuotetuissa esityksissä. Tavoitteena on myös saada esityksille kansainvälisiä partnereita jo ennen ensi-

Maria Soderberg

Yhteistuotantoja Baltic Circle -festivaalilla 2012:

- *Heidi Klein ja Leftovers From The War* toteutettiin Baltic Circlen ja TEKIJÄ-hankkeen kanssa yhteistyössä residenssissä 2012, Heidi Klein Tutkivan Teatterityön keskuksessa Tampereella ja *Leftovers From The War* HIAP:in (Helsinki International Artist Programme) residenssissä Helsingissä
- *Toinen* toteutettiin Todellisuuden tutkimuskeskuksen, saksalaisen Club Realin ja Baltic Circlen yhteistuotantona, festivaalivierailu toteutettiin osana TEKIJÄ-hanketta
- *We Love Africa And Africa Loves Us* -esityksen yhteistuottajina toimivat Institutet, Nya Rampen, Baltic Circle, Ballhaus Ost, Garage X ja Inkonst

iltaa, mikä tosin on haastavaa, koska festivaali esittelee pääasiassa uusia ja tuoreita toimijoita. Festivaalin omien laajojen verkostojen kautta paikalle pyritään saamaan runsaasti kansainvälisiä programmereita eri festivaaleilta ja vierailuteattereista. Festivaalille valitussa yhteistuotannossa onkin tärkeää ottaa huomioon esityksen mahdollinen liikkuminen.

Eva Neklyaeva: *Kaikki [Baltic Circlen tuottamat] esitykset on tarkoitettu kiertuotoimintaan ihan alusta alkaen ja me tehdään coachingia ryhmän kanssa, mietitään, mitä esityksessä pitää olla, että se kelpaa kiertuotoimintaan. Tämä on tosi tärkeää, sillä tarkoitus on, että se lähtisi sekä kansainväliselle kiertueelle että kotimaiselle kiertueelle ja sopisi sekä kansainväliselle että kotimaiselle yleisölle.*

Baltic Circlen yhteistuotannot tuotetaan yleensä residensseissä. Monet teoksista ovat paikkasidonnaisia, joten taiteilijan on voitava viettää jonkin aikaa Helsingissä ennen festivaalia, jotta hän voi tutustua paikalliseen kontekstiin, tavata ihmisiä jne. Festivaalilla ei ole omaa residenssiä, mutta sillä on erilaisia yhteistyömalleja residenssejä tarjoavien tahojen kanssa. Helsinki International Artist Programme (HIAP) sekä Eskus – Esitystaiteen keskus tarjoavat harjoitustilaa, HIAP sekä Helsingin kaupungin ylläpitämä Eläintarhan huvila myös majoitusta.

Residenssissä taiteilijat voivat keskittyä kyseisen teoksen luomiseen irti normaalista arjesta, mikä mahdollistaa työrauhan, seikka, jota myös Mikko Roiha painottaa. Lisäksi etuna on kentän kansainvälistyminen, myös paikallisten taiteilijoiden osalta.

EN: *Kun kansainväliset taiteilijat tulee tänne ja tapaa ihmisiä, aina syntyy jotain uutta. Voi olla, että se ilmestyy vasta monien vuosien päästä, mutta ne verkostot jotka luodaan residenssin aikana säilyy ja ne tuo sitten tuloksia [...] On selvää, että residenssitoiminta kehittää kentän kansainvälistymistä, myös paikallisten taiteilijoiden osalta.*

Residenssitoimintaa Neklyaeva ehdottaa myös kiinteiden ammatti-teattereiden ja vapaiden ryhmien yhteistuotantomalliksi. Kiinteän teatterin tilassa ja vapaan ryhmän kanssa toteutettava yhteistuotanto loisi syvempitasoista yhteistyötä toimijoiden välillä. Työrauhan lisäksi varsinaisessa tuotannossa pidempi residenssi mahdollistaisi

myös yleisötyön ulottuvuuden, mikä auttaisi tuotannon markkinoinnissa. Sama tehtävä on myös festivaaliresidensseillä.

EN: *Kun festivaali jatkuu vaan viis päivää, [on haastavaa] että miten me pystymme tiedottamaan niistä esityksistä etukäteen. Että yleisö tajuaa, mistä on kyse ja tutustuu uusiin ryhmiin ja uusiin tekijöihin. Mun kokemus on se, että jos me kutsutaan vieraille-va taiteilija residenssiin vähän etukäteen – se on pari viikkoa – sitten hän myös ehtii tutustua meihin, tutustua yleisöön, tutustua tähän meidän toimintaan, mutta myös tekemään ihan peruspressityötä, antamaan haastatteluja paikalliselle lehdelle. Siten myöskin tiedotus toimii ihan eri tavalla.*

Neklyaeva toivoo, että kiinteiden teattereiden rahoitusjärjestelmään saataisiin yhdeksi kriteeriksi yhteistuotannot vapaan kentän kanssa. Tärkeää olisi myös tukea yhteistuotantoja nimenomaan paikallisella tasolla. Suurin osa vapaista ryhmistä toimii Helsingissä ja kiinteiden teattereiden ohjaaminen tekemään yhteistyötä paikallisten vapaiden toimijoiden kanssa lisäisi alueellista tasa-arvoisuutta.

EN: *Ja tämän pitää olla erityisesti alueellisten kiinteiden teattereiden vastuulla, että ne kehittää yhteistyötä paikallisen vapaan kentän kanssa ja tukee paikallisten vapaan kentän taiteilijoiden työtä. Koska tässä tapauksessa syntyy synergiaa ja uusia työmahdollisuuksia myös taiteilijoille, jotka asuu muualla kuin Helsingissä. Ja se suhde paikallisten vapaan kentän taiteilijoiden ja yleisön välissä on ihan eri kuin se, että tulisi joku vierailija muualta.*

Siinä, missä Roiha ohjaisi talousvelvoitteilla lähellä toisiaan sijaitsevia kiinteitä ammattiteattereita yhteistuotantoihin, näkee Neklyaeva samanlaiset mahdollisuudet vapaan kentän ja kiinteiden teattereiden välillä. Yhteistuotannot paitsi keventäisivät taloudellista painetta ryhmän tuodessa mukanaan myös omarahoitusta, toisivat ne myös monipuolisuutta ohjelmistoihin sekä synergiaa tekijöiden välillä, Roihankin peräänkuuluttamaa ”ilmanvaihdon varmistamista”.

EN: *Sitten myös se kiinteän teatterin ensemble oppii jotain uutta yhteistyössä, koska on olemassa esimerkiksi erilaista näyttelijäkoulutusta. Jos teatteri kutsuu vapaan ryhmän tekemään yhteistyötä niin, että myös paikalliset teatterin omat näyttelijät osallistuvat siihen, niin se tarkoittaa uutta kokemusta ja oman uran kehitystä myös monelle.*

Kommenttipuheenvuoro

**Jukka Jokinen, hallintojohtaja,
Hämeenlinnan Teatteri**

Roihan mallissa ajatus yhteistuotannoista henkisen ilmapiirin kehittämisessä on varmasti hyvä. Tuotannollisesti malli on raskas. Kolmen kiinteän teatterin henkilökunnan aikataulutaminen on todella haastavaa ja johtaa tyhjäkäyntiin niissä taloissa, jossa yhteistuotanto ei juuri silloin pyöri. Niinpä todellisia taloudellisia säästöjäkään ei synny. Aikataulutusta vaikeuttaa myös se, että kaikki teatterit haluavat esittää samoina hyvinä esityspäivinä eli torstaista lauantaihin.

Lisäksi maantieteellisesti lähellä toisiaan olevat teatterit ovat kilpailijoita, joilla on omat paikalliset profiilinsa. Yhteistuotanto on taiteellisesti koditon, eivätkä katsojat tunne sitä omakseen, oman

*”Pääpaino tulee olla
residenssitaiteilijoiden
tukemisessa.*

teatterinsa tuotannoksi. Näytelmän elinkaarien pidennys on tärkeä tavoite. Roihan mallista on tuskin ratkaisua laajamittaiseen käyttöön.

Residenssitoiminta sen sijaan olisi hyvin luonteva ja joustava yhteistuotannon muoto, varsinkin, jos kiinteässä talossa on esitystila, jota ei omalla tuotannolla saada täyteen, kuten Verstas-näyttämö Hämeenlinnassa. Kun residenssejä tehdään produktio kerrallaan, se helpottaa tuotantosuunnittelua. Sopiminen kahden toimijan kesken on huomattavasti helpompaa kuin kolmen kauppa.

Residenssitoiminnasta on pitää tehdä myös pitkäjänteistä: kiinteän teatterin taiteellinen johtaja voi kerätä ”taiteellisen tallin” eli residenssiryhmiä, jotka tekevät tuotantojaan tietyllä syklillä, vaikkapa kahden vuoden välein.

Residensseissä kannattaa tuottaa paitsi paikkakunnalle sopivaa, myös kiinteän teatterin omaa ohjelmistoa täydentävää ja rikastuttavaa ohjelmistoa, usein marginaalisempia taidemuotoja kuten nykydraamaa, sirkusta tai nykytanssi. Säännöllinen residenssitoiminta nostaa toimijoiden tunnettuutta ja vähentää marginaalisuutta paikallisen yleisön silmissä.

Pitkäjänteiselle residenssitoiminnalle täytyy löytyä rahoitusmalli, jotta taiteilijat todella voivat elää taiteellaan. Tulisiko tuo rahoitus korvamerkittynä VOS-rakenteeseen vai jostain muualta, siihen minulla ei ole vielä vastausta. Pääpaino tulee olla residenssitaiteilijoiden tukemisessa.

Heidi Klein, kuva Kira Leskinen

Residenssipiloteista arvokasta kokemusta

Eeva Suutari-Saatsin arviointiraportin pohjalta referoinut Katri Kekäläinen

TEKIJÄ-hankkeen puitteissa toteutettiin syksyllä 2012 kaksi residenssipilottia, joista toinen oli Tampereella toteutettu tuotantoresidenssi ja toinen Helsingissä toteutettu taiteilijaresidenssi. Tavoitteena oli pilotoida residenssiyhteistyömallia mahdollisena kiertue-esitysten tuotantomallina. Residenssimallit erosivat toisistaan siten, että tuotantoresidenssissä olleelle työryhmälle tarjottiin tilojen ja teknisten resurssien lisäksi myös tuotannollista, teknistä ja taiteellista apua. Tuotantopartnereina molemmilla residenssijaksoilla olivat TEKIJÄ-hanke ja Baltic Circle -festivaali, joka valikoitui residenssipartneriksi avoimen kilpailutuksen kautta keväällä 2012.

Residenssiyhteistyö toteutettiin tilaaja-tuottaja-mallilla. TEKIJÄ osti festivaalilta kaksi 20 arkipäivän mittaista residenssijaksoa, joilla valmistuneiden esitysten ensi-illat ja esitysjaksot olivat saman vuoden festivaalin ohjelmistossa marraskuussa 2012. Taiteelliset työryhmät residenssijaksoille valitsi Baltic Circle.

TEKIJÄ-hankkeen kuluiksi ositettiin harjoitusjakson ajalta residenssissä työskentelevien taiteilijoiden matka-, majoitus- ja päivärahakulut, tilavuokratulot sekä harjoitusjakson vaatimat tekniset resurssit. Lisäksi tuotantoresidenssin osal-

ta maksettiin taiteellisen mentorin, tuottajan ja teknikon palkka. Niillä haluttiin varmistaa mm. esityksen valmistuminen aikataulussa sekä mahdollisuus toimia kiertävänä esityksenä. Festivaaliohjelmistossa olleista esityksistä Baltic Circle -festivaali maksoi TES:n mukaiset palkkiot.

Tuotantoresidenssi: Heidi Klein

Tampereella tuotantoresidenssissä toteutetun *Heidi Klein* -esityksen konseptista, ohjauksesta ja esiintymisestä vastasivat Anni Klein (ent. Ojanen) ja Heidi Soidinsalo (ent. Lind), valosuunnittelusta Jani-Matti Salo ja videoiden toteutuksesta Ville Vierikko. Sen lisäksi, että työryhmällä oli käytössään Tutkivan teatterityön keskuksen Demoteatteri koko residenssin ajan ilman, että tekniikkaa tai lavastuksia tarvitsi purkaa välillä, Klein ja Soidinsalo myös majoittuivat keskuksen vierashuoneissa. Lisäksi heillä oli käytössään taiteellisen mentorin ja teknisen avustajan työpanos.

Residenssijakson tärkeä tavoite oli mahdollistaa keskeytyksetön, ensi-iltaan tähtäävä taiteellinen työskentely – mahdollisuus työskennellä rauhassa. Työryhmän mukaan tämä tavoite saavutettiin täysin. Konkreettisten tavoit-

teiden ja välitavoitteiden luominen sekä eri osapuolten roolien ja toimenkuvien kirkastaminen olisi voinut olla selkeämpää, sillä nyt tuotantoresidenssin taiteellinen työryhmä ei mielestään täysin päässyt hyödyntämään ympärillä olevan henkilökunnan osaamista. Yhteydet ympärillä olevaan yhteisöön siis vaativat jatkossa lisävahvistusta. Myös auki jätettävät seikat kannattaa yhdessä päättää ja tiedottaa vielä vahvemmin. Lisäksi, mikäli jatkoesitykset olisivat tiedossa jo tuotantojakson aikana, se antaisi varmuutta ja suunnitelmallisuutta työskentelylle.

Heidi Klein -esityksen yleisölle suunnatut avoimet harjoitukset järjestettiin Tampereella sekä Tallinnassa osana Produforumin järjestämää NordMatch-tapahtumaa. Avoimet harjoitukset ja demoesitykset toimivat oivallisina välitavoitteina ja pakottivat taiteellisen työryhmän konkretisoimaan ideoita ja ajatuksia, ja tilaisuuksien jälkeen esitys etenikin harppauksin. Myös palaute ja kritiikki olivat tärkeitä residenssissä työskennelleille taiteilijoille.

Tallinnassa vierailu oli paitsi tärkeä välietappi taiteelliselle työryhmälle, sillä saatiin myös testattua esityksen kiertuekelpoisuutta. Baltic Circle -festivaalilla pidetyn ensi-illan jälkeen työryhmä on aktiivisesti hakenut ulkomaisille festivaaleille ja saanut TINFO -Teatterin tiedotuskeskukselta apua ulkomaan kiertuemyyntiin. Esitys oli myös ehdolla Thalia-palkinnon saajaksi ja vuoden 2012 esitykseksi.

Taiteilijaresidenssi: *Leftovers from the War*

Helsingissä toteutetun taiteilijaresidenssin tavoitteena oli pilotoida kansainvälistä yhteistuotantomallia. Residenssityöskentelyjaksolle valittiin kansainvälinen työryhmä, joka valmisti esityksen Baltic Circle -festivaalille. Valmistuvan produktion tuli suunnata kansainväliseen kiertuetoimin-

taan. TEKIJÄ-hankkeen osatuottajuus mahdollisti projektin toteutumisen yhdessä Pohjoismaisen kulttuuripisteen apurahan kanssa.

Leftovers from the War -esityksen työryhmässä oli jäseniä neljästä maasta: Janne Saarakkala Suomesta, Nina Larissa Bassett Tanskasta, Ivo Briedis Latviasta ja Elin Petersdottir Islannista. Ryhmän kaikki taiteilijat majoittuivat HIAP:n (Helsinki International Artist Programme) residenssisuunnitelmassa Suomenlinnassa. Kokemusten mukaan eräs residenssitoiminnan tärkeimpiä puolia on, että se mahdollistaa kansainvälisen taiteilijakollektiivin työskentelyn keskeytyksettömässä ja tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. Etenkin vapaiden taiteilijaryhmien ja freelance-reiden kohdalla residenssit mahdollistavat kansainväliset tuotannot ja työskentelyn tietyssä paikassa keskittyen taiteelliseen työhön. Taiteilijoilla on myös mahdollisuus saada palkkaa tuotannon suunnittelun ja harjoittelun aikana, mikä rauhoittaa taiteelliseen työhön keskittymisen.

Myös tuottajan rooli residenssitoiminnassa on olennainen, jotta laadukas ja häiriötön taiteellinen työskentely on mahdollista. Palautteessa tähdennettiin monialaista yhteistyötä residenssityöskentelyn rikkautena ja haasteena. Sopimusasioita, talousasioiden koordinoitua ja tiedottamista on paljon ja moneen eri suuntaan.

Onnistunutta residenssitoimintaa on vaikea, ellei mahdollista organisoida ilman asiaan paneutunutta tuotannollista henkilökuntaa ja hyvää yhteistyö- ja sopimusosaamista sekä yhteisiin tavoitteisiin sitoutuneita osapuolia.

Myös *Leftovers from the War* -esityksen elinkaari jatkuu. Esitys nähdään 2013–2014 useilla eurooppalaisilla festivaaleilla.

Leftovers from the War, kuva Antti Yrjönen

Liikkuvuuden edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja

Saara Moision, Enni Grundströmin
ja Laura Pekkalan aineistoista
toim. Katri Kekäläinen

TEKIJÄ-hankkeen toiminta-aikana havaittiin, että liikkuvuuden lisäämiseen kaivataan myös muuta kuin taloudellista tukea. Tässä artikkelissa esitellään joitakin esimerkkejä liikkuvuuden edistämisen työkaluista ja tukijärjestelmistä.

Varsinaisen kiertuetuen lisäksi kiertävissä teattereissa ja ryhmissä on kaivattu tarkempaa tietoa kiertue- ja vierailuesitysten ostajatahoista, joihin kuuluvat teattereiden rinnalla myös monet muut tahot, kuten festivaalit, kulttuurikeskukset ja koulut. Tähän tarpeeseen TEKIJÄ-hankkeessa vastaa Saara Moision toteuttama esittävän taiteen ostajamarkkinakartoitus, jonka alustavia tuloksia esitellään tässä artikkelissa. Syvempi analyysi kartoituksen tuloksista julkaistaan elokuussa 2013 samalla, kun siihen perustuva KOKIJA-portaali avautuu.

Esimerkkejä vastaavista portaaleista ei tarvitse etsiä kauempaa kuin lahden takaa. Ruotsissa toimiva kiertuenäyttämöiden verkosto Riksteatern on ylläpitänyt jo vuosia omaa kiertuetoimintaansa tukevia tietokantoja Scenkonstportalen ja Scenrum. Enni Grundström haastatteli tietokannoista vastaavia Ulricha Johnsonia, Claes Alleria ja Mikael Ekbäckia sekä Scenrum Suomi -portaalista vastaanutta Ilkka Paloniemeä.

Lopuksi artikkelissa pohditaan agentuuritoiminnan mahdollisuuksia kotimaisen kiertuetoiminnan tukemiseen julkaisun eri artikkeleihin haastateltujen asiantuntijoiden näkökulmasta.

Matkan varrella on tullut vastaan myös monia uusia kysymyksiä. Kaikkia avoimia kysymyksiä ei ajallisesti ja sisällöllisesti rajatussa hankkeessa ole ollut mahdollista selvittää, mutta tarvetta sille selvästi olisi. Nähtäväksi jää mm. se, miten KOKIJA-portaali tulee vaikuttamaan kiertuetoimintaan tulevaisuudessa. Tuleeko sillä olemaan kiertuehalukkuutta tai kiertue-esitysten vierailuiden määrää lisäävä vaikutus? Entä millaisia lisäpanostuksia vaadittaisiin toimivan välittäjäportaan luomiseen? Miten esittävä taide asettuu muiden ostettavien kulttuurituotteiden ja -palveluiden, kuten musiikin rinnalle? Toivottavasti näihin kysymyksiin löytyy vastauksia tulevaisuudessa joko erillisen hankkeen tai alan toimijan selvittämänä.

TEKIJÄn ostajamarkkinakartoituksen tuloksia

Hankkeen aikana nousi kysymyksiä muun muassa siitä, miten hyvin esitysten tarjonta ja ostajien tarpeet kohtaavat. Kevään ja kesän 2013 aikana tähän haettiin vastausta esittävän taiteen ostajamarkkinakartoituksen avulla. Vastausten perusteella koostettiin tietokanta kiertue-esitysten ostajatahoista. Kartoituksen ja tietokannan avulla haluttiin selvittää, minkälaisia resursseja ostajatahoilla on olemassa kiertuetoimintaan. Kartoituksen ja kaikille avoimen tietokannan kautta saadaan kuva siitä, ketkä ovat esitysten ostajia, mistä päin ostajia löytyy ja minkälaisia resursseja ja vaatimuksia ostajilla on. KOKIJA-tietokanta avataan elokuussa 2013, samalla kun kartoituksen syvempi analyysi julkaistaan. Tässä artikkelissa esitellään kartoituksen alustavia tuloksia.

Kartoitus tehtiin huhti–toukokuun 2013 aikana sähköisellä kyselylomakkeella, joka lähetettiin kohdistetusti yhteensä 729 eri henkilölle. Lisäksi kyselyn linkkiä jaettiin tiedotteessa eri verkostojen kautta, joten on vaikea arvioida lopullista määrää, kuinka monta tahoja kysely tavoitti. Kysely kohdistettiin teattereille ja teatteritiloille, festivaaleille, kulttuurikeskuksille ja -yhdistyksille, kuntien kulttuuri- ja sivistystoimille, kouluille ja palvelutaloille. Kyselyssä kysyttiin vuosittain ostettavien esitysten määrää, vierailuille varattua budjettia, tiloja, kohdeyleisöä, vierailujen taidelajia, soveltuva ajankohtaa ja tarjouksen toivottua muotoa. Avoimissa kysymyksissä selvitettiin, mikä vierailujen ostamisessa on tärkeää, minkälaiset asiat vaikuttavat ostopäätökseen ja minkälaiset asiat ovat ostamisen esteenä.

Kyselyyn tuli vastauksia yhteensä 206 eri taholta. Vastaajista kiinteitä teattereita ja teatteritiloja oli 41, muun kuin kunnan ylläpitämiä kulttuurikeskuksia 21, festivaaleja 20, kunnan ylläpitämiä kulttuurikeskuksia ja -toimia 66, palvelutaloja 14 ja kouluja 44.

Huomioitava on, että koulujen kulttuuriyhdyshenkilöille kysely lähetettiin myös Taikalamppu-verkoston kautta, johon kuuluu n. 1400 eri koulua. Kouluja oli kuitenkin haastava tavoittaa. Kunnissa, joissa esitysosot tehdään keskitetysti, kyselyyn oli yksittäisten kou-

lujen sijasta vastannut kunnan opetussuunnitelman taidekasvatuksesta vastaava henkilö. Kyselyyn vastanneista 171 ilmoitti ostavansa esityksiä. Kyselyyn oli vastannut myös 39 tahoa, jotka ilmoittivat, etteivät osta esityksiä.¹ Yleisin syy tähän oli, ettei vierailuesitysten osto kuulu organisaation toimintaan ja/tai siihen ei ole varaa.

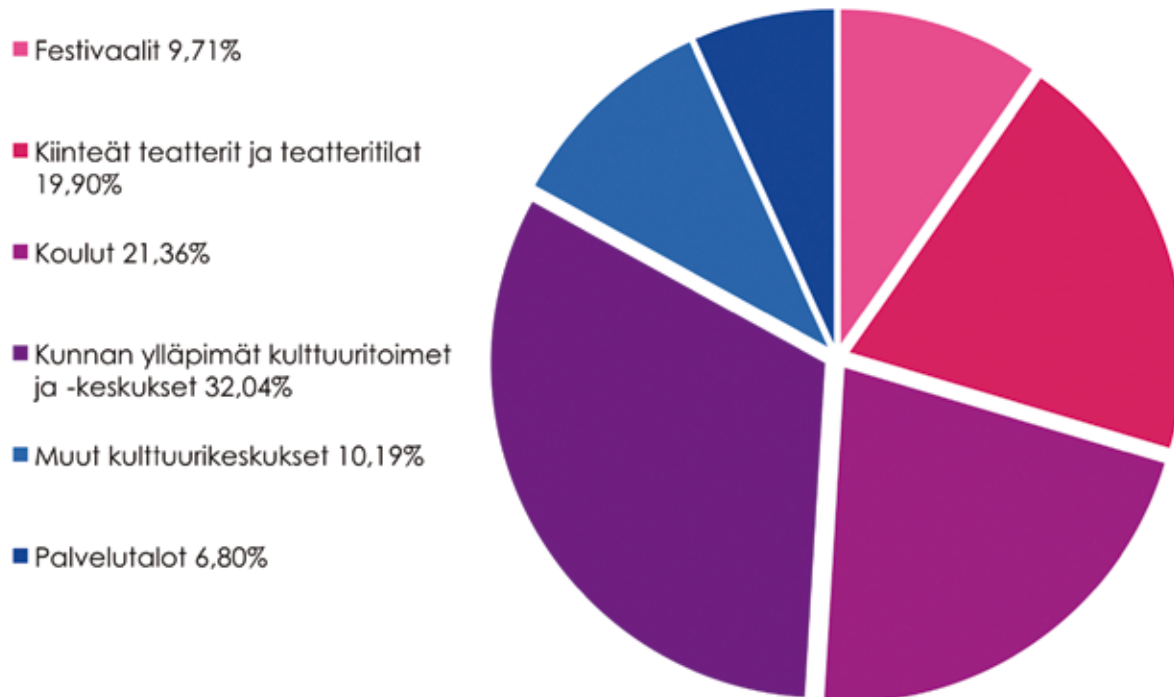
Kyselylomakkeessa vastaajat saivat päättää, haluavatko antaa vastaukset ja organisaation tiedot ostajatahoista koottavaan KOKIJA –kiertue-esitysten ostajatietokantaan. Vastaajista 119 ilmoitti halu-

¹ Ostajien ja ei-ostajien lukumäärä (210) ei täsmää vastanneiden tahojen määrään (206), sillä joissakin tapauksessa samasta organisaatiosta oli vastannut useampi kuin yksi henkilö.

avansa mukaan tietokantaan. Tietokannassa ostajatahoista mainitaan organisaation yhteystietojen lisäksi lisätietoina vierailujen vuosittainen määrä, toivottu ajankohta ja taidemuoto, kohdeyleisö ja käytettävissä olevat esitystilat. Jokaisen ostajatahon kohdalla tietokannassa julkaistaan ainoastaan ne tiedot, joihin lomakkeessa on annettu lupa. Jokainen taho saa tietokantaan omat käyttäjätunnukset, joilla tietoja pääsee päivittävään, lisäämään tai poistamaan. Tietokantaan on myös mahdollista tulla mukaan myöhemmin ja tehdä omat tunnukset.

Teatterit ja esittävän taiteen ryhmät voivat tietokannassa selailla ostajatahoja eri hakusanoilla, kuten taidemuoto, organisaatio, alue

Ostajamarkkinakartoitukseen vastanneet tahot (n=206)

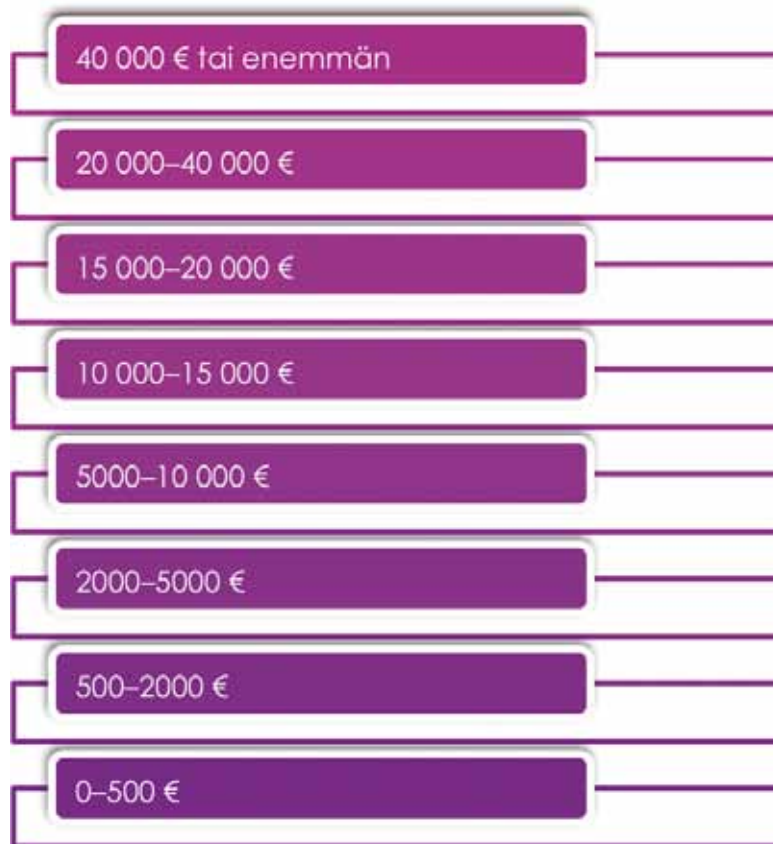
tai kohdeyleisö. Tietokannan tarkoituksena on helpottaa teattereiden ja ryhmien toiminnan suunnittelua ja esitysten myyntiä sekä mahdollisten yhteistyökumppaneiden löytämistä. Esityksiä ostaville tahoille taas halutaan tarjota keskitetty kanava kertoa omista tarpeistaan, vaatimuksistaan ja resursseistaan.

Ostajien resurssit

Kyselyssä vastaajat saivat valita eri vaihtoehdoista, kuinka monta esitystä he keskimäärin vuodessa ostavat ja kuinka suuri budjetti vierailuesityksiin keskimäärin on vuodessa käytössä. Esitysmäärien kohdalla vaihtoehtoina kyselyssä olivat 1–5, 5–10, 10–15 ja yli 15 esitystä vuodessa. Esitysvierailuihin varattu budjetti oli jaettu kahdeksaan eri luokkaan.

Vierailuihin varatun budjetin osalta vastaukset jakautuivat kokonaisuudessaan melko tasaisesti. Eroja on kuitenkin nähtävissä, kun eri ostajatahokategorioiden vastaukset ryhmitellään ja verrataan toisiinsa. Koulujen ja palvelutalojen kohdalla vastaukset painottuivat 0–500 ja 500–2000 euroon. Kunnan kulttuuritoimien ja -keskusten vastaukset kohdistuivat jokaiseen budjettiluokkaan, mutta selvästi eniten välille 500–10 000 euroa. Festivaalien kohdalla vastaukset painottuivat ylempiin budjettiluokkiin. Teattereiden ja muun kuin kunnan ylläpitämien kulttuurikeskusten ja -yhdistysten kohdalla vastauksia tuli tasaisesti jokaiseen budjettiluokkaan. Teattereissa painottui hieman enemmän kaksi viimeistä budjettiluokkaa, kun taas kulttuurikeskuksilla ja -yhdistyksillä korostuivat alemmat luokat 2000 euroon saakka sekä yksittäisenä luokkana 15 000–20 000 euroa.

Esitysvierailuihin varattu budjetti oli jaettu kahdeksaan eri luokkaan:

Kun vierailuihin käytettävissä olevia budjettien jakautumista verrataan siihen, kuinka monta esitystä vuosittain ostetaan, nousee ostettavien esitysten määrä budjetin mukana. Suurin osa 1–5 esitystä vuodessa ostavista tahoista arvioi vuodessa käyttävänsä vierailujen ostoon 500–2000 euroa, kun taas ne jotka käyttävät arviolta 20 000–40 000 euroa tai enemmän ostavat vuodessa 10–15 tai yli 15 esitystä. Tämän perusteella karkeasti arvioiden yksittäisen esityksen ostoon on käytettävissä keskimäärin 2000–2500 euroa.

Ostajien tilallisia resursseja kartoitettiin kysymällä, kuinka monta esitystilaa vierailijoille on tarjolla ja minkä kokoisia esitystilat ovat paikkaluvultaan. Ilmoittaessaan esitystilojen kokoa vastaajat saivat valita useamman kuin yhden vaihtoehdon. Yli puolet vastaajista (52,7%) ilmoitti, että vierailleville ryhmille on tarjolla pieni näyttämö, jossa on 100–400 katsojapaikkaa. Kolmasosa vastaajista (31,7%) tarjoaa vierailijoille studionäyttämön, jossa on 50–100 paikkaa. Suuri näyttämö, jonne mahtuu 400–1000 katsojaa on tarjolla viidesosalla vastaajista (23,4%). Suurin piirtein yhtä suuri osa vastaajista tarjoaa vierailijoiden käyttöön huonenäyttämöä (24,4%) tai liikuntasalia (26,8%).

Kysyttäessä, mitkä taidemuodot ostajia vierailuesityksinä kiinnostavat vaihtoehtoina olivat

- puheteatteri
- musiikkiteatteri
- tanssi / nykytanssi / tanssiteatteri
- baletti
- ooppera
- lasten ja nuorten teatteri
- sirkus
- performanssi
- esittävän taiteen soveltavat muodot
- stand-up

Vastaajat saivat valita useamman kuin yhden taidemuodon. Vastaajat saivat myös mainita, jonkun muun taidemuodon, jota ei

löytnyt vaihtoehdoista. Puheteatteri (128), musiikkiteatteri (146), lasten ja nuorten teatteri (129) sekä tanssi / nykytanssi / tanssiteatteri (120) olivat tasaisesti haluttuja vastanneiden keskuudessa. Nykyteatteri (87), sirkus (95), esittävän taiteen soveltavat muodot (81), performanssi (15) ja stand-up (90) olivat vastauksissa keskivaiheilla, baletti (46) ja ooppera (41) loppupäässä. Näiden lisäksi osa vastaajista mainitsi muina taidemuotoina nukketeatterin, esine-teatterin, miimin, musiikkiesitykset ja konsertit, improvisaation, runoesitykset, viittomankielisen teatterin, vuorovaikutteiset esitykset ja työpajat sekä ulkomaiset esitykset kaikista taidemuodoista.

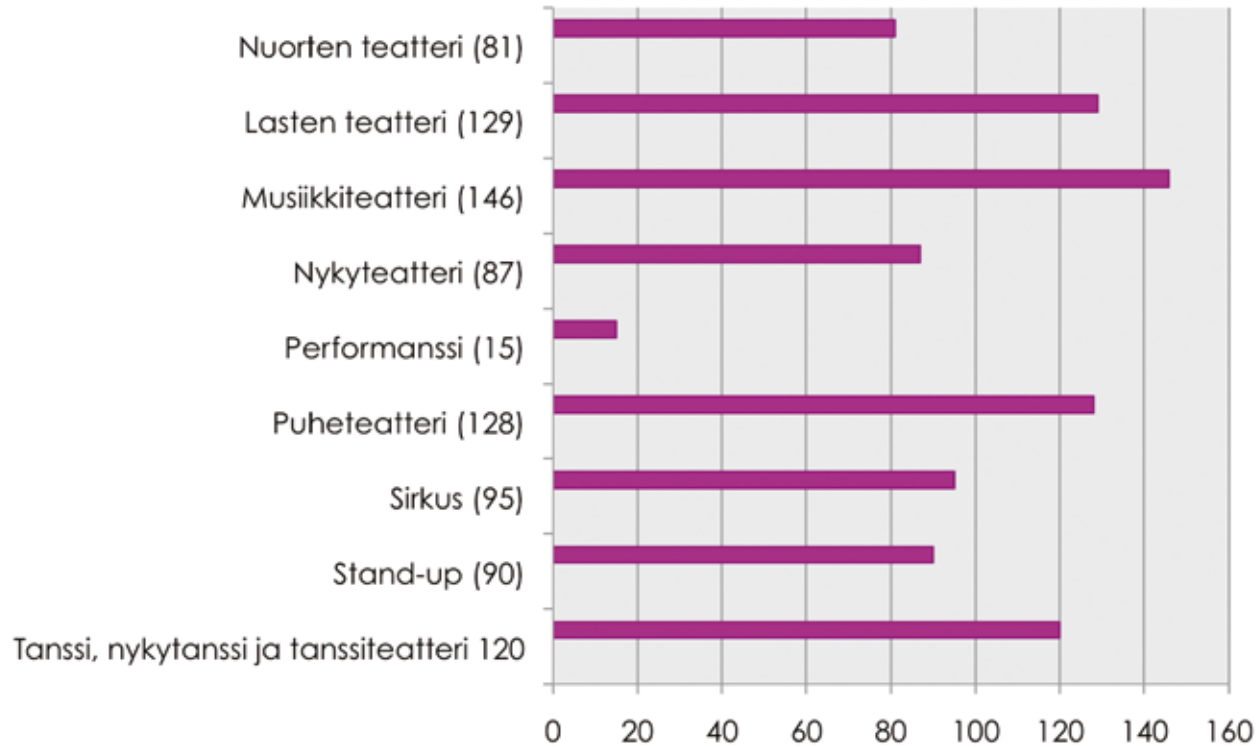
Vierailuesitysten kohderyhmistä suosituimmaksi vastauksissa nousivat lapset (136) ja nuoret (122), joiden jälkeen kolmanneksi eniten mainintoja keräsivät aikuiset (108). Tasaisesti mainintoja saivat myös eläkeläiset (98), perheet (94), opiskelijat (73) ja erityisryhmät (65).

Esitysostoon vaikuttavat tekijät

Kyselyn avoimissa vastauksissa pyydettiin kertomaan, mikä motivoi vierailuesityksien ostoon, toisin sanoen miksi organisaatio ostaa vierailuesityksiä, mitä erityisvaatimuksia vierailujen suhteen on, mitkä asiat helpottavat ostopäätöstä ja mitkä vastaavasti ovat ostamisen esteenä. Ostajatahon toimintamuodosta riippumatta yleisin vastaus siihen, miksi vierailuesityksiä ostetaan, oli oman ohjelmatarjonnan ja palveluiden monipuolistaminen ja vaihtelun tuominen niin teatterin ja kulttuurikeskuksen ohjelmistoon kuin kunnan kulttuuripalveluihin ja koulutyöhönkin. Festivaalien vastaukset poikkesivat tästä siinä, että niissä korostui enemmän yleisön tavoittaminen ja festivaalin taiteellisen linjan seuraaminen kuin tarjonnan monipuolistaminen.

Ostajatahojen erityisvaatimuksissa korostui järjestelmällisesti vierailuesityksen tuotannollinen keveys. Toisin sanoen esitysten tulisi olla nopeita pystyttää ja purkaa, teknisesti helppoja toteuttaa ja pienimuotoisia. Moni vastaajista toivoo myös, että esityksen lipun-

Ostajatahojen nimeämät vierailuesitysten tyyllilajit (n=891 valintaa)

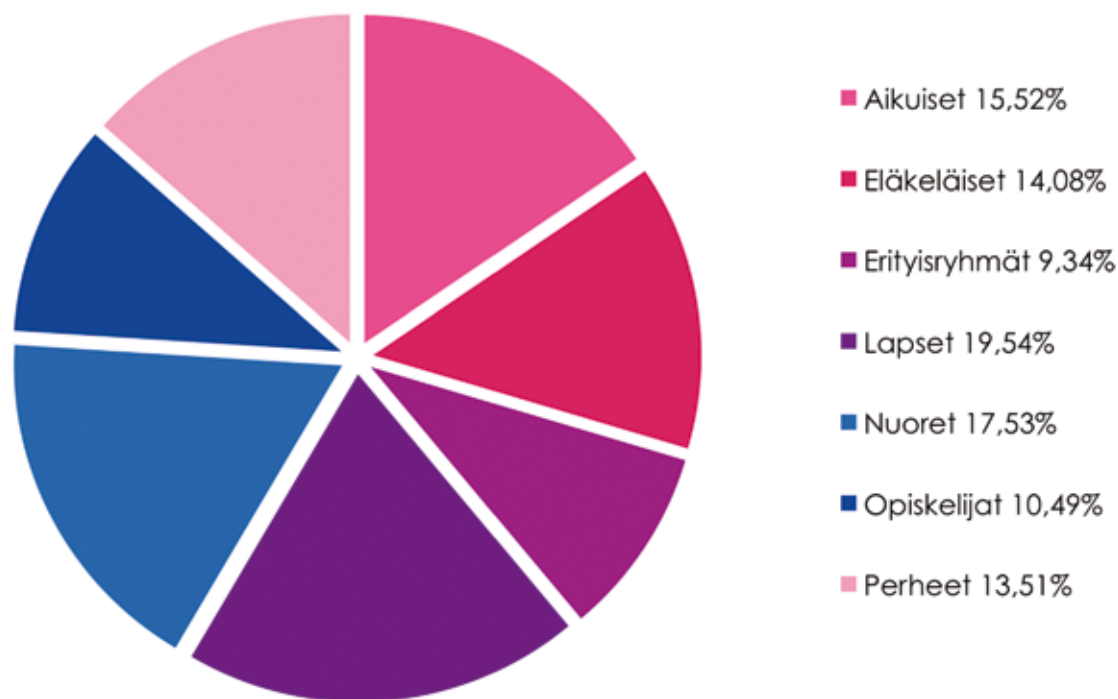

myyntitulot kattavat vierailusta syntyneet kulut. Tähän liittyen moni korostikin, että vierailun ostopäätöstä helpottaa, kun edellä mainittujen asioiden lisäksi vieraileva ryhmä on entuudestaan tuttu tai muuten tunnettu, saanut suosituksia kollegoilta ja hyviä arvosteluja. Ostopäätöstä myös helpottavat selkeät ja ammattimaiset tarjoukset, joista selviää hinnan lisäksi kaikki tekniset vaatimukset, ettei myöhemmin tule yllätyksiä kulujen tai kaluston suhteen. Esityksen tarjoajalta vaaditaan siis luotettavuutta, selkeyttä ja ammatti-

maisuuutta, jotta vierailu sujuisi ostajan näkökulmasta mahdollisimman vaivattomasti. Myös esityksen soveltuvuus ostajan kohdeyleisöön ja kiinnostavuus paikallisille yleisöille nousi esiin yhtenä ostoon vaikuttavana tekijänä.

Lopullisen ostopäätöksen ratkaisee kuitenkin hinta. Esitysten hinnoittelulta vaaditaan realistisuutta ja se pitää suhteuttaa arvioituun tuottoon. Esityksen tarjoajan

Ostajatahojen ilmoittamat kohderyhmät (n=696)

on tietysti tätä vaikea arvioida, joten esityksen kulujen ja tuottojen arviointi on viimekädessä ostajan vastuulla. Myös hinnan kannalta ryhmän tuttuudella ja hyvillä aiemmilla kokemuksilla on vaikutusta.

Esityksen oston estävät tekijät olivat suurimmaksi osaksi edellä mainittujen vastakohtia. Tärkeimpinä vastauksista nousivat esiin liian korkea hinnoittelu, epäselvät tarjoukset,

aikatauluongelmat ja kohtuuttomat tekniset ja tilalliset vaatimukset. Näiden lisäksi esityksen oston esteenä voi olla se, ettei ostaja tunne tarjoavaa ryhmää tai heidän esitystään entuudestaan, eikä ostajalla ole ollut mahdollisuutta nähdä esitystä näyttämöllä tai tallenteelta. Vastausten perusteella ryhmän ja esityksen tunnettuudella ja maineella voi siis olla paljon vaikutusta ostopäätökseen ja siihen, miten tarjoukseen suhtaudutaan.

Esitysten tarjoajat ja tilaajat kohtaavat Riksteaternin portaalissa

- Ruotsissa toimii ainutlaatuinen kiertueverkosto Riksteaternin kautta.
- Verkostoon kuuluu maanlaajuisesti 230 jäseneteatteriyhdistystä ja noin 70 muuta järjestöä tai yhdistystä, jäseniä on yhteensä 40 000.
- Riksteaternin toiminta-alue on koko Ruotsi ja Riksteaternin tuottamat esitykset ja vierailuesitykset kiertävät näiden yhdistysten kautta.
- Organisaatiossa työskentelee eri osastoilla noin 300 henkilöä tekniikan, myynnin, tuotannon, markkinoinnin, atk:n, puvustuksen ja lavastuksen sekä kuulovammaisille suunnatun Tyst Teatterin parissa.
- Jokaisella alueella organisaation omat asiamiehet hoitavat alueen Riksteatern-toimintaa, tukevat järjestäjiä (jäsenyhdistyksiä), välittävät yhteystietoja ja verkostoja, käsittelevät tukia ja ovat suorassa yhteydessä Riksteaternin henkilökuntaan kiertue-esityksistä.

Ruotsin hallituksen asetuksen mukaan Riksteaternin tehtävä on tuottaa, järjestää, välittää ja edistää esittävää taidetta. Scenkonstportalen², esittävän taiteen välitysportaali sai alkunsa tästä tehtävästä. Portaali lanseerattiin toukokuussa 2011 ja projekti on saanut jatkoa joulukuuhun 2013 saakka, vaikka se suunniteltiin alunperin loppuvaksi toukokuussa 2013.

2 <http://scenkonstportalen.riksteatern.se/>

Ulricha Johnson toimii projektipäällikkönä aiemmin nimellä Förmedlingsprojektet³ tunnetussa Scenkonstportalenissa, joka on näkyvyys- ja markkinointikanava esittävän taiteen ammattilaisille ja heidän tuotannoilleen. Johnson teki puoli vuotta esiselvitystä siitä, miten välittämistä alalla voisi kehittää. Hänestä tuntui järkevältä luoda foorumi, jossa kaikki saisivat olla mukana, ja jossa vierailujen järjestäjä- ja tilaajatahot voisivat itse päättää, mitkä tuotannot heitä kiinnostavat.

Projektin budjetti on vuosittain 3–3,5 miljoonaa kruunua. Budjettiin sisältyvät kaikki kiinteät kulut, kuten henkilökunnan palkat ja IT-tuki. Ensimmäisenä vuonna IT-tuki sisältyi Riksteaternin suureen IT-projektiin, jolloin Scenkonstportalenin budjettiin ei kuulunut nettipalveluiden kehittäminen. Projektin aikana henkilökuntaa on ollut enemmänkin lyhyissä projektityösuhteissa kehittämässä eri osa-alueita portaalin palveluista, mutta tällä hetkellä projektihenkilökuntaan kuuluu kolme henkilöä: projektipäällikkö, projektikoordinaattori sekä webprojektipäällikkö.

Jotta Scenkonstportalen keräisi nimenomaan esittävän taiteen ammattilaisia, portaalissa on käytetty Teaterförbundetin⁴ ja Teaterunionenin⁵ kriteerejä esittävän taiteen ammattilaisille. Kriteerejä ovat esimerkiksi tietty määrä kokemusvuosia alalta sekä taiteellisen työn päätoimisuus. Jos projektihenkilökunta ei tunnista portaaliin liittynyttä ryhmää tai taiteilijaa, he ottavat yhteyttä alueen asiamieheen saadakseen lisätietoja.

Portaalia ylläpitää projektihenkilökunta, jolla on kiinteä yhteys toisiinsa sekä esitysten tuottajiin, tilaajiin sekä Riksteatern-verkoston asiamiehiin, jotka ovat portaalin suuri käyttäjäryhmä. Portaali pysyy hyvin ajan tasalla, sillä tuotannot, joiden kiertueaika on loppunut, siirtyvät automaattisesti arkistoon. Tämä johtuu siitä, että ilmoitettaessa tuotantoja portaaliin kiertueaika tai kiertueelle myynnin päättymispäivä on mainittava. Varuskyselyjä on usein kuitenkin mahdollista tehdä, vaikka teatteriryhmä olisi jo kiertueella.

3 suom. Välitysprojekti

4 Teatterialan ammattiliitto

5 Teattereiden edunvalvonta- ja työnantajajärjestö sekä tiedotuskeskus

Tuottajan vastuulla on siis tiedon lisääminen portaaliin. Pakolliset tiedot tuotannoista ovat hinta, kiertueaika ja tekniset tiedot. Tuotannoilla voi olla eri hinnat päivä- ja iltaesityksille tai jos hintaan sisältyvät matkat tai päivärahat. Pakollisia ovat lisäksi tiedot tarvittavan näyttämön koosta sekä sähköön, kantoavun ja katto-riipustusten tarpeesta. Tuottaja voi ladata tiedostoja sekä lisätä linkkejä sivuille, jotta tilaajille on tarjolla PDF-esite kaikkine teknisine määritelmineen. Scenkonstportalenin säästää myös paljon aikaa tilaajilta, jotka välttyvät ryhmien nettisivujen selaamiselta ja oikean yhteyshenkilön etsimiseltä.

Scenkonstportalenin hakukoneella järjestäjät voivat etsiä esityksiä erilaisilla hakukriteereillä. Järjestäjä voi hakea esityksiä teemoittain, tyyllilajeittain, hinnan, kiertueajan tai näyttämön koon mukaan.

Ennen Scenkonstportalenia ei Ruotsissa kiertävistä esittävän taiteen ryhmistä ole ollut minkäänlaisia tilastoja. Esiselvityksen aikana oli tiedossa 310 Ruotsissa toimivaa ammattilaisryhmää, mutta nykyään määrä on kaksinkertaistunut 630 Scenkonstportalenin rekisteröityneen esityksiä tuottavan tahon myötä. Johnson uskoo, että kynnys rekisteröityä portaaliin on madaltunut siitä syystä, että palvelu on ilmainen ja helppokäyttöinen. Jopa ryhmät, jotka eivät ole tottuneita kiertämään, saavat suurta apua portaalista, asiamiehiltä ja sivuilta löytyvästä tiedosta kuten esim. sopimusmalleista. Projektihenkilökunta voi tarpeen tullen tarkistaa lääneittäin, kuinka monta tilaajaa tai tuottajaa on olemassa tai kuinka monta varauskyselyä on tehty.

Myös Riksteatern on itse yksi tuottajista, jonka omat tuotannot on tilattava Scenkonstportalenin kautta. Sitä kautta tilaukset ohjautuvat samaan sähköpostiin, josta kyselyt delegoidaan Riksteaternin tuottajille hoidettavaksi. Aiemmin esitysvaraukset hoidettiin ottamalla yhteyttä Riksteaternin myyntiosastoon, jota nyt uudelleenjärjestetään.

Periaatteessa olisi mahdollista, että myös ulkomaalaiset tuottajat, jotka haluavat kiertää Ruotsissa, voisivat lisätä tuotantojaan Scenkonstportaleniin. Toisaalta vielä ei kuitenkaan ole tavoitteenä, että portaalilla käännettäisiin tai kansainvälistettäisiin. Juuri nyt

Ulricha Johnson

Maja Rintala

portaali on toimii Riksteaternin palvelimella ja jos portaali käännetäisiin ja avattaisiin kansainvälisesti, se vaatisi Scenkonstportalenin suuren uudelleenjärjestämisen ulkonäöstä palvelimen muuttamiseen saakka. Sen lisäksi hallintokulut ja tekninen tuki olisivat taloudellinen rasitus Riksteaternille, jonka tehtävä on edistää esittävää taidetta Ruotsissa, ei kansainvälisesti.

Johnsonin mukaan keskusteluja on käyty myös siitä, voisiko Scenkonstportalenista tulla vientituote. Toisaalta portaali ei ole myytävä tuote, vaan Johnson toivoo lähinnä, että muut voisivat inspiroitua toiminnosta ja perustaa omat portaalinsa, esimerkiksi Suomeen. Scenkonstportalenissa on joitakin suomalaisia ryhmiä, joiden esityskieli on ruotsi tai joiden esitykset ovat sanatonta tanssia tai sirkusta.

Tähän asti tavoitteena on ollut kerätä yhteen ruotsalaisen esittävän taiteen kentän kiertävät toimijat ja tilaajat. Johnson kertoo, että tavoite on nyt tilaajien tavoittamisessa, koska esitysten tuottajien määrä portaalissa on noin 630 ja tilaajien määrä on vain 480. On ollut helpompi tavoittaa esitysten tuottajia, sillä heillä on tarkka tuote myynnissä, kuin tilaajia, jotka ovat ostava taho. Tilaajiin kuuluu muun muassa Riksteaternin jäsenyhdistyksiä, kuntia, kouluja, seurojentaloja, nuorisotaloja, kulttuurifestivaaleja sekä lääninteattereita.

Projektin loputtua vuoden 2013 vaihteessa Scenkonstportalenista tulee osa Riksteaternin tukikeskusta ja vakituista toimintaa. Monet Scenkonstportalenin tytärsprojektit jatkavat kehittämällä ja kannustamalla kiertuetoimintaa alueellisella tasolla sekä kouluttamalla järjestäjiä ja tuottajia.

Uuden työkalun lanseeraaminen on aina aluksi hidasta. Harvasta ottaa työkalun vastaan avoimin mielin ja heittäytyy uusiin työtapoihin, vaan kehitys tapahtuu asteittain. Scenkonstportalen on kasvanut nopeasti ja on alusta saakka saanut erittäin positiivista palautetta käyttäjiltä. Kansallinen portaali esittävälle taiteelle on ollut erittäin kaivattu, ja portaali säästää aikaa ja työtä käyttäjiltään. Projektihenkilökunta on ollut helposti tavoitettavissa ja tarvittaessa antanut tukea käyttäjien teknisissä kysymyksissä.

Vaikka tätä kirjoittaessa ei ole vielä tarkkoja tilastoja Scenkonstportalenin tuloksista, niitä tullaan todennäköisesti työstämään tulevaisuudessa. Seuraava erittäin suuri tuottajaryhmä, joka on kiinnostunut liittymään osaksi Scenkonstportalenia, on musiikkiala. Portaalilla Ruotsin kiertuetoiminta tulee siis kasvamaan entisestään, esittävästä taiteesta musiikkiin.

Scenrum kokoaa esitystilat samaan tietokantaan

Scenrum.nu⁶ on Riksteaternin ylläpitämä esitystilojen tietopankki. Koska Riksteatern on kiertueorganisaatio, joka tuottaa ympäri Ruotsia kiertäviä esityksiä, päätettiin tietoja esitystiloihin alkaa kerätä systemaattisesti. Näitä tietoja teknikot ja muu kiertävä henkilökunta olivat keränneet 1960-luvulta asti, jo ennen kuin tietokoneet olivat käytössä. 1980-luvun lopulla tietoja alettiin syöttää tietopankkiin. Claes Alger on työskennellyt 1970-luvulta asti Riksteaternissa ja on toiminut teknisenä projektipäällikkönä vuodesta 2000. Hän hallinnoi Scenrumia yhdessä Riksteaternin teatteriteknisen osaston johtajan Mikael Ekbäckin kanssa. Alger oli mukana aloittamassa Scenrum-sivuston suunnittelun vuosina 2004–2005 Suomen ruotsinkielisten teattereiden (Svenska Teatern, Åbo Svenska Teater, Wasa Teater) ja Riksteaternin välillä.

Aikaisemmin Riksteaternin budjetissa oli Scenrumille korvamerkittyä rahoitusta, sittemmin Scenrumin ylläpito on kuulunut organisaation kokonaisbudjettiin. Nykyään budjetti on kokonaisuudessaan noin 800 000–900 000 kruunua eli 1–1,5 työntekijän palkkakustannusten verran.

Tähän mennessä tiloja on kertynyt Scenrumiin noin 9000. Näistä 1000:sta on saatavilla kattavat tiedot ja näistä noin 500 esitystilaa on Riksteaternin vakituisia kiertuenäyttämöjä, joista löytyy täydelliset tiedot. Jos esitystilasta ei ole tarpeeksi tietoa tulevalle kiertueelle, se käydään mittaamassa paikan päällä. Teknisten tietojen kerääminen on tärkeää siitä syystä, että tarpeellisten tietojen ollessa ajan tasalla pystytys ja purku sujuvat tehokkaammin. Riksteaternin vierailuesitysten rakennusaika on yleensä lyhyt, vaikka rekvisiittaa

6 <http://www.scenrum.nu/>

ja tekniikkaa on paljon. Tietopankki on ollut hyödyllinen myös työhyvinvoinnin kannalta, sillä työpäivät eivät pitene puutteellisten tietojen takia, ja kiertueajat lyhenevät, kun työ voidaan suunnitella tehokkaammin jo etukäteen.

Rajaton näyttämö – Scen utan gränser -yhteishankkeen⁷ myötä alettiin puhua myös suomalaisten näyttämöiden tietojen keruusta Scenrumiin. Koska Riksteatern kiertää myös Suomessa yhteistyöteattereissa⁸, päätettiin kerätä näiden näyttämöiden tiedot. Kiertueiden aikana Riksteaternin tekninen henkilökunta on mitannut näyttämöitä sekä kerännyt hyödyllisiä teknisiä tietoja tulevia vierailuja varten.

Kun Suomessa oli puhetta suomalaisten esitystilojen tietojen keräämisestä, Suomen Teatterit ry päätti liittyä Riksteaternin jo valmiiseen Scenrum-tietopankkiin. Liittyminen tuntui järkevämmältä vaihtoehdolta kuin oman suomalaisen tietopankin rakentaminen, koska valmis pohja oli jo olemassa. Myös Riksteaternissa oltiin alusta asti sitä mieltä, että tietopankki on avoin kaikille ja olisi hyödyllistä, jos Scenrumia laajennettaisiin. Aluksi oli myös olemassa erillinen Näyttämötila-sivusto, joka oli Scenrumin jatke Suomen esitystiloja varten. Lopulta kuitenkin päätettiin, että Scenrum käännettäisiin suomeksi, joten nykyään sivustolta pystyy valitsemaan kieleksi ruotsin tai suomen. Tietopankin sivuilla maaksi voi valita Suomen tai Ruotsin sekä tietyn läänin ja kaupungin, jonka esitystilasta haluaa tietoa. Suomen Teatterit ry:n kautta suomalaisten tietojen keruu siirtyi Kokos Oy:n Teakon-palveluille⁹.

7 Rajaton näyttämö – Scen utan gränser on Suomen ja Ruotsin välinen näyttämötaidealan kehityshanke, jonka tavoitteena on lisätä kulttuurivaihtoa, laajentaa taiteilijoiden ja taiteellisen tuotannon työmarkkinoita sekä kehittää johtajuutta, viestintää ja tekniikkaa kiertueyhteistyön ja tuotantoyhteistyön avulla. <http://www.scenutangranser.com>

8 Åbo Svenska Teater, Wasa Teater, Svenska Teatern, Korjaamo Teatteri, Espoon kaupunginteatteri, Kotkan kaupunginteatteri, Kuopion kaupunginteatteri, Jyväskylän kaupunginteatteri, Tampereen Työväen Teatteri, Oulun kaupunginteatteri ja Kokkolan kaupunginteatteri

9 Teakon on esitystekniikan suunnittelutoimisto ja on toiminut vuodesta 1987 asti itsenäisenä osana Teatterikorkeakoulua. Teakonin tärkein tehtävä on konsultoida ja suunnitella sekä yleisiä että yksityisiä esitystiloja.

Ilkka Paloniemi Teakon-palveluista vastasi Suomen esitystilojen tietojen keräämisestä. Teakon sai hoidettavakseen kymmenen suomalaisen kaupunginteatterin tietojen keräämisen, jotka liitettiin Scenrumin Suomi-sivulle¹⁰. Tällä hetkellä tietopankissa on esimerkiksi 14 Helsingissä sijaitsevaa esitystilaa, joista ainoastaan kahden koot on perusteellisesti ilmoitettu. Muiden tilojen tiedoissa saattaa olla pelkkä osoite tai yhteyshenkilön tiedot. Mikael Ekbäck mainitsee, että tilojen pakolliset tiedot Scenrumissa ovat ainoastaan osoite ja nimi, sillä tilat eivät rajoitu ainoastaan esitysten esittämiseen vaan myös seminaareille ja luennoille. Esitystiloista löytyy myös ulkoilmanäyttämöjä.

Suomen esitystilojen päivittäminen tietokantaan ei kuulu enää Teakonille. Tietojen syöttäminen tietopankkiin koetaan työlääksi, vaikka esitystilan tiedot useimmiten ovat jo tilan teknisen henkilökunnan tiedossa. Paloniemi ehdottaakin tilanteen korjaamiseksi, että kiertävät ryhmät keräisivät ja syöttäisivät Scenrumiin vastaanottavien tilojen tiedot, joita tiloista vastaavat voisivat tarvittaessa täydentää. Usein esitystilojen tekniset tiedot eivät ole kuin henkilökunnan muistissa tai paperilla, eikä sähköisesti tallennettuna. Suurin syy, miksi Scenrum ei Suomessa ole ponnahtanut suureen suosioon eikä esitystiloista ole lisätty tarpeeksi tietoja, lienee motivaation puute kaikkien tahojen puolelta. Joko esitystilojen pitäisi itse nimetä yksi henkilö päivittämään tiedot tietopankkiin, tai Teakonin tai muun organisaation olisi saatava sen verran rahoitusta, että voitaisiin palkata henkilö tuottamaan Scenrumiin sisältöä. Nyt kuka tahansa voi jättää tietoa täydennykseksi esitystiloista, tosin Riksteaternissa tarkastetaan tietojen paikkansapitävyys ja tarvittaessa hyväksytään tai hylätään syötetyt tiedot. Jotta tiedot olisivat ajantasaisia, ei sivuilla näy teknisiä raidereita tai kalustoluettelointa, koska tavoitteena on välttää mahdollisesti vanhentuvaa tietoa. Esitystilat voivat kuitenkin itse lisätä sivulle tiedostoja tai linkkejä, joista löytyy teknisiä tietoja olemassa olevasta tekniikasta tms.

Ruotsissa Scenrumin kohderyhmiä ovat nykyään kaikki kiertävät teatterit ja ryhmät. Alussa kohderyhmänä toimi pelkästään Riksteatern, koska tietopankin tarve lähti heidän toiminnastaan. Ei ole kuitenkaan kerätty tilastoja siitä, ketkä sivustoilla käyvät tai

10 <http://fi.scenrum.nu>

kuinka paljon kävijöitä molempien maiden sivuilla käy. Vaikka tarkkaa sivunlatausmäärää ei olekaan tiedossa, Mikael Ekbäck sanoo, että saatujen tietojen mukaan kävijöitä on ollut enemmän kuin on odotettu.

Koska Scenrum.nu-sivusto on perustettu jo 80-luvun lopussa, sivusto on hienostelematon ja riisuttu. Nyt suunnitteilla on uusi Scenrum, eli sivusto tullaan ohjelmoimaan uudelleen modernimaksi ja käyttäjäystävällisemmäksi. Ekbäck sanoo sivuston tuntuvan välillä vanhalta, varsinkin ohjelmoinnin parissa työskenteleville, joten sen uusiminen on välttämätöntä. Toistaiseksi ulkonäöstä ei ole vielä keskusteltu, eli ei ole aivan mahdotonta, että Scenrum ja Scenkonstportalen saisivat samantyyllisen ulkoasun, tai että Scenrum pysyisi täysin itsenäisenä tietopankkina. Suomen Scenrumin tulevaisuus on vielä auki, koska suomalaisten kaupunginteattereiden esitykset eivät välttämättä kierrä lainkaan. Mutta voisivatko kaupunginteatterit, vaikkeivät itse kiertäisikään, kuitenkin päivittää tilojensa tekniset tiedot mahdollisia vierailuja varten? Tämä kysymys herää sekä Allerin ja Ekbäckin että Paloniemen haastatteluissa. Kyse on siis motivaatiosta ja tulevaisuuden tarpeiden näkemisestä.

Voisiko agentuurista olla apua kiertueiden myyntiin ja järjestämiseen?

Euroopassa on [...] useita eri teatteriagentteja, joilla on oma ohjelmistonsa, jota he kauppaavat ympäri maailmaa. Ja he lähettävät prosyyrejä, joissa on, että "Meillä on tämän tyyppisiä esityksiä." Niissä on kaikki heti koot, hinnat, kaikki ne. "Tässä on meidän kaupпамme. Ostatko?" Ja sitten mä valitsen, ostan tai en. Frans Broodilla, Ginsburgerilla, Ute Klassenilla tai Sarah Fordilla on kaikilla oma profiilinsa. Mä tiedän, jos mä tarvitsen tämän tyyppistä esitystä, mä soitan Sarah Fordille. Kysyn, että mitä sulla olis tarjota. UK Hearts on toinen semmoinen. Niitä on erinäköisiä tällaisia kaupppamiehiä. Hans Fischer on yksi.¹¹

11 Teatterin- ja festivaalijohtajien haastatteluja on käsitelty nimettöminä Laura Pekkanen selvityksessä *Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta*,

Kansainvälisissä yhteyksissä toimitaan usein agentuurien tai yksittäisten agenttien kautta. Monilla taiteilijoilla saattaa olla useampia agentteja, jotka toimivat vain tietyllä alueella, jonka tuntevat hyvin. Olisiko vierailuesityksiä tai kiertueita välittävälle agentuurille toimintaedellytyksiä Suomen mittakaavassa?

TEKIJÄ-hankkeen esityspankeissa mukana oleille teattereille ja ryhmille tehdyssä kyselyssä¹² kysyttiin agentuuritoiminnasta. 81,9% vastanneista on sitä mieltä, että heidän edustamallaan organisaatiolla olisi tarvetta agentuurille tai muulle esityksiä välittävän organisaation palveluille. Vastanneet toteavat, että juuri myynninedistämiseen ja markkinointiin tarvitaan lisäresursseja, sillä nykyinen tuotannon henkilökunta on ylityöllistettyä, eikä siten myyntityöhön jää tarpeeksi aikaa. Joissakin vastauksissa nostetaan myös esiin, ettei omassa organisaatiossa ole nykyisellään riittävästi osaamista myynninedistämiseen. Kyselyyn vastanneista 72,7% on sitä mieltä, että olisi valmis maksamaan välittäjäorganisaation palveluista, mikäli rahalle saisi vastinetta. Palkkausperusteena ehdotetaan pääasiassa provisio-pohjaista palkkiota. Kotimaiselle agentuuritoiminnalle olisi siis kyselyn perusteella tarvetta.

TEKIJÄ-hankkeen aikana koettiin joissakin vastaanottavissa teattereissa omituisena, että esitysvierailusta tuli sopia hankkeen kautta. Esityksiä välittävä taho siis koettiin ylimääräisenä ja byrokratiaa lisäävänä välikätenä. Todellisuudessa agenttuuri tai välittäjäorganisaatio ei edes voisi toimia ESR-rahoitteisena hankkeena vaan byrokratialtaan kevyempänä yritystoimintana. Teatterinjohtajien haastattelujen¹³ perusteella vaikuttaa, että kiinteissä teattereissa esitysvierailuista halutaan kuitenkin sopia suoraan vierailijan kanssa. Samaan aikaan monissa teatterissa peräänkuulutetaan kiertäviltä ryhmiltä ammattimaisuutta ja tuotanto-osaamista, sillä se vähentää vierailujen koordinoimiseen liittyvää kitkaa.

samaa aineistoa käytetään tästä syystä nimettömänä myös tässä artikkelissa.

12 Kyselyn vastausprosentti jäi alhaiseksi (n. 25 %), joten tulokset ovat suuntaa-antavia.

13 Ks. *Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta*

Jos teatterit sopivat vierailuista suoraan, saattaa yhteistyö eri toimijoiden välillä lisääntyä, kun taas ulkopuolisen tahon hoitaessa myyntiä ei vuorovaikutusta tekijöiden välillä aina synny ja vierailukokemus koetaan pintapuoliseksi:

Ainoa, mikä siinä jossain vaiheessa tuli, oli että musta tuntui omituiselta se, että ne olis pitänyt kysyä teidän kautta. Siis koska mä teen sitä muutenkin paljon, että mä otan suoraan yhteyttä ryhmään ja kysyn, tai ryhmä ottaa minuun yhteyttä ja kysytään, niin se tuntuu omituiselta kierrättää välikäden kautta. Mut se on enemmänkin tottumisasia. [...] Mutta sitten kun itse hoitaa, niin siinä on paljon enemmän messissä [...] Mutta että sitten se syö aikaa.

Erillisen tuottajan tarve tai ulkopuolisesta koordinoijasta saatava hyöty riippuu täysin vastaanottavan teatterin tai organisaation työkuluttuurista. Pienemmissä organisaatioissa, jotka muutenkin tekevät paljon yhteistyötä erilaisten verkostojen ja sidosryhmien kanssa, ulkopuolisen avun hyödyntäminen ja työn delegoiminen organisaation ulkopuolelle on helpompaa.

Ja sitten toinen, mitä kannattaa miettiä, on että se jonkunlainen agentuuri, tai se mitä TEKIJÄ-hanke on tehnyt, sitä koordinoitavuutta. Tai siis esitysmyyntiä teattereille, tavallaan. Mun mielestä tätä voisi tehdä aika kevyesti. Eli jos agentuuri on sellainen, että siitä on monta eri ryhmää mukana, että jos siellä on 1–2 ihmistä töissä, että ne ryhmät voisi maksaa pikkuisen niiden palkasta. Ei missään nimessä isoja. Ja myös julkisella rahalla mun mielestä voi tukea tällaista toimintaa, koska ei tämä ole sellainen maa, jossa pystyy myymään isoja musikaaleja isolla rahalla.

Toiset haastatelluista taas kokivat ajatuksen välittäjäportaasta hyvin vieraaksi:

Se, että joku pystyisi ne mun puolestani valitsemaan, mitä tänne kutsutaan, niin sen mä koen täysin mahdolliseksi. Ja se on tavallaan aika hyvä siinä [TEKIJÄN] katalogissa. Jos sä aktivoit, niin sä aktivoit ihan omaehtoisesti.

Kotimaisella teatterikentällä toimii muutama agentuurimaista työtä tekevä tuotantotoimisto, kuten Pekka Nurun Produmo Oy ja Kari Paukkusen KP-ideat.¹⁴ He välittävät kuitenkin lähinnä vain

¹⁴ Lisäksi kansainvälisille markkinoille suuntaavat Ace-Production ja Stage-festivaalin yhteydessä toimiva Korjaamo Agency.

itse tuottamiaan tai osatuottamiaan esityksiä. Marginaalisemman ohjelmiston kuten nykyteatterin, tanssin tai sirkuksen kiertuetointaan keskittyvän agentuurin toimintaedellytyksiä ei pidetä kovinkaan rohkaisevina.

Et se pitää olla jonkinlainen taiteen rakastaja, joka ottaa sitten tämmöisiä marginaalissa olevia [esityksiä]. Että siinä täytyy olla tämän tyyppinen, sanotaanko että kirjankustantajilla on aikaisemmin ollut, että niillä on ollut joitakin semmoisia kirjailijoita kun Kalle Päätalo ja Laila Hietamies ja Arto Paasilinna, mutta sitten on tehty myös marginaalituotantoa. [...] Teatterissa ehkä näin pienillä markkinoilla ei ole oikein semmoisia, että olisi niin hirmusta rahantuotantovälinettä, että sitten pystyisi.

Agentuurit tulevat yritysmaailmasta, mitä edelleen jossain määrin vierastetaan taidekentällä. Liike-elämän lainalaisuuksista voi kuitenkin olla myös hyötyä. Tämän julkaisun artikkeliin *Kolme kulmaa yhteistuotantoihin* haastateltu ohjaaja Mikko Roiha näkee agentuureissa mahdollisuuksia, mutta mietittävääkin on:

Mikko Roiha: *Eli siis kysymyksen on ihmisestä, että kenen ambitioissa se paljon myyminen ja uusien asioiden eteenpäin vieminen on. Se on ajatus, joka tulee bisnesmaailmasta ja on sikäli hyvä, että bisnesmaailmassa asiat tapahtuu nopeammin, kevyemmin, ja päätösten on pakko syntyä nopeasti, koska jos et synnyttä päätöstä nopeasti, niin menetät [kaupan]. [...] Mutta joo, pidän ideaa hirveän hyvänä, mutta onko meillä toimintamallissa sellaista, että se synnyttäisi vastakaikua, onko siinä oikeasti tilaa ja tilausta esityksille, joita sitten kannattaisi alkaa agentoimaan?*

Agentuurin lisäksi teatterikentällä on toiveita erilaisista hauto-moista, joissa teatterintekijät voisivat saada apua ja ohjausta yksilöllisiin haasteisiin. Yhteistuotantoartikkeliin haastateltu ohjaaja Saana Lavaste kaipaisi hauto-moa, jossa voitaisiin rakentaa erilaisia tuotantoyhteistöitä:

Saana Lavaste: *Tärkeää olisi kehittää ideahauto-mo-tyyppistä toimintaa, jossa esimerkiksi vapaat ryhmät sekä aloittelevat ja vielä tuntemattomat teatterintekijät voisivat kehittää ideaansa demovaiheeseen ja sitten tätä demoa voisi pyytää katsomaan tuotantoyhteistyöstä kiinnostuneita tahoja. Demon pohjalta voisi olla mahdollisuus solmia tuotantoyhteistyösopimus ja lähteä kehittämään esityksen sisältöä ja tuotantorakennetta eteenpäin.*

Vuonna 2012 aloittanut Arts Management Helsinki tarjoaa yhtenä palveluistaan neuvonta- ja hautomotoimintaa. Yksittäiseen ongelmaan voi varata kahden tunnin ilmaisen, kertaluonteisen sparrausajan, lisäksi Isabel González ja Outi Järvinen vetävät ArtStart-hautomoa neljälle taiteilijalle, joiden kanssa tehdään yhteistyötä vuoden ajan. Tapaamisia on tarpeen mukaan noin kerran kuussa. Vuoden hautomokokeilu tehdään AVEKin myöntämällä CreaDemo-rahoituksella.

Outi Järvinen: *Hautomon ajatuksena ei ole, että me tehdään tuotannolliset tai muut työt. [...] Se ei ole toimeksianto vaan enemmänkin yhdessä mietitään, että mitkä ne ratkaisut on. Ajatuksena on, että siitä olisi pitkäjänteinen hyöty, että taiteilijat saavat itselleen ne kehitetyt työkalut tai käytännöt tai jotkut ajatukset siitä, että miten omaa työtä voi edistää. [Moniin käytännön kysymyksiin saa apua muualta,] mutta enemmänkin ihmisillä on niin, että se ei ole niin konkreettisesti formuloitu se tarve tai kysymys. Enemmänkin yhdessä mietitään, että mikä se kysymys oikeastaan on ja sitä voidaan sitten vuoden ajan pohtia.*

Järvisen ja Gonzálezin yritys on otettu hyvin vastaan, vaikka suomalaisen taidekenttään ei perinteisesti olekaan yhdistetty yritystoimintaa. Yrityksen etuna on kuitenkin nopeatkin muutokset toiminnan suunnassa. Yhtenä tärkeänä painopisteenä heidän toiminnassaan Järvinen näkee erilaiset kentän kehittämistehtävät.

OJ: *On paljon sellaista, mikä on just vähän välitila-asioita, joihin olemassa olevissa organisaatioissa ei oikein pystytä puuttumaan. Niin se on se, missä me koetaan, että meistä voi olla hyötyä.*

Järvisen mukaan alalla on tilaa muillekin tähän välitilaan vastaaville toimijoille. Arts Management Helsinki ei nimittäin tavoittele kasvua eikä toimintansa laajentumista, vaikka kysyntää voisikin olla. Esimerkiksi puhtaasti tuotantotoimistolle, joka palvelisi useam-

paa ryhmää, olisi Järvisen mukaan tilausta kentällä. Varsinaiselle kotimaan kiertueagentuurille Järvinen ei kuitenkaan näe tarvetta. Kiertue-toiminnan haasteet ja ongelmat ovat muualla kuin agenttuurien puuttumisessa.

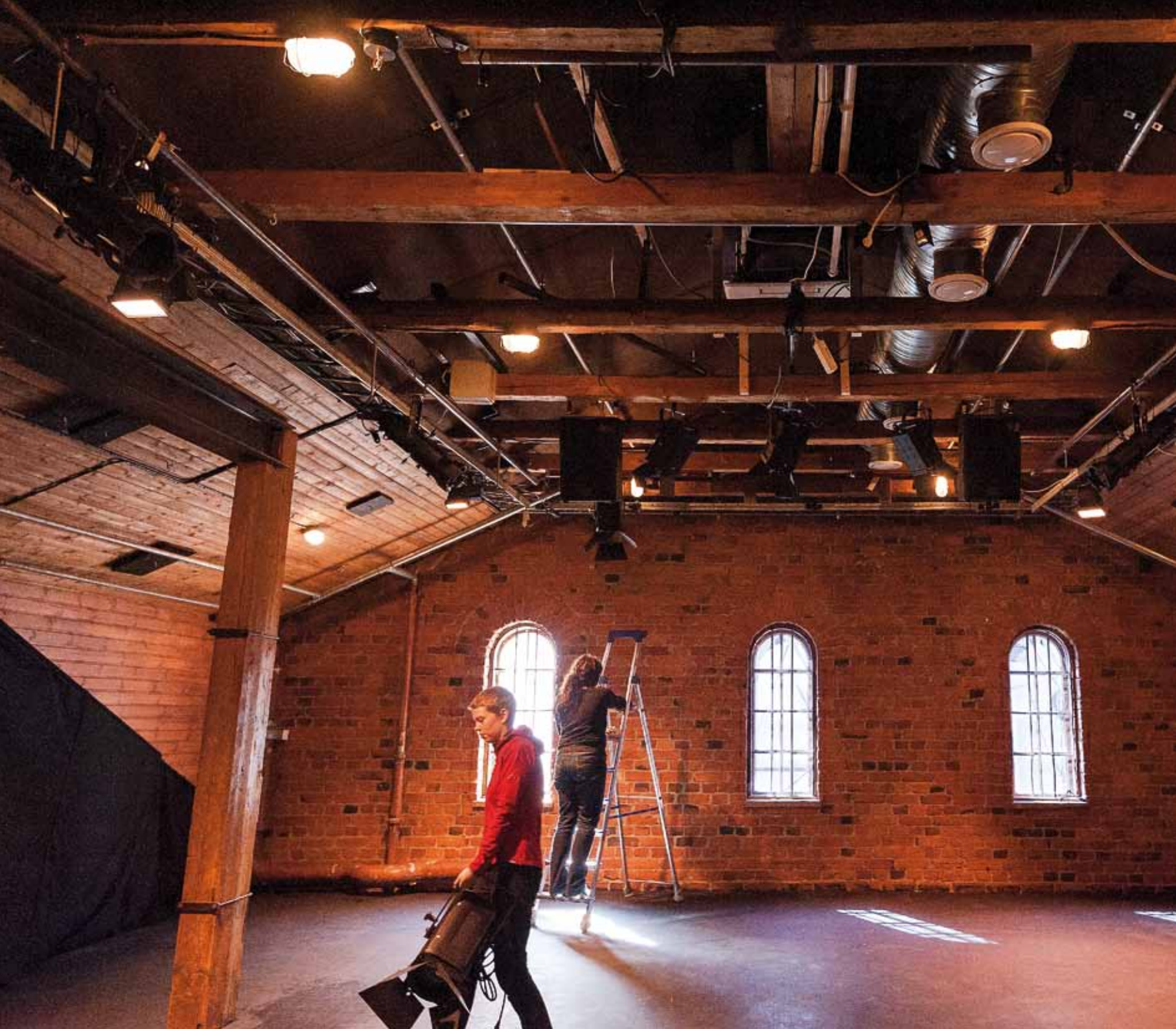
OJ: *Näen erilaiset funktiot siinä, että jos toimitaan ihan kotimaan kentällä, tai jos toimitaan kansainvälisesti. Mä en ihan tiedä, että mihin Suomessa tarvittaisiin agenttuuria. Ymmärrän, että kiertäminen on tosi haastavaa Suomessa, mutta en usko, että se johtuu agenttuurin tai agentin puutteesta. [...] Pystyisikö agenttuuri luomaan kysyntää? Sehän olis mahtavaa! Mut en tiedä millä keinoin se tapahtuisi.*

Agenttuurien tarpeesta on Järvisen mukaan keskusteltu myös kansainvälisellä tasolla, eikä ulkomailtakaan ole löydettävissä yhtä mielipidettä.

OJ: *[Kansainvälisessä tanssitapahtumassa Tanzmessessä Düsseldorfissa] oli suurten talojen johtajia ja festivaalijohtajia paneelissa, ja siellä keskusteltiin siitä, että tarvitaanko agenteja. Tottakai monia taiteilijoita kiinnosti se, että pitäisikö minulla olla joku edustaja. Siellä näkemys oli, että – se oli varsin yksimielinen paneeli – kyllä, jos taiteilija kokee tarvitsevänsä sitä. Eli heillä ei ollut itseisarvo sinänsä [...] että tuleeko sähköposti jostain Agenttuuri X:stä vai tuleeko se ryhmän tuottajalta vai taiteilijalta.*

Agenttuurin ansaintamalli on vaikea: pienten ryhmien on vaikea saada vierailupalkkioista edes omaa palkkaansa, saati irrottaa siitä provisiota agentille. Jaettavaa ei ole, enintään tarjolla olisi pieniä summia. Niinpä agentin täytyisi itsensä elättääkseen tehdä valtaosan paljon töitä. Tietyntylaiselle useamman pienen ryhmän tuottajan taakkaa helpottavalle ostopalvelulle Järvinen kuitenkin näkee varovaisen mahdollisuuden.

OJ: *Usein voisi olla järkevää, että sen sijaan, että jokaisella ryhmällä on yksi oma tuottaja, joka hoitaa kaiken A:sta Ö:hön ja hoitaa markkinoinnin ja logistiikan, siinä olisikin joku kokoava osaamistaho. [...] Kun jokaisen ryhmän tuottajan erikoisosaamista ei voi, eikä tarvitsekaan olla sen teostuotannon lisäksi kaikenmaailman kiertäminen, niin voisiko siinä olla erilaisilla ihmisillä tai toimistoilla tai jollakin organisaatiolla [paikka], että se koko prosessi on jaettu johonkin järkeviin palasiin. [...] Tuossa on hirveen paljon semmoista järjeistämistä kyllä.*

Mitä TEKIJÄn jälkeen?

Toim. Katri Kekäläinen

TEKIJÄ – Teattereiden kiertuejärjestelmä – Turnénätverk för Teater-hankkeen suunnitteluun sekä ohjausryhmätyöhön osallistuneet Teatterikeskus ry:n toiminnanjohtaja Maaria Kuukorento ja Suomen Teatterit ry:n toimitusjohtaja Tommi Saarikivi tapasivat hankkeen toteuttaneen Tutkivan teatterityön keskuksen kehitysjohtaja Mika Lehtisen sekä TEKIJÄ-hankkeen projektipäällikkö Maria Salomaan vielä hankkeen loppumetreillä. Keskustelun otsikkona oli ”Mitä TEKIJÄn jälkeen?”: miten tavoitteet toteutuivat, mitä kehitystarpeita on noussut mahdollisia tulevia hankkeita ajatellen ja minkälaisia tulevaisuuden näkymiä valtionosuusteattereiden sekä teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien välisellä yhteistyöllä on.

Kaupunginteattereiden monipuolistuva rooli

Keskustelu lähti käyntiin kaupunginteattereiden roolin pohittamisesta kiertue- ja yhteistoiminnassa sekä sen vaatimista tukitoimista, kuten agentuureista. Lisäksi keskustelijat nostivat esiin myös muut kuin teatterialan toimijat kiertue-esitysten vastaanottajina.

Saarikivi: Agentuuri olisi siis jonkinlainen vierailutoimintaan erikoistunut esitysten välittäjä? Se voisi toimia jonkun muun tehtävän ohessa ja ylläpitäisi sen kaltaista palvelua, mitä tämä hankekin on ollut, eli välittäisi tietoa tarjolla olevista vierailuesityksistä ja helpottaisi niiden löytämistä. Mutta ei se varmaan itsenäisenä toimijana, nykyisillä volyymeillä, voisi olla liiketoiminnallisesti kauhean kannattavaa. Paradoksaalista kyllä, tämä systeemi tuntuisi tarvitsevan juuri jonkun tällaisen agentuurin tai muun teattereista erillisen toimijan kehittyäkseen siihen suuntaan, että syntyisi jotain koordinoitua kiertuetoimintaa. Ja sitähan TEKIJÄn aikana ei tapahtunut, vaan vierailuesitykset myytiin yksittäisinä pistokeikkoina, koska kalentereita ei ole synkronoitu.

Kuukorento: Kyllä minä lähen siitä näkökulmasta, että volyymin selvittäminen olisi ensiarvoisen tärkeää. Kuinka paljon esimerkiksi isommat tai keskisuuret ammattiteatterit pystyvät ostamaan näitä esityksiä ja onko niillä halukkuutta, onko se heidän profiiliinsa sopivaa? Nyt näyttäisi siltä, että teattereiden ostohalukkuus ei tulevaisuudessa tule kovinkaan paljon kasvamaan. Näenkin, että kiertuetoiminnan potentiaaliset asiakkaat ovat muualla: kouluissa, päiväkodeissa ja muissa paikoissa. Miten sitä alueellisesti voidaan maakunnissa tukea, on eri kysymys, jonka selvittäminen on äärimmäisen tärkeää. Toinen asia on, että miten paljon pystytään esimerkiksi yhdistämällä pienempiä toimijoita luomaan yhteisiä kattoorganisaatioita, joissa kiertuetoimintaa saataisiin jäsenettyä.

Saarikivi: Ovanko teatterit se pääasiallinen markkina, on hyvä kysymys. Onhan muitakin tiloja, joissa teatteria voi esittää. Voi toki hyvästä syystä argumentoida, että kaupunginteatterit ovat todennäköisesti omissa kaupungissaan parhaita teatteriin soveltuvia paikkoja. Mutta on myös kysyttävä, ovatko paikallisen teatterin

myötä markkinat jo kyllästettyjä niin, ettei siellä ole tarvetta tai tilaa muulle esitystoiminnalle. Jos vastaus on ei, onko siellä ehkä kulttuurikeskus tai jotain muita tiloja? Miksi esimerkiksi vain Espoossa on vierailutyypinen talo, jossa on teknistä henkilökuntaa ja hallintoa, mutta ei taiteellista? Omat tuotannot tehdään freelancereilla ja iso osa esityksistä ostetaan muualta. Olisiko tällaista mallia mahdollista kehittää muuallekin? Mitä maksaa tyhjän teatterisalin ylläpito, jos siellä on hyvin vähän henkilökuntaa ja ohjelmisto koostuu vierailuista?

Lehtinen: Näiden välissä on sellainenkin muoto, että tilaaja on joku muu kuin se teatteri, vaikkapa koulu tai päiväkotiki, mutta esitys esitetään teatterissa. Kiertue-esityksen vieminen johonkin muuhun kuin teatteritilaan alkaa vaatia myös erityistä tekniikkaa jne., joten kustannus on valmiiksi varustellussa tilassa kuitenkin pienempi. Siksi toivoisin, että teatteri toimisi omalla alueellaan näiden uusien yhteistyömahdollisuuksien organisoijana. Tähän pitäisi rohkaista, esimerkiksi katsojatilastoinnin osalta, että se olisi yksi arvo teatterin toimintasuunnitelmaa laadittaessa.

Saarikivi: On tavallaan kahdenlaista vierailu- ja kiertuetoimintaa: joko viedään teatteria johonkin, jossa sitä ei ole, tai sitten vierailuesitys päättyy osaksi jonkun ison teatterin ohjelmistoa, jolloin se ei tavallaan lisää kulttuuritarjontaa. Voisiko isoihin kaupunkeihin, joissa olisi potentiaalista yleisöä vierailuesityksille, mutta joiden kiinteisiin teattereihin ei mahdu, perustaa erillisiä vierailunäyttämöitä, joita kaupunginteatteri hallinnoisi?

Kuukorento: Suuremmissa kaupungeissa on muitakin kuin kaupunginteattereita, jotka mielellään ottavat esityksiä vastaan, esimerkiksi TEHDAS Teatteri Turussa, Rakastajat-teatteri Porissa ja Teatteri Telakka Tampereella. Mutta se, mikä jää kokonaan pois, on Keski- ja Pohjois-Suomi, sinne akselille tarvitaan uusia ratkaisuja.

Lehtinen: Jos ajatellaan, että kaupungissa olisi joku erillinen teatteritila, johon kohdennetaan kaupunginteatterin työaika, tuntuu aika kalliilta ratkaisulta. Sen sijaan monessa kaupungissa on joku muukin tila, esimerkiksi kulttuurikeskus, joka saattaa haluta vastaanottaa vierailuesityksiä. Näiden muiden alueen toimijoiden

kartoitukseen vastaa esimerkiksi TEKIJÄN KOKIJA-portaali¹, johon vierailuesityksiä haluavat toimijat voivat itse päivittää tietonsa ja josta kiertävän ryhmän tuottaja ne helposti löytää. Keskitetty tiedonsaanti helpottaa kiertuetuottamista jokaisen teatterin kohdalta. Tiukentuva taloustilanne voi vähentää kiertueita, mutta voi myös olla, että joissakin teattereissa mietitään, paljonko omia tuotantoja voidaan tehdä. Yhden oman tuotannon hinnalla voidaan ostaa todella monta yksittäistä vierailuesitystä. Kiertuetoiminta olisi helppo ratkaisu teattereiden toiminnalliseen vajeeseen.

Kenelle tukea ja minkälaista?

Kysymys kiertue- ja yhteistoimintaan suunnatusta taloudellisesta tuesta jakoi keskustelijoiden mielipiteet. Yhtä mieltä ollaan kuitenkin siitä, että nykyisillä resursseilla kiertuetoimintaa on vaikea toteuttaa kannattavasti.

Kuukorento: Tulisiko alkaa tukea suoraan enemmän niitä, jotka ja vastaanottavat ja tarjoavat vierailuesityksiä sen sijaan, että yritetään löytää koko kentälle ratkaisua luomalla ulkopuolisia organisaatioita tai tahoja? Uskon, että jos teatteri jonkun esityksen haluaa ostaa, se ostaa sen ilman tukiakin. Itse kannatan sitä, että tukia suunnataan niille teattereille, joilla on jo kiertuetoimintaa, jotka ovat halukkaita ja jotka jo tekevät yhteistyötä. Monilla ryhmillä on vaikeuksia selviytyä kiertuetoiminnasta, koska ei ole resursseja tuottajaporttaaseen tai kiertuehenkilökuntaan ja -tekniikkaan. Tällaisten asioiden tukeminen on tärkeä lähtökohta kiertuetoiminnan virkistämiseen ja lisäämiseen.

Lehtinen: Ongelma on siinä, että jos tuki halutaan kohdentaa kiertueeseen, pitää miettiä, mitkä ovat ne nimenomaiset kiertuekustannukset, joita tuetaan, eli muuhun teatteritoimintaan nähden ylimääräisiä liikkuvuuskuuluja eikä kiinteitä kustannuksia.

Kuukorento: Siksi ei pitäisikään olla pelkkää kiertuetukea, vaan nimenomaan kehittämistukea kiertueteatterille, jolloin se sisältää

// Kiertuetoiminta olisi helppo ratkaisu teattereiden toiminnalliseen vajeeseen.

tuottajaportaan, teknisen henkilökunnan ja kaluston tukemisen. Pelkkä kiertuetuki ei ole riittävä tukimuoto.

Lehtinen: Mihin raja vedetään? Henkilökuntaa ja tekniikkaa tarvitaan myös teatterin omassa toiminnassa.

Salomaa: Hankkeen aikana olemme saaneet ainoastaan yhdeltä ryhmältä palautetta vierailun yhteydessä siitä, että pitäisi tukea juuri tällaisia kalustevuokria. Mutta heillä olikin tiukka taloudellinen tilanne, koska esitys oli ei-teatteritilassa, josta nämä ylimääräiset kustannukset syntyivät.

Kuukorento: Minä puhunkin nimenomaan kiertuetoiminnasta, joka kohdistuu muihin kuin teatteritilaan, jolloin esimerkiksi kalustoasia on olennainen.

Saarikivi: Aivan niin. Vastaus tuen kohteeseen riippuu siis siitä, minkälaisesta kiertuetoiminnasta puhutaan. Lastenteatterit, jotka myyvät kiertue-esityksiä paljon juuri muualle kuin teattereihin eli kouluihin ja päiväkoteihin, törmäävät tällä hetkellä siihen, että tilaajapuolen resurssit ovat käyneet ahtaiksi. Joissakin kunnissa ei ole enää koordinoivaa henkilöä tai määrärahat ovat pienentyneet. Tämä on toinen tuen kohdistamiskysymys, myös ostajilla pitäisi olla resursseja.

Lehtinen: Tämä on erityinen ongelma: jos ostajataho on muu kuin teatteri, esimerkiksi joku kunta, siellä on vielä huonommat resurssit. Me puhumme tässä siitä, onko teatterissa oikeaa ihmistä koordinoimaan, mutta jonkun siellä kunnissakin on koordinoitava, ja tämän pitäisi olla valtion subventoimaa toimintaa, jotta kulttuuripalvelut pysyisivät monimuotoisena. Avun tarve on niin monimuotoista ja monenlaista, mielestäni ne, jotka kiertueita tekevät, voisivat anoa

1 Ks. luku 7: Liikkumisen edistämisen tukijärjestelmiä ja työkaluja

tukea tietyin perustein, esimerkiksi laitteistovuokraan tai tekniseen henkilöstöön tai tuottajan palveluihin.

Saarikivi: Yksinkertaistaen näyttää siis siltä, että riippuen siitä, mikälaista kiertuetoimintaa halutaan generoida – teatterin ohjelmiston täydentämistä vai teatteritarjonnan lisäämistä siellä, missä sitä ei ole – tukimuodot näyttäytyvät erilaisina. Sen lisäksi, että voidaan tukea kiertuetoimijoita, voidaan rohkaista tilaajia esimerkiksi erilaisilla tappiontakaussesteemeillä, jotka ovat sillä lailla joustavia, että jos vierailu on menestys, ei tukeakaan tarvita. Siihenhän tässä pitäisi pyrkiäkin, ettei ala opi siihen, että kiertuetoiminta on mahdollista vain tuettuna, vaan että on myös mahdollista saada siitä aidosti kannattavaa.

Kuukorento: Tulevaisuudessa kannattaa selvittää myös muunlaisia toimintamalleja, joissa tuetaan tilaajia ja nimenomaan pohtia, miten sitä voidaan tehdä eri ministeriöiden yhteistyönä.

Saarikivi: Periaatteessa on samantekevää, tuleeko tuki tilaajalle vai toimittajalle, mutta tilaajataholle kohdistettuna tilaajalle tulee kouriintuntuvampi ratkaisu, että käytetäänkö tuki vai ei. Tällöin tilaaja tuskin haluaa haaskata potentiaalista resurssia, vaan se kannustaa ostamaan. Jos tuki taas kohdennetaan esityksen tuottajalle, tilaajalle se näkyy vain alennettuna hintana, mutta potentiaalisen resursin haaskaaminen ei tunnu yhtä merkitykselliseltä.

Lehtinen: Kaikki me varmaan pohdimme, että mikä on valtion ja ministeriön tuki tälle kaikelle tulevaisuudessa. Ostajataholle kohdistuvaa alueelliseen tukeen olisi ehkä helpompi kytkeä myös kaupungin tuki. Kaupungin kulttuurista vastaavan henkilön olisi helpompi ajatella, että jos kaupungilta tulee 5000 euroa, saan ministeriöltä 5000 euroa. Tällöin syntyy 10 000 euron potentiaali ostaa esityksiä. Toivoisin myös, että suomalaiset teatterit kykenisivät alueelliseen yhteistyöhön ja aloittaisivat yhteiskoordinoinnin kiertue-esityksille. En usko, että valtakunnallinen koordinointi syntyy ihan heti, mutta toivoisin, että syntyisi alueellisia verkostoja.

Kuukorento: Priorisoisin itse kuitenkin sen, että tarjoajia kehitetään. Nykyinen järjestelmä tukee vain VOS-teattereiden kiertämistä, mut-

ta kiertäjiä tarvitaan lisää. Kiertuetoimintaan liittyvät kehittämistoimenpiteet tai -tuki on tärkeää, pelkästään ostamisen tukeminen ei riitä.

Lehtinen: Tärkeää on myös tähän liittyvä koulutus. Meillä ei ole teatterialaa koskevaa täydennyskoulutusjärjestelmää, jonka sisällä kiertuetoimintaan liittyviä asioita voisi päivittää. Kaiken yhteistoiminnan tekeminen olisi helpompaa, jos meillä olisi koulutuksessa mukana myös alueellinen näkökulma, eikä koulutusta suunnattaisi vain yksittäiselle toimijalle tai teatterille, vaan myös paikallisille toimijoille ja organisaatioille. Silloin sekoitettaisiin oikeasti ammattikenttää ja luotaisiin kontakteja ja verkostoja.

Kuukorento: Kannatan ehdottomasti myös tällaista toimintaa. Mutta edelleen priorisoisin tärkeämmäksi suunnata tuki teattereille. Toki ihan perusrahoitustakin on liian vähän, mutta olisi hyvä olla myös kehittämistukea, jolloin voitaisiin ottaa ammatillaisia konsultoimaan sitä, miten teatterin rakenne kannattaisi muuttua. Ja se, mistä Mika puhuu, voisi olla täydentävä osa sitä kehittämistukea.

Lehtinen: Se, mistä minä puhun, on nimenomaan kiertuetoimintaan kohdentuva tuki. En kiistä sitä, että tämä taloustilanne ja kehityssuunta on äärimmäisen huolestuttava, liittyi se sitten vapaaseen kenttään tai kiinteisiin teattereihin. Hanke ei ratkaise isoa ongelmaa, eikä tyhjennä sitä, että tälle toiminnalle olisi tarvetta. Nytkin esityksiä tarjosi huomattavasti paljon enemmän toimijoita, kuin mitä kiertueita voitiin organisoida. Se kertoo jo tarpeesta.

Kuukorento: Puhun kehittämistuesta myöskin sen takia niin paljon, että on olemassa niin paljon erilaisia tekijöitä ja yhdistyksiä ja ryhmiä, jotka haluaisi tehdä sitä, mutta halu on vähän eri asia kuin potentiaali. Meidän täytyy tehdä siitä porukasta tietyntylaisia nostoja, mutta tulevaisuuden ongelma on se, millä perusteella nämä nostot tehdään ja miten ne valikoidaan juuri kiertuetoimintaan. Monella teatterilla on kuitenkin näyttöä siitä, että he harjoittavat kiertuetoimintaa, mutta miten he pystyisivät tekemään sitä entistä paremmin ja sillä tasolla, mitä teatterin saavutettavuuden lisääminen edellyttää. Myös sen takia tällaiset kehittämistuet on tärkeitä.

Asenteet uusiksi ja yhteisempää toimintakulttuuria luomaan

Yhteisten pelisääntöjen ja toimintakulttuurin puute tulee näkyväksi nimenomaan hinnoittelun yhteydessä. Keskustelijat totesivat, ettei hinnan muodostaminen ole yksiselitteistä, saati helppoa. Ideaalitalanne olisi, ettei kenellekään koituisi tappiota.

Salomaa: Jos olisi tietty porukka, joka olisi se ”kiertuenyrkki” Suomessa, olisi ehkä helpompi myös luoda yhteisiä pelisääntöjä, koska nyt toiminta on kovin kirjavaa, kun tarjoajia on niin paljon. TEKIJÄ-hankkeessa kävi niin, että jokaisella teatterilla oli oma tapa hinnoitella ja se ei ostajaportaan näkökulmasta edesauttanut vierailuiden sopimista. Eihän kaikkien tietenkään tarvitse samalla tavalla toimiakaan, mutta hankkeen näkökulmasta se aiheutti ongelmia.

Saarikivi: Kävi siis ilmi, että esitykset eivät ole täysin vertailukelpoisia tuotteita keskenään, mikä on yksi haaste yhteisen toimintakulttuurin luomisessa, koska esitysten tuotantokustannukset vaihtelevat niin paljon. Asenteiden näkökulmasta johtajat ovat jo haastatteluissaan varovasti avanneet, minkälaisia esityksiä he ostavat osaksi oman teatterinsa ohjelmistoa, ja että he ovat joskus kovin varovaisia valinnoissaan. Kaupunginteattereissa ehkä tilataan usein uudestaan niiltä ryhmiltä, joiden kanssa on aikaisempia hyviä kokemuksia, joten markkinoille voi olla vaikea päästä.

Kuukorento: Tuntuu vähän kummalliselta lähteä rajoittamaan hinnoittelua. Teattereilla pitää olla mahdollisuus hinnoitella vaikka kuinka korkeaksi oma hintansa. Jos mietitään sopimuskäytäntöjä, on varmasti apua, jos on jonkinlaisia pohjia jo olemassa ja niitähän on tässäkin hankkeessa luotu.

”Jos mietitään sopimuskäytäntöjä, on varmasti apua, jos on jonkinlaisia pohjia jo olemassa ja niitähän on tässäkin hankkeessa luotu.”

Saarikivi: Yksi argumentti, johon törmäsin jo heti tämän hankkeen alkumetreillä – kun oli sopimuskoulutus, johon itsekkin osallistuin – oli, että teatterinjohtajat eivät halua hyväksyä hintoja, joissa vierailijat on hinnoiteltu kalliimmiksi kuin mitä he maksavat oman teatterinsa omille vierailijoille. Mutta sittenhän sitä neuvotellaan ja käydään kaikki kohdat läpi, ei yleisemmällä tasolla ole tarvetta puuttua hinnoitteluun.

Kuukorento: Osa toimijoista on toiminut sillä periaatteella, että tuottajan työtä ei juurikaan hinnoitella, ja se on myös luonut varmasti aika pitkälle semmoista harhaa näissä hinnoissa. Ja se on iso ongelma varsinkin pienten toimijoiden kohdalla, ettei osata hinnoitella oikein niiden realististen kulujen mukaan ja sitten tehdään palkatonta työtä. Tai se tuottaja-parka tekee sitä itse. Tämän tilanteen korjaaminen on tärkeää myös tulevaisuudessa, että toimijat oppisivat ottamaan oikeasti kaikki realistiset kulunsa ulos.

Lehtinen: Kyllä minä luulen, että ne oppivat, koska siellä haluttiin korjata hintoja jälkikäteen. Mutta vaikka ei ole määräystä siitä, että ”hinnoittelu tehdään näin”, voisi olla muistilistoja, että huomioidaan esiintyjäpalkkiot, laitevuokrat, ”huomioi nämä ja nämä ja kannattaisikohan vielä laskea 15 % toimistokuluihin ja muihin, jotka suoranaisesti liittyvät tämän toiminnan kannattavaksi tekemiseen”.

Saarikivi: Näyttää siltä, että tässä hankkeessa varmaan jonkun verran opittiin. Kriitikkiä tuli ostajatahoilta siitä, että ”olisინ saanut nämä halvemmalla, jos en olisi ottanut TEKIJÄn kautta”, mutta säilyäkseen elinkelpoisena täytyy kentän, joka vierailuesityksiä tuottaa, oppia hinnoittelemaan, jotta se toiminta on taloudellisesti kannattavaa.

Lehtinen: Täytyy myös myöntää, että se on näkökulmastakin kiinni. Jos se vastaanottava teatteri laskisi kaikki kiinteät kulunsa jo-

kaiseen omaan esitykseensä, ei niistäkään kaikki olisi samoilla laskentaperusteilla voitollisia. Ei vierailuesityksenkään voitollisuuden laskeminen ole yksiselitteistä. Teatterin tehtävä on kuitenkin tuottaa esitystoimintaa.

Saarikivi: Ja näissä johtajahaastatteluissa², jotka edustavat siis tilaajatahaa, on käynyt ilmi, että eivät he useinkaan ajattele, että sen vierailuesityksen pitäisikään tuottaa talolle välttämättä voittoa, mutta mielellään sillä pitäisi olla edes mahdollisuus päästä omilleen.

Lehtinen: Mutta jos siihen lasketaan kaikki kiinteät tila- ja henkilökölkulut, ei sillä useinkaan ole mahdollisuutta päästä omilleen.

Salomaa: Pitäisi olla sellainen mahdollisuus, että kukaan ei tekisi tappiota kiertuetoiminnalla, ei tilaaja eikä toinen osapuoli. Hankkeen aikana on tullut hyvin erilaisia kokemuksia, olemme saaneet tilaajalta viestiä, että ”tämä on ryöstö!”, kuitenkin myös kiertävä ryhmä kertoo tehneensä tappiota. Eli jossain kohtaa pitäisi yhdessä miettiä, kun kerran molemmat kokevat, että taloudellisesti mentiin aivan päin mäntyä. Sitä minä tarkoitan tällaisella neuvottelukulttuurin kohentamisella. Hankkeessa meillä ei ollut siihen mahdollisuutta, koska hankintalainsäädäntö on niin kireä.

”Pitäisi olla sellainen mahdollisuus, että kukaan ei tekisi tappiota kiertuetoiminnalla, ei tilaaja eikä toinen osapuoli.”

2 Ks. luku 4: *Kiertue- ja vierailutoiminta esityksiä vastaanottaneiden teattereiden ja festivaalien näkökulmasta*

Saarikivi: Ja tähän on riskitoimintaa. Jos esimerkiksi sali ei tule täyteen, se tarkoittaa sitä, että kukaan ei voi voittaa, kun lipputulo on kuitenkin niin olennainen osa sitä tulonmuodostusta.

Lehtinen: Viimeisessä, Hämeenlinnan koulutuksessa (26.4.2013) tuli hyvin esiin, että teattereiden kannattaisi myös pohtia, että muodostavatko nämä vierailut oikeasti jotain temaattisia kokonaisuuksia, joiden markkinointi ja tiedotus voi olla helpompaa. Voisihan niihin suhtautua tavallaan mikro-ohjelmistona teatterin sisällä, joihin voisi myydä vaikka sarjalippuja. Se olisi oma, ylpeä kokonaisuutensa joko temaattisesti, taiteellisesti, markkinoinnillisesti, yleisötyön tai lipunmyynnin kannalta. Yksikään teatteri ei ole vielä ottanut sellaista rohkeaa askelta, että haluttaisiin ajatella sitä uutena lisäpalveluna.

Kunnat mukaan uusien yhteistyömuotojen löytämiseen!

Keskustelijat olivat varsin yksimielisiä siitä, että festivaalit ja yhteistuotannot ovat avainasemassa uuden toimintakulttuurin rakentamisessa. Tärkeää on saada myös kunnat sitoutumaan suurempien kulttuuritapahtumien toteuttamiseen.

Kuukorento: Oulussa ja Q-teatterissa on omat festivaalit, joissa on kaikista eniten vierailuja, eli nähtävästi se tarvitsee ympärilleen jonkun tällaisen tapahtumallisen isomman kokonaisuuden. Ja tämä on yksi kysymys, mitä kannattaisi pohtia myös tulevaisuudessa.

Lehtinen: Sehän voi olla myös sellaista, että jos nyt joku tekisi vaikka esityksen jazz-pianistista, niin voisiko sen kytkeä vaikka Tampere Jazz Happeningin yhteyteen, ja yhtäkkiä sillä voikin olla kohtuullinen yleisö. Eli tarvitaan koordinoitua!

Kuukorento: Mutta myös varmasti festivaalitukien kehittäminen on yksi asia, joka on tärkeää, kun mietitään festivaaleja – Hangö Teaterträff, LainSuojaattomat, Baltic Circle, Stage –, jotka ovat merkittäviä esitysten ostajia. Miten niitä vahvistetaan?

Salomaa: Hankkeen yhteistyö on sujunut kauhean hyvin festivaalitoimijoiden kanssa, koska heillä on rutiini esitysten vastaanottamiseen. Heiltä me olemme saaneet palautetta, että ”onpa hienoa, että tämän liikkuvuustuen myötä meillä on kerrankin mahdollisuus maksaa esiintyjille kunnon korvaukset”.

Lehtinen: Lisäksi pitäisi olla selkeät tilastolliset mittarit, että paljonko kiertueita tehdään, paljonko kiertue-esitykset kokoavat katsojia ja mikä ylipäättään mielletään kiertue-esitykseksi, koska on myös yhteistuotanto- ja muita malleja.

Salomaa: Meidän esitysten kohdalla katsojatilastot on kerätty ja esimerkiksi viime vuoden (2012) osalta täyttöprosentti on ollut keskimäärin 60 % eli aika kohtuullinen.

Kuukorento: Jos mietitään, mitä tulevaisuudessa pitäisi vielä enemmän pohtia, niin nimenomaan yhteistuotantoja ja muunlaista yhteistyötä. Onko mahdollista saada kaupunkia, yrityksiä tai muita toimijoita yhteistyöhön? Ettei vain pyydetä julkista tukea, vaan koetetaan löytää uusia malleja, joilla saadaan useampi taho tukemaan jotain tapahtumaa tai kokonaisuutta.

Salomaa: Tuo on viesti, joka on tullut ihan kaikilta, jotka ovat olleet hankkeessa mukana. Yhteistoimintaa haluttaisiin lisätä.

Lehtinen: Minustakin se on tärkeää. Siinä on vielä omat haasteensa, kun muistetaan, että aikaikkunoiden ja muiden löytäminen teatterilta ihan vain yksittäistä vierailua varten on haasteellista. Vielä isomman aikaikkunan löytäminen vaatii vielä paremmat perustelut siitä, että mikä se molemminpuolinen hyöty on. Toivon asian menevän siihen suuntaan, mutta siinä on paljon haasteita.

Kuukorento: Mutta festivaaleilla voidaan yrittää luoda toistuva konsepti.

Lehtinen: Usein festivaalien takana on aika voimakas kaupunkiohjaus, kaupunki on katsonut sen festivaalin tai teatterillisen tapahtuman merkitykselliseksi. Esimerkiksi Tampereen Teatterikesä on

kaupungin edustuksellaan ohjaama, joten festivaali voi velvoittaa teatterit antamaan tilojaan ja tekniikkaansa käyttöönsä, jotta festivaali voi toteutua. Eli tässä tulee edelleenkin se kaupunki- tai kuntaohjaus olennaiseksi.

Kuukorento: Ehkä se, ehkä jotain muita toimintamalleja, mutta näitä pitäisi tutkia. Mutta kunnilla ja kaupungeilla on siinä iso vastuu. Ne ovat ratkaisevassa asemassa siinä, että miten paljon alueelle voidaan suunnata teatteritoimintaa. Maakuntien eri tekijöiden yhteistyö on myös olennainen osa siinä.

Saarikivi: Jos kehitetään jonkinlaista kiertuetukea, kohdistettiin se mihin tahansa, sen kytkeminen alueellisesti niin, että kunta sitoutuu omalla panoksellaan, on erinomainen kannustin. Koska se on tapa kulttuuripoliittisesti sitouttaa sitä kaupunkia, että he haluavat tukea oman alueensa teatterin vierailutoimintaa. Olen huomannut, että joskus teatterit, jotka haluavat lisätä vierailutoimintaa teatterissaan, saattavat saada kaupungilta viestiä, että tuetaan nimenomaan paikallisen teatterin toimintaa eli se tavoite voi olla joskus ristiriidassa kaupungin kulttuuripoliittikan kanssa.

Kuukorento: Onko se se kohde, jonne meidän pitäisi viedä sitä asennekeskustelua?

”Jos kehitetään jonkinlaista kiertuetukea, kohdistettiin se mihin tahansa, sen kytkeminen alueellisesti niin, että kunta sitoutuu omalla panoksellaan, on erinomainen kannustin.”

Lehtinen: Niin minäkin luulen. Yksi tämän hankkeen taustalla oleva fakta on se, että tietty prosenttiosuus hankkeesta on ollut kuntarahoitusta, ja se on löytynyt jollain tavalla. Kyse ei ole vuosittain kovin isoista summista per kaupunki, mutta se on jo syntynyttä tukea. Kun puhutaan tulevaisuudesta, on varmasti toiveita ministeriön suuntaan, mutta on myös toiveita kunta- ja kaupunkisektoriin, että se ei luopuisi tästä kehityslinjasta, ettei se katoaisi hanketoiminnan myötä. Olennaista on myös se, että yhteiseen koriin on mukavampi heittää, kun muutkin sinne heittää jotain. Eikä se ole pelkästään se raha, vaan se on myös se toiminta. Kun puhutaan vaikkapa koulu-yhteistyöstä, kuntatoimija tuo usein siihen joko tarpeita, ideoita tai ajatuksia, ja sitä kautta voi syntyä luontevasti uudenlaisia yhteistointamalleja.

Salomaa: Kuntarahoitushan muokkasi hanketta tosi paljon, koska se on luonut meille toimintaverkoston. Sillä on ollut iso merkitys,

mihin suuntaan on menty ja keitä on ollut mukana. Mutta aika monesta kunnasta on tullut meille yhteydenottoja, että "ai, te teette tuon teatterin kanssa yhteistyötä, voisiko se ehkä tulevaisuudessa olla joku muu taho, mihin esityksiä tilattaisiin". Eli ainakin näillä hankkeessa mukana olevilla kunnilla näyttäisi olevan intressejä tehdä tulevaisuudessa myös tällaista yhteistyötä.

Kuukorento: Se olisi hienoa.

Saarikivi: Sehän on oikein positiivinen signaali, jos se tulee sieltä.

Salomaa: Että "saadaanko mekin tilata esityksiä". Mutta ne ovat tulleet niin myöhään, että hanke on ollut ihan viime metreillä.

Saarikivi: Hankkeen loppumisesta huolimatta saatte! Tilatkaa ihmeessä!

TEKIJÄ 2011-2013

Tutkivan teatterityön keskuksen hallinnoiman TEKIJÄ – Teattereiden kiertuejärjestelmä – Turnénätverk för Teater -hankkeen päärahoittajana toimi Opetus- ja kulttuuriministeriön Luovien alojen yrittäjyyden kansainvälistymisen ja kasvun ESR-kehittämisohjelma.

TEKIJÄ-hanke oli kiinteiden ammattiteattereiden ja teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisten teattereiden ja ryhmien kiertuejärjestelmän ja yhteistoiminnan kehittämishanke, jonka päätavoite oli toimivan valtakunnallisen teatterikiertue- ja yhteistyöverkoston kehittäminen sekä toiminnan ulottaminen yli kielirajojen.

www.tekija.info

